

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Пацюрко Володимир Олегович

**“МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ І
ПРИБУТКОВІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ”**

Спеціальність 8. 050105 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студент групи БСм – 51
В.О. Пацюрко

Науковий керівник
к.е.н., доцент О.О. Іващук

Дипломну роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 2013 р.
Зав. кафедри банківської справи,
д.е.н., професор

Дзюблюк О. В. _____

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ:

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ	8
1.1. Теоретичні засади банківської ліквідності та фактори, що її визначають ..	8
1.2. Методи аналізу (оцінки) та управління банківською ліквідністю	17
1.3. Взаємодія показників ліквідності і прибутковості у діяльності банку	33
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	42
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ І	
ПРИБУТКОВІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ	44
2.1. Організація управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків	44
2.2. Криза ліквідності банківської системи України кінця 2008 початку 2009	
років як прояв неефективного управління та планування.....	54
2.3. Проблеми та перспективи управління ліквідністю банківської системи в	
умовах стагнації вітчизняної економіки.....	64
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	74
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	
ЛІКВІДНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ	76
3.1. Першочергові заходи щодо удосконалення управління ліквідністю та	
прибутковістю на макро- і мікроекономічному рівнях	76
3.2. Впровадження світового досвіду у вітчизняну практику регулювання та	
управління банківською ліквідністю і прибутковістю	85
3.3. Розробка стратегії управління ліквідністю банку як необхідна умова	
підвищення прибутковості банку	94
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	105
ВИСНОВКИ	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	113
ДОДАТКИ	123

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Пожвавлення економічного зростання в Україні на початку XXI століття сприяло динамічному розвитку вітчизняної банківської системи. Однак, зважаючи на сприятливі умови для розвитку банківського бізнесу, переважна більшість вітчизняних банків в гонитві за надприбутками не приділяла достатньої уваги питанням управління ліквідністю, а Національний банк України – питанням її регулювання. Неefективне управління та регулювання ліквідності вітчизняних банків разом з негативними наслідками світової фінансової кризи призвели до кризи ліквідності банківської системи України. Саме криза ліквідності виявила основні проблеми в управлінні, плануванні та регулюванні ліквідності вітчизняних комерційних банків зокрема, та банківської системи взагалі.

Тому питання удосконалення управління, планування та регулювання ліквідності і прибутковістю вітчизняних комерційних банків, оптимізація методик та підходів до аналізу ліквідності, запровадження кращих зразків світового досвіду з метою подолання кризових явищ в банківській системі та запобігання їх в майбутньому зумовлюють актуальність написання цієї дипломної роботи.

Огляд літератури з теми дослідження. Дослідженню банківської ліквідності присвячена значна кількість наукових праць, що були опубліковані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Значний вклад у дослідження безпосередньо проблеми банківської ліквідності та суміжних питань внесли вітчизняні науковці А.М. Герасимович, О.В. Дзюблюк, О.В. Деркач, Т.Т. Ковальчук, В.М. Кочетков, І.М. Лазепко, В.М. Малюков, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, М.І. Мирун, Л.О. Примостка, М.Ф. Пуховкіна, К.Є. Раєвський, М.І. Савлук, А.В. Сомик Ф.І. Шпиг, а також зарубіжні спеціалісти А.В. Буздалін., Едвін Дж. Долан, О.І. Лаврушин, І.Д. Мамонова, Г.С. Панова, Пітер С. Роуз, Джозеф Ф. Сінкі, В.М. Усоскін, М.М. Ямпольский. Творчістю цих та багатьох інших вчених напрацьовано значний науково-теоретичний та методичний

матеріал, запропоновано практичні рекомендації щодо розв'язання тих чи інших питань управління ліквідністю банківських установ, вирішення прикладних завдань. Разом з тим, аналіз опублікованих праць дає підстави стверджувати, що дослідження теоретичних аспектів банківської ліквідності потребує доопрацювання, зокрема у плані визначення сутності ліквідності банківської системи, розширення переліку і обґрунтування факторів впливу на банківську ліквідність, виявлення причин кризи ліквідності банківської системи України та виокремлення етапів її розгортання, удосконалення моделі організаційної структури банку з точки зору управління ліквідністю, розробки стратегії управління ліквідністю банку тощо.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є проведення комплексного системного дослідження банківської ліквідності на макро- і мікрорівні та розробка науково-обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення підходів до управління, планування і регулювання ліквідності і прибутковості. Для досягнення зазначеної мети в дипломній роботі було поставлено і вирішено такі завдання:

- дослідити економічну суть основних теоретичних підходів щодо визначення поняття ліквідності банку та ліквідності банківської системи, виявити і обґрунтувати фактори негативного впливу на банківську ліквідність;
- дослідити основні підходи до управління, планування та регулювання банківської ліквідності на макро- і мікроекономічному рівнях в Україні;
- визначити та обґрунтувати причини кризи ліквідності банківської системи України та виокремити основні етапи її розгортання;
- розробити і обґрунтувати першочергові заходи щодо удосконалення управління, регулювання та планування ліквідності на макро- і мікроекономічному рівнях;
- розглянути можливість впровадження кращих зразків світового досвіду у вітчизняну практику управління банківською ліквідністю;

- розробити стратегію управління ліквідністю банку як необхідний атрибут ефективного планування ліквідності.

Об'єктом дослідження є діяльність комерційних банків України з управління ліквідністю і прибутковістю та інструментарій Національного банку України в контексті її регулювання.

Предметом дослідження ліквідність і прибутковість комерційних банків, теорія, методологія та основні підходи до її управління та регулювання.

Методи дослідження. Методи дослідження, застосовані в дипломній роботі, ґрунтуються на системному аналізі економічних явищ і синтезі їх результатів. У процесі дослідження використано такі методи: вибірки, узагальнення, порівняння; факторний аналіз (для дослідження факторів, що впливають на банківську ліквідність); статистичні методи (для порівняння індикаторів ліквідності), методи графічного зображення даних (для відображення тенденцій та динаміки тих чи інших показників ліквідності); метод моделювання (для удосконалення моделей організаційної структури банку з точки зору управління ліквідністю).

Інформаційна база роботи. У дослідженні використано законодавчі та нормативні акти України, які регламентують діяльність фінансово-кредитних інститутів, наукові праці та методичні розробки, роботи провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, матеріали центральних банків країн Європи та Співдружності Незалежних Держав (СНД), матеріали комерційних банків (ВТБ Банк, ПриватБанк, Мегабанк, Сведбанк та ін.), статистична інформація, практичні дані, а також власні джерела автора. Для аналізу конкретних економічних явищ діяльності банків в сфері управління та регулювання ліквідністю використано матеріали Національного банку України, Асоціації українських банків та інші матеріали.

Наукова новизна. Полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням управління, планування та регулювання банківської ліквідності на макро- і

мікроекономічному рівнях в Україні. Безпосередньо в процесі дослідження отримано такі наукові результати:

- розроблено Шкалу оцінки якості управління ліквідністю банку, яка ґрунтується на принципі “бонус-штраф”, та передбачає оцінку управління ліквідністю в банку за такими критеріями, як: організаційна структура, персонал, методика розрахунку показників ліквідності, документація та ІТ-підтримка;
- розроблено стратегію управління ліквідністю банку, що включає сценарії умов функціонування банку, критерії стрес-тестування, план на випадок виникнення непередбачуваних подій тощо;
- набуло подальшого розвитку визначення поняття ліквідності банківської системи, зокрема запропоновано наступне визначення - ліквідність банківської системи – це спроможність банківської системи своєчасно і в повному обсязі виконувати всі взяті на себе зобов’язання перед вкладниками, кредиторами та акціонерами банківських установ, а також спроможність залучати вільні кошти фізичних і юридичних осіб на зовнішніх та внутрішніх ринках з метою задоволення платоспроможного попиту суб’єктів економіки;
- доповнено систему факторів негативного впливу на банківську ліквідність, зокрема такими як політичний та інформаційний фактори;
- удосконалено модель організаційної структури банку з точки зору управління ліквідністю шляхом додавання до існуючих оргструктур банків таких підрозділів як: підрозділ оперативного управління ліквідністю, підрозділ ризик-менеджменту, підрозділ методології та залучення до управління ліквідністю підрозділу зв’язків з громадськістю;

Практичне значення. Обґрунтовано нові практичні рекомендації щодо удосконалення управління, планування та регулювання ліквідності на макро- і мікроекономічному рівнях в Україні.

Теоретичні та практичні положення роботи, сформульовані висновки та пропозиції можуть бути використані банками в процесі оцінки, планування та

управління ліквідністю, при здійсненні Національним банком України регулювання ліквідності банківської системи України.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 127 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 11 таблиць, 21 рисунок, список використаних джерел із 105 найменувань, 2 додатки на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

1.1. Теоретичні засади банківської ліквідності та фактори, що її визначають

Специфіка функціонування банківської системи полягає у розподілі і перерозподілі тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання між тими галузями економіки, які потребують додаткових коштів для свого розвитку. Саме банки відіграють роль провідних фінансових інститутів, які здійснюють розподіл грошових потоків між різними галузями економіки. Вони допомагають зробити процес виробництва безперервним, концентруючи для цього тимчасово вільні грошові кошти та направляючи їх туди, де вони в даний момент необхідні. Специфіка діяльності банків полягає в тому, що вони, на відміну від звичайних підприємств, оперують в основному залученими ресурсами, а тому на них лежить велика відповідальність за збереження довірених їм грошей.

Своєчасність і повнота виконання своїх функцій банківськими установами та банківською системою в цілому значною мірою залежить від їх ліквідності, яка є однією із загальних якісних характеристик діяльності банку, що обумовлює його надійність, стійкість та конкурентоспроможність. У процесі своєї діяльності банківські установи постійно наражаються на ризик неліквідності, тобто ймовірності настання ситуації невідповідності між попитом і пропозицією коштів та неспроможністю банку своєчасно й у повному обсязі виконати свої грошові зобов'язання. Причому негативний вплив на діяльність банку має як недостатня, так і надлишкова його ліквідність. Низький рівень ліквідності банку обмежує його платоспроможність, спричиняє втрату довіри клієнтів, зниження доступу та підвищення вартості зовнішніх джерел фінансування для підтримання ліквідності, а відповідно й фінансові проблеми. Враховуючи характер тісних взаємовідносин між банками через ефект „доміно”, криза ліквідності одного банку може поширитись на інші

банки, створюючи загрозу дестабілізації усієї банківської системи країни. Надлишкова ж ліквідність банку свідчить про його неспроможність ефективно розпоряджатися наявними вільними ресурсами і спричиняє збитки та „проїдання” капіталу. Надлишкова ліквідність банківської системи знижує дієвість інструментів грошово-кредитної політики, а відтак й її ефективність щодо досягнення поставлених цілей. З огляду на це, виняткового значення набуває проблема оптимізації управління ліквідністю банківської системи, розв’язання якої має ґрунтуватися на глибокому теоретичному осмисленні сутності економічної категорії ліквідності.

Загалом термін “ліквідність” має широкий спектр застосування і використовується в різних сферах економіки, пов’язується з різними об’єктами, цей термін використовується як самостійна економічна категорія у сполученнях з іншими поняттями, що відносяться до конкретних об’єктів (товар, цінний папір) і суб’єктів національної економіки (банк, підприємство, ринок), а також для визначення характерних рис діяльності економічних суб’єктів (баланс банку, баланс підприємства тощо).

Термін „ліквідність” (від лат. *liquidus* – рідкий, текучий) у буквальному розумінні слова характеризує легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти [40, с. 6]. В економічній літературі та на практиці дана категорія застосовується для характеристики різних об’єктів, наприклад, товару, цінних паперів, підприємства, ринку, балансу тощо. Проведений аналіз дефініцій „ліквідність банку” та „ліквідність банківської системи”, наведених у літературних джерелах і вітчизняному законодавстві, свідчить про відсутність єдиного і однозначного їх визначення. Це зумовлено різноманітністю підходів у дослідженні даних категорій та складністю явища банківської ліквідності. Так, при розгляді питання щодо сутності поняття “ліквідність”, на нашу думку, слід виділити такі основні підходи: 1) підхід “виконання зобов’язань”; 2) підхід “співвідношення активів та пасивів”; 3) підхід “перетворення активів”. Економічний зміст цих підходів узагальнено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Економічна суть основних теоретичних підходів щодо визначення поняття
ліквідності банку**

№ п/п	Основні підходи щодо трактування ліквідності банків	Економічний зміст та суть підходу
1.	Підхід “виконання зобов’язань”	Вказує на здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов’язання
2.	Підхід “співвідношення активів та пасивів”	Розглядає ліквідність банківської установи як співвідношення активів та пасивів або зобов’язань та засобів, якими можна їх виконати
3.	Підхід “перетворення активів”	Тлумачить ліквідність банку як процес, можливість або ступінь легкості перетворення активу на засоби, якими можна буде виконати зобов’язання

Саме підходу “виконання зобов’язань” до розуміння ліквідності дотримуються автори Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, згідно якої ліквідність банку трактується як “здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов’язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов’язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати)” [4]. Цього ж підходу дотримуються і ряд інших авторів. Так, С.В. Мочерний вважає, що ліквідність банку – здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх зобов’язань; можливість перетворення статей активу на гроші для оплати зобов’язань з пасиву” [35, с. 188]. В.І. Міщенко вказує, що “ліквідність банку – здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов’язання” [45, с. 10]. Т.Е. Крішталь визначає ліквідність банку як його здатність виконувати боргові, збалансовані та потенційні кредитні зобов’язання, для цього необхідні не тільки оптимальна структура, обсяги і висока якість його пасивів і активів, але і можливість оперативно залучати кошти із зовнішніх джерел за розумною ціною. Ця здатність реалізується в часі тільки тоді, коли ліквідні активи трансформуються в грошову форму [42].

Відповідно до другого підходу досліджуваний термін розглядається як співвідношення активів та пасивів або зобов’язань та засобів, якими можна їх

виконати. Так, Б.А. Райзберг, Л.І. Лозовський, Е.С. Стародубцева визначають ліквідність як співвідношення між активами й пасивами балансу банку по певних строках [72, с. 134].

У рамках підходу “перетворення активів” щодо визначення поняття ліквідності банку, дана дефініція розглядається як процес, можливість або ступінь легкості перетворення активу на засоби, якими можна буде виконати зобов’язання. Втім, розуміння ліквідності як процесу перетворення активів на засоби, якими можна бути виконати зобов’язання, є не зовсім доцільним, оскільки процес перетворення активів банку є керованим, а відтак в такому визначенні мова йде безпосередньо про управління, а ліквідність, навпаки, переважною більшістю авторів розглядається як об’єкт управління.

Отже, на наш погляд, вищеперелічені визначення поняття “ліквідності банку” недостатньо повно відображають її сутність, тому варто погодитися з думкою Д. М. Олійника, який вважає, що: “*Ліквідність банку* – це здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе балансові та позабалансові зобов’язання та своєчасно і в повному обсязі забезпечити можливі потреби платоспроможних клієнтів в кредитних коштах, за умови збереження постійної позитивної маржі між середньою вартістю наданих та залучених коштів, з урахуванням затрат пов’язаних з кредитним ризиком та затрат пов’язаних з обов’язковим резервуванням” [59].

Теоретичні дослідження поняття ліквідності банківської системи на відміну від ліквідності банку не знайшло широкого відображення. Автори “Російської банківської енциклопедії визначають” ліквідність банківської системи у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні ліквідність банківської системи визначається як сума розрахункових і квазірозрахункових коштів, сконцентрованих у банківській системі [78, с. 228]. У широкому розумінні ліквідність банківської системи визначається як форма організації розрахунково-платіжного обороту через банківську систему відповідно до потреб фінансового капіталу [78, с. 228].

На нашу думку, *ліквідність банківської системи* – це спроможність банківської системи своєчасно і в повному обсязі виконувати всі взяті на себе зобов'язання перед вкладниками, кредиторами та акціонерами банківських установ, а також спроможність залучати вільні кошти фізичних і юридичних осіб на зовнішніх та внутрішніх ринках з метою задоволення платоспроможного попиту суб'єктів економіки.

Слід наголосити, що нині фінансовий стан вітчизняних банків є достатньо нестабільним, особливо в умовах світової фінансової кризи. У цей час частка фінансово нестабільних банків в активах діючих банків становить близько 12%. Основними факторами дестабілізуючого характеру залишаються незадовільний стан виробництва і, як наслідок, неповернення кредитів, наданих підприємствам реального сектору економіки, а також незадовільна якість управління банками. У цілому в Україні питома вага прострочених позичок у загальному обсязі щорічно становить, як правило, 8%, а в окремих регіонах - більше 20%. Основним фактором нестабільності фінансового стану регіональних банків є багатогалузева або аграрна орієнтація розвитку місцевого господарства, а також конкуренція з боку великих банків інших регіонів.

Загалом стан ліквідності банківської системи будь-якої держави залежить від впливу певних факторів. Однак в економічній літературі виділяються лише фактори впливу на ліквідність окремого банку, які поділяють на внутрішні і зовнішні. Так, до внутрішніх факторів відносять: величину капіталу; якість активів і пасивів; збалансування активів за сумами і строками; навички менеджерів; склад клієнтів; відпрацьованість процедур та планування інструментарію тощо. До зовнішніх факторів впливу на банківську ліквідність відносять: економічну ситуацію в країні; розвиток і доступ до ринків ресурсів; розвиток міжнародних фінансових ринків [33, с. 261].

Досвід українських та іноземних банків свідчить про те, що головними факторами, що визначають ліквідність, є тип залучених депозитів (терміновий або до запитання), джерела їхнього походження та стабільність. На оцінку ліквідності банку впливають зміни в динаміці та обсязі оборотних коштів і

залучених засобів, ліквідних активів і рахунків до запитання, депозитів і активів, чутливих до змін процентної ставки. Показники ліквідності при аналізі діяльності банку є основними.

Що ж стосується факторів впливу на ліквідність банківської системи країни, то вони в певній мірі збігаються з факторами впливу на ліквідність банку, але є дещо ширшими, оскільки включають фактори впливу на банківську ліквідність. При цьому характерним є те, що внутрішні фактори впливу на ліквідність банківської системи є, водночас, зовнішніми факторами впливу на ліквідність окремого комерційного банку (рис. 1.1).

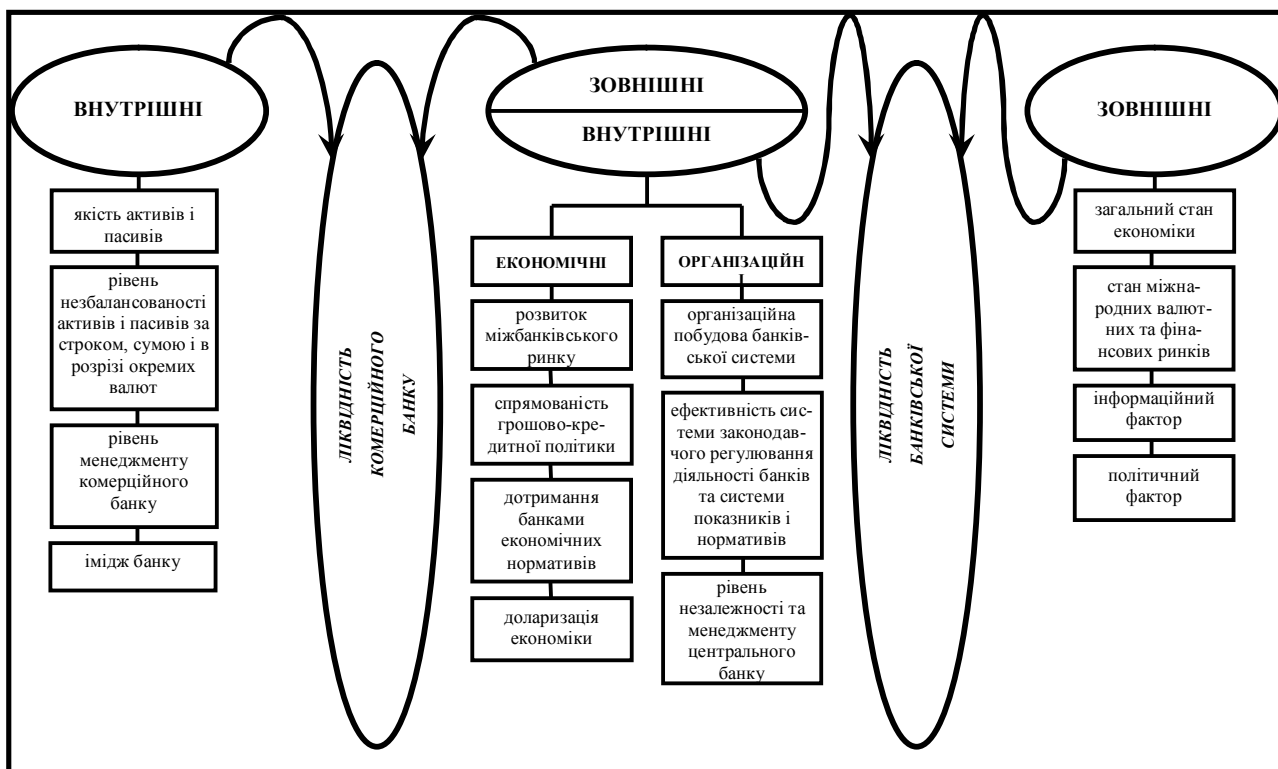

Рис. 1.1. Фактори впливу на банківську ліквідність

На наш погляд, характер впливу факторів на ліквідність банківської системи також доцільно поділити на зовнішні і внутрішні.

До **зовнішніх факторів** слід віднести такі:

- *загальний стан економіки держави*, який характеризується показниками динаміки виробництва (реальний валовий випуск продукції, реальний валовий внутрішній продукт (ВВП), реальний обсяг промислового виробництва (як

домінуючої галузі економіки), реальні обсяги чистого експорту (експорт за винятком імпорту) тощо), які в свою чергу характеризують зміни макроекономічної кон'юнктури, що впливають на рівень банківського кредитування і на рівень формування кредитних ресурсів [22, с. 24]. Окрім того на ліквідність банківської системи впливають стан товарних і нетоварних ринків (в т.ч. фінансові і валютні), а також ліквідність підприємств і ліквідність ринків, внутрішній і зовнішній борг, рівень інвестицій тощо;

- *стан міжнародних валютних та фінансових ринків*, який характеризується зростанням або зниженням цін на фінансові ресурси, що відображається на можливості вітчизняних банків залучати необхідний обсяг ресурсів [11];

- *інформаційний фактор*, як показує практика, вплив даного фактора на стан ліквідності банківської системи є досить суттєвим, адже інформаційна атака на будь-який з банків спрямована на підрив іміджу і ліквідності може створити “ефект доміно”, що позначиться на цілій банківській системі, і в свою чергу призведе до підриву довіри як населення до банків, так і банків один до одного. Не менш негативним в даному випадку є поширення через ЗМІ некомпетентних заяв і висловлювань представників влади і політичного бомонду на адресу комерційних та центрального банків, що підриває довіру до банківської системи (в т. ч. і центрального банку) не лише в середині країни, а й ззовні;

- *політичний фактор*, який полягає у негативній дії політичної невизначеності чи інших дисбалансів у функціонуванні владних інститутів на очікування економічних контрагентів, що позначається на динаміці заощаджень, а отже і на ресурсній базі комерційних банків. Тобто, політична невизначеність породжує в певній мірі панічні настрої серед населення, внаслідок чого можливим є дострокове зняття депозитів, а також зниження інтенсивності заощаджень населення. Крім того, внаслідок політичної нестабільності та ведення політики “популізму” підривається незалежність центрального банку, а відтак здійснюється неефективна і непрозора підтримка

(кредити рефінансування, кредити овернайт, стабілізаційні кредити тощо) ліквідності комерційних банків, в гіршому випадку, дана підтримка взагалі відсутня.

Щодо **внутрішніх факторів** впливу на ліквідність банківської системи і водночас внутрішніх факторів впливу на ліквідність окремого комерційного банку, то на нашу думку, доцільним є виділення двох основних груп: економічні фактори та організаційні фактори. Серед *економічної групи* факторів виділимо наступні:

- *розвиток міжбанківського ринку.* Розвиток міжбанківського ринку характеризується формуванням і величиною відсоткової ставки, асортиментом надання послуг, таких як: міжбанківський кредит, облік векселів і одержання позичок у центрального банку, облік банківських акцептів, операції “РЕПО”. Крім цього, важливим є наявність методик оцінки кредитоспроможності банків, наявність відповідних технологічних і операційних системи. Високий розвиток міжбанківського ринку дозволяє ефективно управляти надлишком і дефіцитом ліквідності банків, оскільки банки в яких є надлишок ліквідних коштів можуть їх розмістити на міжбанківському ринку, а банки в яких є дефіцит ліквідних коштів можуть залучити додаткові кошти;

- *спрямованість грошово-кредитної політики, що проводиться в державі, тобто її експансіоністський чи рестрикційний характер.* Експансіоністський характер грошово-кредитної політики, який супроводжується зниженням відсоткових ставок як за кредитами центрального банку, так і на міжбанківському ринку може призвести до нехтування рівнем ліквідності і ризиковості операцій на користь зростання прибутковості, що часто-густо призводить до проблем із наявністю ліквідних коштів. Щодо рестрикційного характеру грошово-кредитної політики, то міжбанківські кредити дорожчають, що зменшує можливості банків залучити додаткові кошти;

- *дотримання банками економічних нормативів та показників ліквідності.* Задля ефективного підтримання ліквідності кожен банк, окрім

нормативів ліквідності встановлених центральним банком повинен дотримуватися внутрішньобанківських показників ліквідності, а також надавати достовірну звітність щодо дотримання нормативів ліквідності з метою своєчасного отримання кредитів рефінансування від центрального банку;

- *доларизація економіки*. Вплив доларизації економіки на стан банківської ліквідності проявляється через наявність значної частки кредитів і депозитів в іноземній валюті, що при девальвації національної валюти призводить до зростання частки проблемних кредитів і відтоку депозитів.

Окремо слід виділити *організаційні чинники* впливу на ліквідність банківської системи, а саме:

- організаційна побудова банківської системи;
- ефективність законодавчого регулювання діяльності банків, а також системи показників і нормативів ліквідності;
- рівень менеджменту центрального і комерційних банків.

Таким чином, у зв'язку з високою волатильністю фінансових ринків діяльність банківських установ щодо підтримки необхідного рівня ліквідності та конкурентоспроможності на сьогоднішній день стримується наступними проблемами: зниженням рівня довіри до банківських установ через банкрутство окремих банків або неможливість вчасно виконувати зобов'язання перед клієнтами; зниженням ліквідності банків через обмежені можливості залучення ресурсів на зовнішніх ринках, скороченням строків банківських пасивів і зниженням ліквідності заставного майна; незбалансованістю системи управління активами та пасивами банку та непристосованістю даної системи до функціонування в умовах високої волатильності фінансових ринків і криз ліквідності; неефективністю планування діяльності банку на всіх рівнях: стратегічному, тактичному та операційному; збільшенням частки простроченої заборгованості в кредитних портфелях банків через зниження платоспроможності позичальників і низьку якість роботи банків щодо мінімізації простроченої заборгованості [46].

Отже, вирішення вищевказаних проблем, на наш погляд, можливе лише за умови врахування усіх факторів на функціонування банківської системи, що дозволить уникнути кризових явищ не лише у банківському секторі, а й в економіці країни в цілому.

1.2. Методи аналізу (оцінки) та управління банківською ліквідністю

В зв'язку з проблемами на макроекономічному рівні, що проявилися у кризі виробництва, валютно-фінансовій кризі, інфляції, підтримка ліквідності комерційного банку значно ускладнюється. Для того щоб в умовах, які постійно змінюються комерційний банк міг стабільно і ефективно функціонувати, керівництво банку повинно приділяти більшу увагу аналізу показників діяльності банку.

Здійснення фінансового аналізу в банку має велике значення, оскільки на основі його результатів керівництво оцінює існуючу і розробляє перспективну політику банку, визначає ефективність окремих видів операцій і планує розвиток їх нових видів. Таким чином, виходячи з результатів фінансового аналізу керівництво банку розробляє заходи щодо підвищення фінансової стійкості банку.

Аналіз ліквідності дозволяє виявити потенційні і реальні тенденції, що свідчать про погіршення ліквідності балансу банку, провести аналіз факторів негативного впливу на ліквідність банку, і вжити відповідних заходів щодо коректування ситуації.

Можна виділити наступні цілі аналізу банківської ліквідності:

1. Виявлення факторів негативного впливу на ліквідність банку та банківської системи.
2. Уточнення розрахункової системи оціночних коефіцієнтів, виявлення можливих прорахунків при розрахунку та усунення даних проблем.
3. Виявлення реальних або потенційних негативних тенденцій погіршення ліквідності балансу банку і прийняття відповідних заходів щодо їх зміни.

4. Формування аналітичних матеріалів про стан ліквідності банку.
5. Вироблення рекомендацій відносно управління банком і визначення стратегії розвитку з врахуванням результатів аналізу [26, с. 246].

Основним джерелом інформації для аналізу банківської діяльності, що найбільш комплексно її характеризує, є баланс банку. За допомогою аналізу балансових даних можна зробити висновки про реалізацію основних цільових установок, показників дохідності та ризиковості операцій, збалансованості активних і пасивних операцій, а також про дотримання нормативів ліквідності встановлених центральним банком. Аналіз показників ліквідності також ґрунтується на інформації, що отримують при аналізі балансу банку.

На даний час не існує єдиного підходу до аналізу ліквідності банку, однак основні напрямки та етапи аналізу ліквідності різних методик єдині і можуть бути сформульовані наступним чином (рис. 1.2).

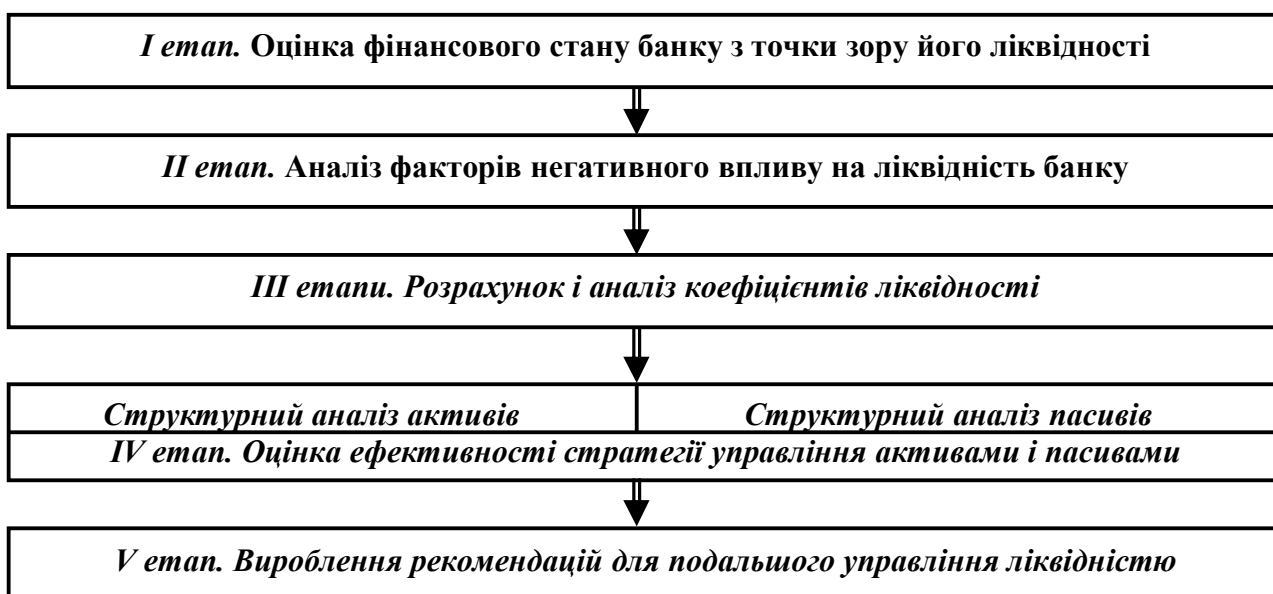

Рис. 1.2. Етапи аналізу ліквідності банку

Розглянемо основні етапи аналізу ліквідності в банку.

I етап. Оцінка фінансового стану банку з точки зору його ліквідності.

Даний етап є підготовчим. На цьому етапі здійснюється визначення ліквідності банку на момент початку аналізу, в цьому випадку перед фінансовим аналітиком стоїть завдання визначення бази, вихідної точки для

подальшого аналізу. Якщо даний етап не виявляє суттєвих проблем у сфері ліквідності і платоспроможності, то має місце проведення подальшого аналізу з метою виявлення тенденцій перспектив розвитку ситуації. При виявленні будь-яких проблем, подальший аналіз дозволить виявити причини ситуації, що склалася, і розробити шляхи виходу з неї.

II етап. Аналіз факторів негативного впливу на ліквідність банку.

На ліквідність банку, як і на його фінансову стійкість впливає велика кількість факторів (див. рис. 1.1), тому при прояві негативних тенденцій в сфері ліквідності фінансовим аналітикам необхідно вивити основні фактори, що призвели до негативних тенденцій, проаналізувати їх негативну дію і виробити рекомендації щодо зміни політики банку з метою попередження негативних наслідків. Отже, головною метою проведення другого етапу аналізу є врахування впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на політику банку в цілому і на його ліквідність зокрема.

III етап. Розрахунок і аналіз коефіцієнтів ліквідності.

На даному етапі аналіз ліквідності здійснюється за допомогою застосування методу коефіцієнтного аналізу. Суть цього методу полягає в розрахунку низки коефіцієнтів, що характеризують ліквідність балансу, стабільність зобов'язань банку і потреби банку в додаткових ліквідних коштах.

Різні коефіцієнти переважно розраховуються як співвідношення між обсягами активів і відповідних зобов'язань. Розрахунок коефіцієнтів ліквідності у вигляді економічних нормативів входить до складу обов'язкової звітності банків і використовується регуляторами для контролю за рівнем ліквідності кредитних організацій [26, с. 247-248].

Так, в Україні Національним банком встановлюються такі нормативи ліквідності, як: норматив миттєвої ліквідності (Н4), норматив поточної ліквідності (Н5), норматив короткострокової ліквідності (Н6) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Нормативи ліквідності банку [5]

Назва нормативу	Алгоритм розрахунку	Мінімальне значення	Економічний зміст
Норматив миттєвої ліквідності	$I_4 = \frac{\hat{E}\hat{e}\hat{\delta} + \hat{E}\hat{a}}{\hat{D}\hat{i} + \hat{N}\hat{e}} \times 100\%$ <p>де Ккр – кошти на кореспондентському рахунку; Ка – кошти в касі; Рп – поточні рахунки для розрахунку нормативу миттєвої ліквідності; Ск – строкові кошти суб'єктів господарювання, фізичних осіб і небанківських фінансових установ, кінцевий строк погашення яких настав</p>	не менше 20%	встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів (коштів у касі та на коррахунках)
Норматив поточної ліквідності	$I_5 = \frac{A}{\zeta i} \times 100\%$ <p>де А – активи банку з кінцевим строком погашення до 31 дня для розрахунку нормативу поточної ліквідності; Зп – зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 31 дня для розрахунку нормативу поточної ліквідності</p>	не менше 40%	встановлюється для визначення збалансованості строків і сум ліквідних активів та зобов'язань банку
Норматив короткострокової ліквідності	$I_6 = \frac{A\hat{e}}{\zeta} \times 100\%$ <p>де Ал – ліквідні активи з кінцевим строком погашення до одного року для розрахунку нормативу короткострокової ліквідності; З1 – зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до одного року для розрахунку нормативу короткострокової ліквідності</p>	не менше 60%	встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів

Втім, розглядаючи нормативи ліквідності з погляду керованості та безпеки, можна зробити висновок, що підхід НБУ має певні недоліки.

По-перше, обчислення показників базується на формальному групуванні рахунків, тоді як навіть однорідні фінансові активи можуть мати різну ліквідність.

По-друге, нормативи встановлені для середньостатистичного банку, якого фактично не існує. Насправді залежно від типу банку нормативні вимоги до ліквідності будуть різними. Так, банк з великою мережею філій, який має велику кількість клієнтів, значні залишки в касах філій та на коррахунках, залишки коштів, що обслуговують клієнтські потоки, та інвестиційний банк,

який здійснює епізодичні фінансові операції, повинні мати різні підходи до оцінки своєї ліквідності.

По-третє, нормативи не дають змоги здійснювати прогноз ліквідності. За своїм змістом вони є ретроспективними і швидко застарівають.

З огляду на таку ситуацію, для більш комплексного і ефективного аналізу ліквідності банки застосовують цілий ряд коефіцієнтів ліквідності, як загальноприйнятих, так і розроблені власне банком.

Систематизуємо ті коефіцієнти ліквідності, за допомогою яких можна найбільш комплексно оцінити стан ліквідності банку, як на даний момент, так і на середньострокову перспективу (дод. А).

Розглянувши коефіцієнтний метод аналізу ліквідності банку варто зазначити, що кількісний аналіз ліквідності має свої переваги і недоліки.

До переваг слід віднести:

- даний метод дозволяє своєчасно вжити відповідних заходів з метою недопущення порушення співвідношення статей балансу банку, оскільки дані співвідношення закріплюються встановленими значеннями коефіцієнтів;
- на основі використання системи коефіцієнтів здійснюється управління ліквідністю за нормативами, тобто застосовується обмеження операцій банку, що впливають на зміну значень коефіцієнтів;
- аналіз ліквідності за допомогою коефіцієнтів на практиці забезпечує відповідальність всіх підрозділів за стан ліквідності банку. По-перше, підрозділи здійснюють свої операції, виключно орієнтуючись на ліміти, в тому числі на установлені коефіцієнти ліквідності, а по-друге, в процесі контролю за дотримання коефіцієнтів ліквідності приймають участь всі підрозділи банку;
- для реалізації коефіцієнтного аналізу на практиці не потрібно значних затрат.

До недоліків коефіцієнтного методу аналізу ліквідності слід віднести:

- узагальнення даних для розрахунку коефіцієнтів може негативно позначитися на достовірності отриманої інформації;

- коефіцієнтний метод аналізу не дозволяє виявити цінову складову ризику, обумовлену ставкою процента, за якою можуть бути залучені додаткові ресурси і ціною, за якою можуть бути продані активи; ця складова ризику обумовлена коливаннями на грошовому, валютному ринках і ринку цінних паперів [11];
- метод дає досить приблизну оцінку ліквідності, оскільки коефіцієнти розраховуються на основі даних балансу;
- при застосуванні даного методу проблемним є розрахунок ліквідності на майбутні періоди, а також планування рівня ліквідних коштів.

З метою мінімізації недоліків коефіцієнтного аналізу та підвищення ефективності аналізу ліквідності банку застосовується метод аналізу активів і пасивів банку.

VI етап. На даному етапі здійснюється оцінка ефективності стратегії управління активами і пасивами.

Так, з метою забезпечення оптимального рівня ліквідності банку необхідно формувати таку структуру балансу, при якій активи, не втрачаючи своєї вартості, можуть своєчасно трансформуватися в грошові кошти в міру зростання потреби в пасивах. Таким чином, структурний аналіз активів і пасивів банку є невід'ємною частиною аналізу його ліквідності.

Розрізняють горизонтальний і вертикальний аналіз балансових даних.

Горизонтальний аналіз будується на визначенні питомої ваги визначених груп активів і пасивів. Ці показники в свою чергу, аналізуються з врахуванням динаміки обсягу операцій банку в цілому, відображаючи, таким чином, зміну обсягу даних операцій або груп активів або пасивів в діяльності банку.

Вертикальний аналіз будується на визначенні питомої ваги окремих груп і видів активних та пасивних операцій. Іншими словами, він дає інформацію про основні групи джерел коштів в пасивах та про основні напрями розміщення коштів в активах.

Однак перед проведенням такого аналізу необхідно очистити баланс від повторного рахунку, тобто перейти до балансу-нетто шляхом віднімання статей, що номінально збільшують активи і пасиви банку. Так необхідно

відняти наступні статті: знос (П), збитки (А), використання прибутку (А), міжфіліальні розрахунки (А або П).

Структурний аналіз пасивів. Пасивні операції банку є визначальними по відношенню до активних. Від їхнього характеру і якості залежить можливість проведення активних операцій, їх масштаби, а відповідно, ліквідність і стійкість банку.

Існують різні способи групування пасивів. Структурний аналіз здійснюється для всіх груп і полягає у визначенні частки кожної групи в балансі-нетто, тобто фактично в обсязі операцій банку.

Структурний аналіз пасивів здійснюється з метою визначення, в якому обсязі і в які строки банку необхідно розрахуватися за своїми зобов'язаннями. Для цього аналіз необхідно проводити за наступними основними групами пасивів (рис. 1.3).

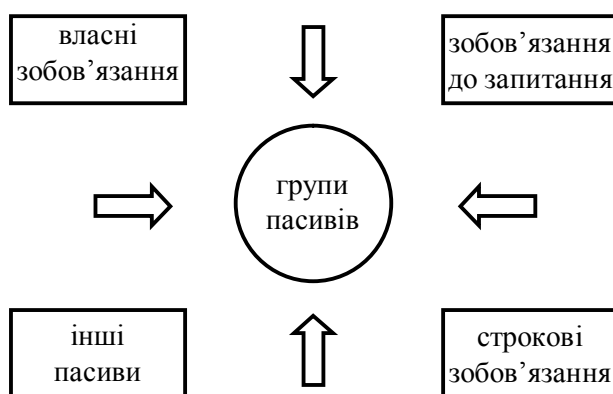

Рис. 1.3. Групи пасивів, що виділяються при структурному аналізі пасивів

Розглянемо основні характеристики кожної групи.

Зобов'язання до запитання є найбільш дешевими ресурсами, що залучаються банком, однак при визначенні їх частки в пасивах необхідно враховувати їх основну відмінність – нестабільність, тобто те, що вони можуть бути вилучені в будь-який момент на вимогу клієнта. Зобов'язання до запитання включають: депозити до запитання, залишки коштів на поточних і розрахункових рахунках клієнтів, кошти, задепоновані банком для розрахунків за допомогою чеків та пластикових карток.

До *строкових зобов'язань* відносяться кошти, залучені на визначений термін. Перш за все, це строкові депозити і кошти фізичних та юридичних осіб, залучені на конкретний строк, міжбанківські позики, а також кошти, що поступили від випуску депозитних та ощадних сертифікатів. Таким чином в дану групу входять рахунки, за якими залучаються найбільш дорогі для банку ресурси, однак відносно інших груп пасивів вони більш стійкіші. Відповідно, при більшій питомі вазі даної групи, з однієї сторони, дорожчає ресурсна база банку, а з другої – підвищується передбачуваність виникнення нових зобов'язань, що полегшує завдання підтримки ліквідності.

Власні зобов'язання банку – статутний капітал, резервні фонди, фонди спеціального призначення, фонд нагромадження, додатковий капітал, а також прибуток банку. Власний капітал служить гарантією виконання зобов'язань банку перед його клієнтами, він також є резервом коштів, що дозволяють банку підтримувати ліквідність та платоспроможність навіть в разі виникнення збитків за операціями. Таким чином величина власного капіталу визначає як загальну надійність і стійкість банку, так і його ліквідність. Тому мінімальна величина власного капіталу є об'єктом регулювання зі сторони держави.

Аналіз структури пасивів банку дає загальне уявлення про ресурсну базу, відображаючи її якісні і кількісні характеристики. Однак для оцінки як фінансового стану банку, так і його ліквідності необхідно, крім аналізу пасивів здійснити оцінку основних напрямків розміщення ресурсів, тобто здійснити структурний аналіз активів.

Структурний аналіз активів. Для того, щоб банк міг щоденно відповідати за своїми зобов'язаннями, структура його активів повинна відповідати якісним вимогам ліквідності. З цією метою всі активи банку розбиваються на групи за ступенем ліквідності, а потім визначається питома вага кожної групи, яка дає оцінку ступеня ліквідності банку.

За ступенем ліквідності активи банку поділяються на такі групи:

1. Високоліквідні активи – активи, які можуть бути швидко конвертовані у грошові кошти, а саме:

- грошові та прирівняні до них кошти, в тому числі готівкова валюта і платіжні документи, а також дорогоцінні метали;
- кошти на кореспондентських рахунках, відкритих в центральному банку і в банках-нерезидентах розвинутих індустріальних країн;
- вкладення в державні цінні папери, необтяжені зобов'язаннями;
- депозити, що розміщені в центральному банку;
- кошти, надані різними позичальниками до запитання.

2. Ліквідні активи – кошти, що є в розпорядженні банку і можуть бути конвертовані в грошові кошти досить швидко. Активи цієї групи – це кредити, недержавні цінні папери та інші платежі на користь банку від його фінансово стабільних контрагентів (або таких, що мають гарантії повернення банківських кредитів) за терміном виконання від одного до трьох місяців. Також сюди відносяться дебіторська заборгованість, погашення якої є реальним протягом короткого проміжку часу (наприклад, вартість заставного майна позичальників, що можна швидко реалізувати, в разі неповернення ними кредиту у встановлений договором строк), а також кошти на коррахунках у банках, що не відносяться до першокласних (високонадійних) банків. Активи цієї групи (крім кредитів) можуть бути достроково перетворені в грошові кошти не більше, ніж в місячний термін з незначними реалізаційними витратами.

3. Активи довгострокової ліквідності, наприклад:

- довгострокові кредити, видані банком;
- лізингові операції банку;
- дольова участь в діяльності інших підприємств та банків;
- цінні папери, придбані на інвестиційні цілі;
- нематеріальні активи.

4. Найменш ліквідні або неліквідні активи банку:

- прострочені і безнадійні (проблемні) кредити;
- капітальні вкладення;

- будівлі, споруди і обладнання, що належать банку і відносяться до основних фондів.

Структура активів може змінюватися в залежності від зміни пасивів. Таким чином встановлюючи раціональну структуру активів, банк повинен виконувати вимоги ліквідності і, відповідно, мати оптимальну величину високоліквідних, ліквідних і менш ліквідних коштів по відношенню до зобов'язань з врахуванням строків, сум і типів.

В зарубіжній практиці загальний резерв ліквідності поділяють на первинний і вторинний резерви. **Первинний резерв ліквідності** основним джерелом ліквідності банку і включає в себе грошові кошти, чеки та інші платіжні документи в процесі інкасації, кошти на рахунках обов'язкових резервів і на кореспондентських рахунках в інших банках. **Вторинний резерв ліквідності** необхідний для поповнення первинного резерву, до нього відносяться менш ліквідні порівняно з першою групою активи, які також можна трансформувати в грошові кошти за короткий термін при мінімальних ризиках, а саме: портфель державних цінних паперів і в деяких випадках кошти на позичкових рахунках.

Для здійснення аналізу ліквідності необхідно перегрупувати активи (рис. 1.4).

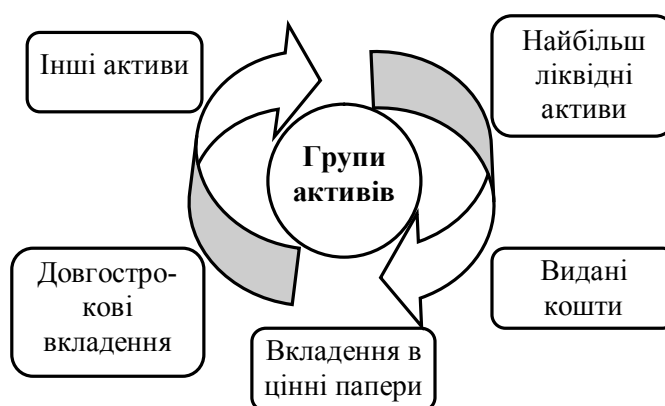

Рис. 1.4. Групи активів, що виділяють при структурному аналізі активів

Розглянемо кожну із груп.

Найбільш ліквідні активи – група активів, частка яких повинна підтримуватися банком на достатньому рівні для безперебійного здійснення операцій. При цьому необхідно враховувати той факт, що досягнення високої ліквідності виключає досягнення високої прибутковості. Таким чином, найбільш раціональна політика комерційного банку з підтримки ліквідності полягає в досягненні оптимального поєднання ліквідності і прибутковості. Отже, аналіз ліквідності і прибутковості банку повинен проводитися комплексно.

Видані кошти – дана група в цілому є найбільшою серед всіх інших груп активів, оскільки кредитні операції – провідні серед банківських операцій, і саме від них банк отримує основний дохід. Однак, враховуючи неоднорідність активів, що входять в дану групу, аналіз їхньої ліквідності необхідно проводити, розглядаючи кожен структурну складову групи (підгрупу) окремо, а саме:

1. Видані банком кредити та інші розміщені кошти.
2. Розміщені депозити в центральному банку та кредитних організаціях.
3. Враховані банком векселі.
4. Платежі на користь банку (наприклад, лізингові та факторингові платежі).

Вкладення в цінні папери – до даної групи належать інвестиції банку в цінні папери недержавних емітентів, а також вкладення в паї. Для аналізу ліквідності дану групу необхідно класифікувати наступним чином:

- цінні папери, придбані з інвестиційними цілями (акції і паї дочірніх і залежних акціонерних товариств);
- цінні папери, придбані на продаж.

Довгострокові вкладення – в дану групу входять такі неоднорідні види вкладень, як вкладення у майно банку, нематеріальні активи, капітальні вкладення, а також деякі види довгострокового кредитування (наприклад, лізинг).

Інші активи – до даної групи входять активи, що не входять у вище перелічені групи і не є ліквідними: прострочені кредити і проценти за ними,

безнадійні (проблемні) борги, розрахунки з дебіторами. Виходячи з структури групи, банк повинен вживати заходів, щодо мінімізації частки даної групи у своїх активах.

Структурний аналіз активів і пасивів дає фінансовому аналітику інформаційну базу для аналізу ліквідності, однак для отримання більш повної картини застосовують метод гар-аналізу, метод загального фонду коштів та метод розподілу активів [26, с. 254-261].

Метод гар-аналізу. За допомогою гар-аналізу оцінюється ліквідна позиція банку. Показником, який характеризує стан ліквідної позиції банку, є розрив ліквідності (GAP) – різниця між сумою надходжень і сумою використаних коштів.

Якщо наявні ліквідні засоби за обсягом перевищують їх використання, то існує додатний розрив ліквідності ($GAP > 0$). Це той надлишок ліквідних засобів, який необхідно швидко інвестувати в дохідні активи до виникнення потреби в грошових коштах.

Коли потреба в ліквідних засобах за обсягом перевищує їх наявність, то банк має від'ємний розрив (дефіцит) ліквідності ($GAP < 0$) і перед ним постає завдання пошуку найдешевших і найдоступніших джерел поповнення ліквідних коштів.

Приклад розрахунку розривів за строками платежів наведено в табл. 1.3. Використання таблиці такої форми відповідає рекомендаціям Базельського комітету з банківського нагляду щодо необхідності проведення щоденного управління ліквідністю банку [61].

Таблиця 1.3

Розрахунок розривів за строками платежів (у. о.)

	До запитання	2-7 днів	8 днів – 1 місяць	1-3 місяців	3-6 місяців
Зобов'язання	50	100	100	20	15
Активи	5	20	60	100	100
Розрив	- 45	- 80	- 40	+ 80	+85

Оперативний аналіз розриву ліквідності банку доцільно здійснювати через процедури щоденного контролю за такими етапами: визначення планового періоду для оцінювання потреб ліквідності; поділ планового періоду на інтервали згідно із строками виконання активів та зобов'язань; групування активів і пасивів банку за строками; прогнозування обсягів та строків проведення активних і пасивних операцій банку в межах обраного періоду; обчислення розриву ліквідності (фактичного та прогнозного) у кожному із зафіксованих інтервалів; обчислення сукупного (кумулятивного) розриву ліквідності протягом планового періоду; складання плану дій у разі виникнення дефіциту або позитивного сальдо ліквідності.

Оперативний аналіз розриву ліквідності спрямовано на здійснення моніторингу за ліквідною позицією банку. Він проводиться за допомогою табличного методу, групуючи активи і пасиви банку за строками (по горизонталі) та за структурою (по вертикалі), що уможлиблює порівнювання вхідних і вихідних грошових потоків у кожному із зафіксованих інтервалів та обчислення сукупного розриву ліквідності.

Банк вибирає довільну форму аналітичної таблиці з урахуванням особливостей структури свого балансу та необхідного рівня деталізації інформації за строками. При цьому надається перевага такому рівню деталізації, який найточніше відображає специфіку його діяльності, а структурну деталізацію можна довести до рівня рахунків аналітичного обліку кожної конкретної вимоги чи зобов'язання.

Деталізація інформації за строками має бути найдокладнішою щодо найближчих періодів (протягом найближчого тижня – за днями, протягом найближчого місяця – за тижнями), у віддалені строки можна обмежитися загальними даними, проте сучасний розвиток програмних засобів дає змогу досягти будь-якого рівня деталізації.

У процесі оперативного аналізу банку слід брати до уваги не лише фактичні, а й очікувані грошові потоки. Тому особливого значення набуває прогнозний аналіз зміни обсягів попиту та пропозиції ліквідних коштів, який

ґрунтується на вивченні динаміки цих змін, статистичних даних, досвіді та знаннях фахівців банку.

Метод загального фонду коштів. Цей метод є простим при застосуванні, тому його часто використовують, особливо в періоди надлишку грошей. Суть методу загального фонду коштів полягає в тому, що всі ресурси банку об'єднуються в загальний фонд коштів з подальшим їх розподілом між тими видами активів, які, з позиції банку, є найбільш прийнятними щодо їх дохідності. Для здійснення активної операції не має значення, з якого джерела надійшли кошти, але при цьому обов'язковою умовою є дотримання адекватного рівня ліквідності коштів, вкладених у відповідні активи (рис. 1.5).

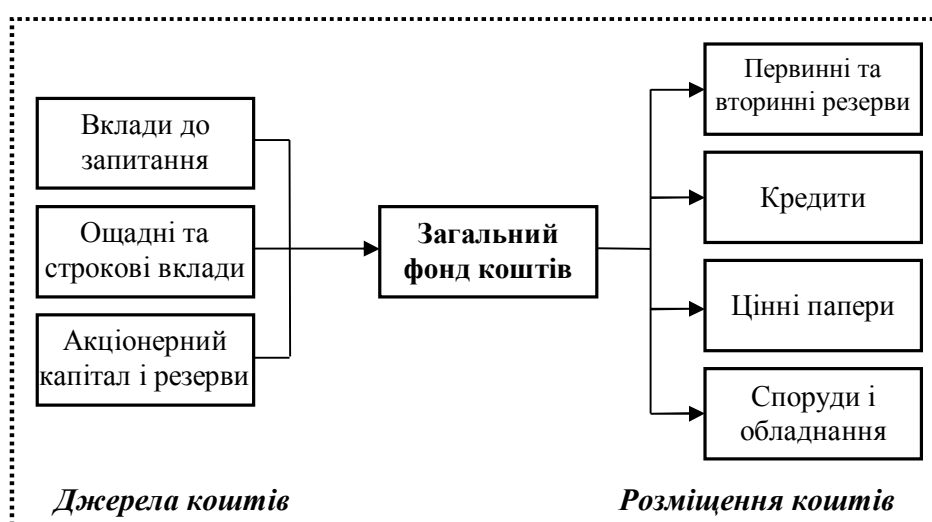

Рис. 1.5. Схема управління активами методом загального фонду коштів

Застосування цього методу управління активами пов'язане з кредитними операціями банку, тому його можна рекомендувати для використання малим і середнім банкам. Принципи застосування цього методу передбачають поєднання прибутковості та ліквідності. Тому, формуючи оптимальну структуру розміщення фінансових ресурсів, банк повинен для себе визначити співвідношення первинних і вторинних резервів.

Перевагою методу загального фонду є те, що він дає змогу визначити багато варіантів використання коштів в активних операціях. Однак суттєвим його недоліком є відсутність чітких критеріїв для розподілу коштів за

категоріями активів. Тобто, при розміщенні коштів більше уваги приділяється ліквідності банку при вилученні вкладів і менше уваги приділяється необхідності задовольняти заявки клієнтів на кредит, що негативно впливає на дохідність; не враховуються різні вимоги ліквідності щодо вкладів до запитання, ощадних вкладів, строкових вкладів і основного капіталу, що є однією із причин зменшення дохідності; не містить чітких критеріїв для розподілення коштів за категоріями активів, тому вирішення завдання управління ліквідністю і дохідністю залежить від досвіду та інтуїції банківського керівництва [70, с. 420-425].

Метод розподілу активів (метод конверсії коштів). Дає можливість подолати обмеженість методу загального фонду коштів. Згідно з моделлю розподілу активів, розмір необхідних банку ліквідних коштів залежить від джерел залучення. За допомогою цього методу робиться спроба розмежувати джерела коштів відповідно до норми обов'язкових резервів і швидкості їх обігу. Наприклад, вклади до запитання потребують більш високої норми обов'язкових резервів порівняно з ощадними і строковими вкладками і швидкість їх обігу також вища, ніж у інших вкладів. Така модель передбачає створення в самому банку декількох мінібанків – центрів, де зосереджені кошти, залучені банком із різних джерел. Кожний центр розміщує кошти самостійно, незалежно один від одного, і для кожного джерела створюються резерви. Найбільший резерв – за вкладками до запитання, далі в міру спадання – для ощадних і строкових вкладів, мінімальний – для основного капіталу (рис. 1.6).

Перевагою методу розподілу активів є зменшення частки високоліквідних активів і вкладення додаткових коштів у кредити та інвестиції, що призводять до збільшення прибутку.

Недоліком цього методу можна вважати те, що при розміщенні коштів у різні категорії активів недостатня увага приділяється необхідності задовольняти заявки клієнтів на кредит, що негативно впливає на дохідність банку; за відсутності тісного взаємозв'язку між швидкістю вкладів тієї або іншої групи і коливаннями загальної суми вкладів, що розглядається групою, ефективність

методу знижується, оскільки основою виділення різних центрів ліквідність – дохідність є швидкість обігу різних типів вкладів [45, с. 62-64].

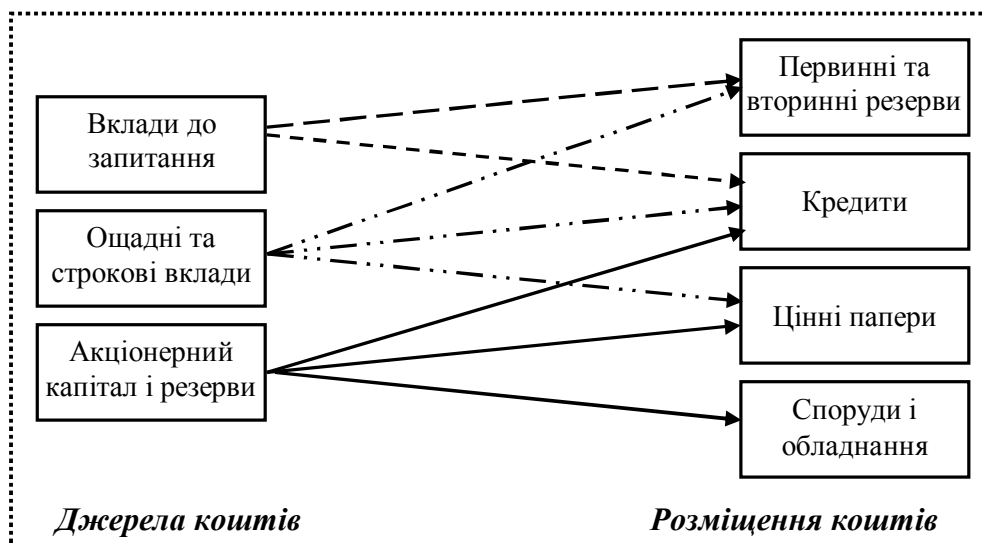

Рис. 1.6. Схема управління активами методом розподілу

Отже, два вищезазначених методи управління активами не можна вважати повністю досконалим. В обох методах акцент робиться на ліквідності обов'язкових резервів і можливому вилученні вкладів, приділяючи менше уваги необхідності задовольняти заявки клієнтів на кредит. Разом з цим, відомо, що при підвищенні ділової активності збільшуються і вклади, і кредити. Якщо виникає така ситуація, то банку, крім встановлених норм обов'язкових резервів, потрібна лише невелика кількість додаткових ліквідних коштів для покриття вилучення вкладів. Слід зазначити, що потрібно враховувати окремим банкам сезонні коливання, коли попит на кредит може збільшуватися саме тоді, коли обсяги вкладів зменшуються.

V etan. На даному етапі на основі проведення різностороннього і різнопланового аналізу ліквідності банку здійснюється розробка і обґрунтування рекомендацій щодо управління ліквідністю.

Підсумовуючи вищесказане, слід зауважити, що наведені і охарактеризовані методи аналізу (оцінки) та управління банківською ліквідністю використовуються комерційними банками виходячи з їх можливостей та специфіки діяльності.

1.3. Взаємодія показників ліквідності і прибутковості у діяльності банку

Головною причиною виникнення поняття банківської ліквідності стало зародження кредитних відносин, а сама ліквідність – категорія, супутня виконанню основних принципів кредитування – терміновості, зворотності і платності.

Поняття банківської ліквідності пройшло довгий шлях у своєму розвитку і сьогодні в самому широкому розумінні означає здатність банку своєчасно виконувати взяті на себе зобов'язання, без втрати потенційного доходу. Разом з тим однозначного підходу до використання поняття ліквідності банку серед сучасних економістів немає. Причина цього полягає в тому, що виходячи з думки одних, ліквідність може характеризуватися як властивість (активу, комерційного банку), на думку інших – як стан об'єкта. Крім цього, ліквідність виступає в ролі інструменту, за допомогою якого держава здатна впливати як на стан справ, як окремого банку, так і надавати що регулює вплив на економічні процеси в країні.

Дефінітивний склад ліквідності включає в себе ліквідність окремого активу, ліквідність балансу банку, ліквідність банку в цілому і ліквідність банківської системи. На всіх представлених рівнях значення ліквідності і вживані заходи впливу на неї змінюються, залежно від того, як змінюється прояві тих чи інших виконуваних нею функцій.

З дією поняття ліквідності нерозривно пов'язана категорія ризику, що знайшла свій прояв у формі ризику незбалансованої ліквідності, що означає ймовірність настання негативних подій в діяльності банку, викликаних незбалансованістю структури активів і пасивів за термінами і змушують банк у визначений момент купувати платіжні засоби за вищою ціною або втратити вартість своїх активів.

Контроль і підтримка ліквідності в банківському середовищі відбувається як з боку комерційних банків в питаннях забезпечення власної економічної безпеки, так і з боку держави в особі Національного банку, що відповідає за безпеку і стабільність банківської системи. Для цього в банківській практиці

реалізується комплекс різних заходів, що включають аналіз і оцінку ліквідності за допомогою ряду спеціальних показників. З боку Національного банку здійснюється відповідний нагляд.

Існує ряд практичних методів з управління ліквідністю (метод конверсії фондів, метод фондового пулу), заснованих на прояві чотирьох основних теорій (теорія комерційних позичок, теорія переміщення, теорія очікуваного доходу, теорія управління пасивами). Вельми корисним тут є досвід найближчих сусідів, а саме Росії, і досвід країн далекого зарубіжжя.

Так зокрема у зарубіжній банківській практиці застосовуються такі методи управління ліквідністю як:

- метод джерел і використання ресурсів;
- метод показників ліквідності;
- метод структури ресурсів.

Суть *методу джерел і використання ресурсів* полягає у здійсненні статистичних спостережень за активами і пасивами за довгий час — 10 років і більше. За основу розрахунку береться базовий період (не менше 10 років). За даними статистики, за цей період розраховується тренд, що виявляє основну тенденцію зміни показників. Крім основного тренда розраховують сезонний компонент, що відображає коливання статей балансу у відповідні тижні в середньому за базовий період. Також в розрахунок додається циклічний компонент, що враховує різницю прогнозу кожного тижня минулого року і його фактичне значення. Таким чином, на підставі серйозної статистичної бази розраховується прогнозне значення відповідних показників. І вже виходячи з прогнозу, обчислюють можливе значення дефіциту або надлишку ліквідних засобів.

Також даний метод передбачає розрахунок ліквідної позиції банку (ЛПБ), яка розраховується шляхом підрахунку вхідних та вихідних грошових потоків за формулою:

$$ЛПБ = К + К_k + ПК - ПБ, \quad (1.2)$$

де $К$ – залишок коштів у касі;

Кк – залишок коштів на кореспондентському рахунку банку;

Пк – платежі клієнтів на користь банку за активними операціями (в т. ч.: повернення коштів за кредитними операціями; надходження від сплати клієнтами відсотків за кредитами; частка спекулятивного портфеля, яку передбачають реалізувати на найближчих торгах; отримання комісійної винагороди за надання послуг) і платежі клієнтів за пасивними операціями (приплив коштів клієнтів на розрахункові, поточні, депозитні рахунки; приплив коштів за рахунок продажу власних боргових зобов'язань банку, до яких належать депозитні й ощадні сертифікати, облігації; збільшення статутного капіталу банку);

ПБ – платежі банку за активними операціями (в т. ч.: виплата заробітної плати, орендні виплати, видача кредитів) і пасивними операціями (у т. ч.: погашення кредитів центробанку, погашення міжбанківських кредитів, погашення боргових зобов'язань, що випустив банк, за якими закінчився термін обігу (депозитні сертифікати, ощадні сертифікати), облігації, виплата відсотків та комісійні винагороди, виплата дивідендів акціонерам).

Показником, що характеризує стан ЛПБ, є розрив ліквідності, або нетто-ліквідна позиція банку (тобто різниця між обсягом ліквідних коштів, що є в банку, та попитом на них). Банк має бути здатним оперативно залучати кошти у випадку від'ємного розриву (дефіциту) ліквідності та розміщувати в дохідні активи у випадку додатного розриву (надлишку) ліквідності.

Одним із етапів планування потреби банку у ліквідних коштах застосовуючи метод джерел і використання коштів є складання платіжного календаря.

Платіжний календар – це відомість вхідних і вихідних грошових потоків за коррахунками банку, складена в розрізі строків їх руху і валют, для контролю ностро-позиції.

На практиці, банки складають два види платіжних календарів: фінансовий план дня (платіжна відомість) та зведений платіжний календар.

Фінансовий план дня (платіжна відомість) складається в розрізі коррахунків, видів і сум угод/операцій, порядку надходжень і платежів на протязі дня.

Зведений платіжний календар складається в агрегованому виді за днями і основними видами операцій в розрізі днів на найближчі t днів.

Платіжний календар має наступну структуру:

- вхідний залишок за результатами звірки з виписками;
- суми/сальдо надходжень/платежів;
- “статичний” залишок (планується за результатами бронювання);
- прогнози незапланованих надходжень/платежів (нестійкі залишки клієнтів, невиконання угод, надходження/ненадходження коштів клієнтів);
- “динамічний” залишок (розрахований з врахуванням прогнозів) [15].

Для максимально точного прогнозу при використанні даного методу застосовують імітаційне моделювання процесу руху грошових коштів банку, що враховує не лише ситуації, які можна точно передбачити, а й середньостатистичні показники зміни ресурсної бази та робочих активів. Важливі параметри, котрі слід враховувати – це приріст основних депозитів та збільшення попиту на кредити, що є найскладнішими для прогнозування, оскільки залежать здебільшого від зовнішніх факторів (темлів і стабільності економічного зростання, рівня міжбанківської конкуренції, дохідності альтернативних секторів фінансового ринку) [49, с. 115].

Суть *методу показників* полягає у використуванні для прогнозу фінансових показників — індикаторів ліквідності. До таких індикаторів відноситься коло показників, що характеризують забезпеченість банку ліквідними засобами, схильність зобов'язань до дострокового вилучення, а також рівень співвідношень між окремими групами активних і пасивних операцій. Згідно з цим методом потреба в ліквідних засобах визначається шляхом порівняння показників даного банку з показниками банків з ідентичними умовами функціонування, а також на підставі власного досвіду

банківських менеджерів. Також відстежується динаміка індикаторів ліквідності і визначається, чим викликані ті або інші зміни і тенденції.

Для *методу структури ресурсів* характерні наступні риси. Потреба банку в ліквідних ресурсах оцінюється на підставі розподілу зобов'язань банку за ступенем стабільності. Всі зобов'язання діляться на “гарячі гроші”, ненадійні ресурси і стабільні ресурси. “Гарячі гроші” чутливо реагують на зміни процентних ставок, і тому схильні до значних коливань. За цим видом зобов'язань необхідно мати резерв ліквідних засобів, рівний 95% об'єму ресурсів. Ненадійні засоби менш схильні до різких коливань; по них рекомендується мати резерв ліквідних засобів у розмірі 25-30%, і нарешті, стабільні засоби – ті, вірогідність вилучення яких є найменшою. По них створюваний резерв ліквідних засобів повинен бути рівний 15% суми. При цьому суми ресурсів, за якими необхідне створення резервів у вигляді ліквідних засобів, зменшуються на суми обов'язкових резервів, створюваних банком на вимогу центрального банку [13, с. 565].

Що ж стосується України, то використання вищезазначених підходів і методів оцінки та прогнозування ліквідності в повному обсязі вітчизняними банками неможливо, оскільки в зв'язку з перманентною політичною кризою та періодичними кризовими явищами в економіці менеджерам банку важко спрогнозувати динаміку зміни ресурсної бази банку (зокрема депозитів населення) на період більше як 10 років, а також мало реальним є довгостроковий прогноз розвитку національної економіки. В зв'язку з цим, базою для прогнозування надходження ресурсів у банківську систему України можуть бути порівняно незначні відрізки часу: місяць, квартал або рік [90].

З розвитком комп'ютерних технологій для планування потреби у ліквідних коштах та аналізу ризику ліквідності банки застосовують різні комп'ютерні програми.

Найбільш досконалими та поширеними ІТ-системами управління фінансовими ризиками, що використовують банки багатьох країн світу, є такі, як: Algoritmics, BancWare, Kamakura Risk Manager, Reveleus, Riskpro та ін.

Перелічені системи у дають можливість здійснювати кореляційний аналіз VAR, створювати скорингові і рейтингові моделі, здійснювати імітаційне моделювання, стрес-тестування і бек-тестування, проводити сценарний аналіз та аналіз ризикових ситуацій і т.д. [17].

Крім цього дані системи дають змогу побудувати ієрархічну модель лімітів, скласти платіжний календар, матрицю фондування, здійснити прогноз ліквідності та розрахувати ліквідну позицію банку в реальному часі.

Розгляд теоретичної та практичної бази безпосереднього впливу комерційним банком на свою ліквідність дозволяє розділити підходи до управління даною категорією на два напрямки: ліквідність як «запас» і ліквідність як «потік». Останній підхід найбільш ефективний з урахуванням сучасних умов банківської діяльності і дозволяє досягти більшої результативності. Однак і він не здатний забезпечити належний рівень безпеки при постійно зростаючих вимогах.

Розгляд ліквідності як «потіку» не дозволяє прогнозувати розвиток тієї чи іншої ситуації в роботі банку і проводити відповідні превентивні заходи. На даному етапі розвитку багато негативні події вигідніше попередити, ніж відшкодувати їх наслідки, не кажучи вже про застосування профілактичних заходів. Тому виникає необхідність у створенні нового підходу до управління ліквідності, а саме виділення третього підходу – прогнозованої ліквідності. Даний підхід реалізується за допомогою економіко-математичного апарату і націлений на завчасне виявлення негативних тенденцій, здатних вирости в кризове явище.

При розгляді питань формування банківського прибутку і ліквідності, їх сутності та взаємодії, з першого погляду виникає враження їх повної протилежності і взаємної конфліктності.

У прагненні досягти максимального значення прибуток і ліквідність переслідують зовсім протилежні цілі. Позиція ліквідності вимагає наявності певної частки активів у вигляді готівки або прирівняних до них коштів для своєчасного виконання своїх зобов'язань. Таке розміщення за своєю природою

зазвичай не приносить доходу або ж є низькодохідним. У той же час комерційний банк повинен бути достатньо прибутковим підприємством і забезпечувати покриття своїх витрат. Крім того, для залучення стійких депозитних коштів він повинен забезпечити високу норму прибутковості за ними. Власники акцій або паїв комерційного банку, подібно всім іншим інвесторам, розраховують на норму прибутковості, відповідну інвестиційному ризику і порівнянню за величиною з прибутком від аналогічних інвестицій. Очікування власників акцій банку, як фактор, вимагає від комерційного банку встановлення мінімальної довгострокової норми прибутку, яка забезпечувала б власникам акцій дохід.

Принцип отримання максимального прибутку вимагає проведення відповідного високоприбуткового тривалого, ризикового розміщення.

Неможливо розглядати прибутковість і ліквідність як діаметрально протилежні величини. Керуючи ними необхідно говорити про єдину, взаємопов'язану систему «ліквідність – прибутковість», в якій деформація одного з параметрів призводить до погіршення другого.

Проведення агресивної політики, спрямованої на досягнення максимального прибутку, супроводжується зниженням ліквідності балансу банку. При цьому різко зростає ризик виникнення збитків за рахунок необхідності здійснення швидкої трансформації активів у платіжні засоби. Порушення ліквідності і нестача наявних ліквідних ресурсів для покриття своїх поточних зобов'язань, призводить до спроб її компенсувати за рахунок додаткового їх залучення. Такі дії відразу ж негативно позначаються на прибутковості банку, оскільки такі швидкоплинні продажі активів зазвичай відбуваються зі значними знижками, а залучення ліквідних коштів пов'язане з додатковими витратами у вигляді відсотків.

Зіткнувшись з проблемою ліквідності, банк починає проводити занадто обережну політику, розміщуючи в готівку більше, ніж це йому необхідно. Надлишок ліквідних коштів в балансі банку дозволяє йому досить привільно

себе почувати в частині оплати своїх зобов'язань, проте це негайно позначається на загальному рівні прибутковості.

З вищенаведеного випливає, що між прибутковістю і ліквідністю існує очевидний тісний взаємозв'язок. Банки у своїй діяльності повинні керуватися принципом їх оптимального поєднання.

Досягнення максимально ефективної роботи банку можливе лише шляхом здійснення постійного управління банківським балансом, беручи до уваги альтернативні сценарії ставки відсотка і ліквідності.

Будучи природним обмежувачем, виконувані норми ліквідності дозволяють визначити оптимальний в заданих умовах рівень прибутковості банку.

Таким чином, мета підвищення ефективності управління ліквідністю комерційного банку, на наш погляд, виходить з мети банку отримувати максимальний прибуток у своїй діяльності. Більш ефективне управління банком своєю ліквідністю дозволяє банку керувати більшою величиною ризику і значно підвищити результативність своєї діяльності.

З метою підтримання співвідношення ліквідності і прибутковості на необхідному рівні комерційний банк реалізує низку заходів, здатних знизити ризик ліквідності і тим самим попередити можливість настання несприятливої ситуації. Сюди слід віднести наявність у банку відповідного ризик-менеджменту, націленого на контроль і управління банківськими ризиками, в тому числі і ризиком ліквідності. Найбільш ефективними заходами управління ризиком ліквідності є: моніторинг зміни всіх істотних факторів і показників, здатних вплинути на рівень банківської ліквідності; оперативний аналіз розривів по строках погашення активів і пасивів банку; стрес-тестування.

Моніторинг зміни факторів здійснює великий збір необхідної інформації і виробляє її первинну обробку. Виявлення найбільш впливових факторів дозволяє скоординувати заходи з регулювання ліквідності і відповідно адаптуватися до змінюваного середовища функціонування. Аналіз наявності розривів дозволяє визначити період очікуваного недоліку – надлишку ліквідних

коштів у банку і прийняти своєчасні кроки до їх усунення. Стрес-тестування засноване на розробці різних сценаріїв несприятливого розвитку ситуації у сфері ліквідності і сприяє визначенню недоліків і слабких сторін, що у свою чергу дозволяє виявити зростання ризику ліквідності ще на початкових стадіях його розвитку.

Всі зазначені заходи досить ефективні і в тій чи іншій мірі застосовуються білоруськими банками на практиці. Більш значимого ефекту можна досягти, застосовуючи їх у комплексі. У даному випадку вони представляють собою потужний аналітичний апарат, що дозволяє не тільки виявити тенденцію, що складається у сфері ліквідності, а й обґрунтовувати прийняті рішення. Однак, ці заходи все одно не гарантують банку повної безпеки та максимальної результативності реалізованих управлінських рішень.

Для підвищення ефективності здійснюваних заходів з управління ліквідності пропонується застосування імітаційно-оптимізаційного моделювання та інших економіко-математичних методів, зокрема – оптимізаційної моделі, що дозволяє шляхом різних необхідних обмежень визначити найкраще співвідношення структури активів і пасивів з точки зору ліквідності і тим самим досягти максимального рівня прибутковості банку.

Суттєву допомогу в процесі вироблення рішень, в тому числі і у сфері управління ліквідністю, керівникам надають наукові системи підтримки прийняття управлінських рішень, засновані на застосуванні сучасних інформаційних технологій та комп'ютерної техніки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Виходячи з аналізу вітчизняної та зарубіжної економічної літератури можна стверджувати, що єдиного визначення поняття ліквідності банку не існує. Однак, на наш погляд, найбільш ґрунтовним визначенням поняття ліквідності банку є визначення українського вченого Д.М. Олійника: “Ліквідність банку – це здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе балансові та позабалансові зобов’язання та своєчасно і в повному обсязі забезпечити можливі потреби платоспроможних клієнтів в кредитних коштах, за умови збереження постійної позитивної маржі між середньою вартістю наданих та залучених коштів, з урахуванням затрат пов’язаних з кредитним ризиком та затрат пов’язаних з обов’язковим резервуванням”.

2. На основі розгляду основних підходів до трактування ліквідності банку та аналізу інших економічних видань можна сформулювати визначення ліквідності банківської системи. Так, ліквідність банківської системи – це спроможність банківської системи своєчасно і в повному обсязі виконувати всі взяті на себе зобов’язання перед вкладниками, кредиторами та акціонерами банківських установ, а також спроможність залучати вільні кошти фізичних і юридичних осіб на зовнішніх та внутрішніх ринках з метою забезпечення потреб суб’єктів економіки.

3. Ліквідність як окремого комерційного банку, так і банківської системи взагалі піддається впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, при чому внутрішні фактори впливу на ліквідність банківської системи є, водночас, зовнішніми факторами впливу на ліквідність окремого комерційного банку. До факторів впливу на банківську ліквідність слід віднести: якість активів і пасивів; рівень незбалансованості активів та пасивів за строком, сумою і в розрізі окремих валют; рівень менеджменту комерційного банку; імідж банку, спрямованість грошово-кредитної політики; організаційну побудову банківської системи; ефективність системи законодавчого регулювання діяльності банків та системи

показників і нормативів; рівень незалежності та менеджменту центрального банку, загальний стан економіки; інформаційний фактор та політичний фактор.

4. Виявлено, що при розгляді питань формування банківського прибутку і ліквідності, їх сутності та взаємодії, з першого погляду виникає враження їх повної протилежності і взаємної конфліктності. У прагненні досягти максимального значення прибуток і ліквідність переслідують зовсім протилежні цілі. Позиція ліквідності вимагає наявності певної частки активів у вигляді готівки або прирівняних до них коштів для своєчасного виконання своїх зобов'язань. Таке розміщення за своєю природою зазвичай не приносить доходу або ж є низькодохідним. У той же час комерційний банк повинен бути достатньо прибутковим підприємством і забезпечувати покриття своїх витрат. Крім того, для залучення стійких депозитних коштів він повинен забезпечити високу норму прибутковості за ними. Власники акцій або паїв комерційного банку, подібно всім іншим інвесторам, розраховують на норму прибутковості, відповідну інвестиційному ризику і порівнянню за величиною з прибутком від аналогічних інвестицій. Очікування власників акцій банку, як фактор, вимагає від комерційного банку встановлення мінімальної довгострокової норми прибутку, яка забезпечувала б власникам акцій дохід. Принцип отримання максимального прибутку вимагає проведення відповідного високоприбуткового тривалого, ризикового розміщення. Таким, чином неможливо розглядати прибутковість і ліквідність як діаметрально протилежні величини. Керуючи ними необхідно говорити про єдину, взаємопов'язану систему «ліквідність – прибутковість», в якій деформація одного з параметрів призводить до погіршення другого.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ І ПРИБУТКОВІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Організація управління ліквідністю вітчизняних комерційних банків

Організація управління і планування банківської ліквідності у вітчизняних банках здійснюється за допомогою найпростіших методик та інструментів, що пояснюється, перш за все, вирішенням дилеми “ліквідність-ризиковість-прибутковість” на користь ризиковості та прибутковості.

Так, в переважній більшості банків України управління ліквідністю здійснюється двома способами:

- шляхом управління активами;
- шляхом управління ліквідними позиковими коштами.

Управління активами передбачає накопичення ліквідних коштів, таких як вкладення в казначейські зобов'язання, придбання ліквідних цінних паперів за операціями РЕПО, валютні позики, короткострокове розміщення коштів в банках-кореспондентах.

Методом оцінки ризику ліквідності є *метод ГЕП-аналізу*, доповнений прогнозуванням потреби в ліквідності за поточними зобов'язаннями і співставленні позиції по ліквідності з можливостями банків щодо залучення коштів на грошовому ринку [76].

Крім того, в своїй діяльності банки використовують три методи оцінки потреб в ліквідних коштах:

- метод джерел і використання коштів (метод визначення величини розриву ліквідності);
- коефіцієнтний метод (або метод показників ліквідності);
- метод структури коштів.

Моніторинг показника сукупного розриву (GAP).

Розрахунок і контроль показника “невідповідності за строками активів та пасивів” проводився щодавно за основними валютами. Контроль здійснюється у розрізі кожної філії та банку в цілому.

Нормативне значення показників невідповідності за основними строками встановлюється і затверджується Комітетом з управління активами та пасивами або Комітетом управління ризиками чи аналогічними комітетом.

Аналіз ризиків ліквідності та зміни процентної ставки здійснюється шляхом оцінки GAP-розриву за допомогою відповідної таблиці (табл. 2.1), яка складається з метою відображення очікуваного терміну погашення для непохідних фінансових активів на основі недисконтованих строків погашення фінансових активів за договором, включаючи відсотки, які будуть зароблені даними активами.

Таблиця 2.1

Аналіз ризиків ліквідності та зміни процентної ставки [73]

	До 1 місяця	1-3 місяці	3 місяці - 1 рік	1-5 років	Більше 5 років	Термін погашен ня невизна- чений	Всього на кінець року
Аналіз рахунків клієнтів на основі очікуваних строків погашення	3358345	1449939	2205889	17037	18120	-	7049330
Різниця ліквідності (на основі очікуваних строків погашення рахунків клієнтів та кредитів і коштів, отриманих від банків)	526507	(322017)	943040	(14898258)	1571507		

Метод джерел і використання коштів полягає у визначенні величини розриву ліквідності протягом заданого періоду, рівній різниці між очікуваними притоками і потенційними відтоками готівки, і представляє наочну модель руху майбутніх активів і пасивів банку за основними статтями.

Коли об'єм використання ліквідних коштів перевищують величину їх джерел, банки вживають заходів з отримання коштів з найбільш дешевих і доступних за часом джерел.

Коефіцієнтний метод використовується з метою визначення рівня ризику ліквідності, його оптимального і критичного значень, розрахунку фактичного рівня показників, відхилення від оптимальних значень, з'ясування причин і виявлення можливостей для їх поліпшення.

В більшості банків застосовують наступні показники ризику ліквідності (рис. 2.1).

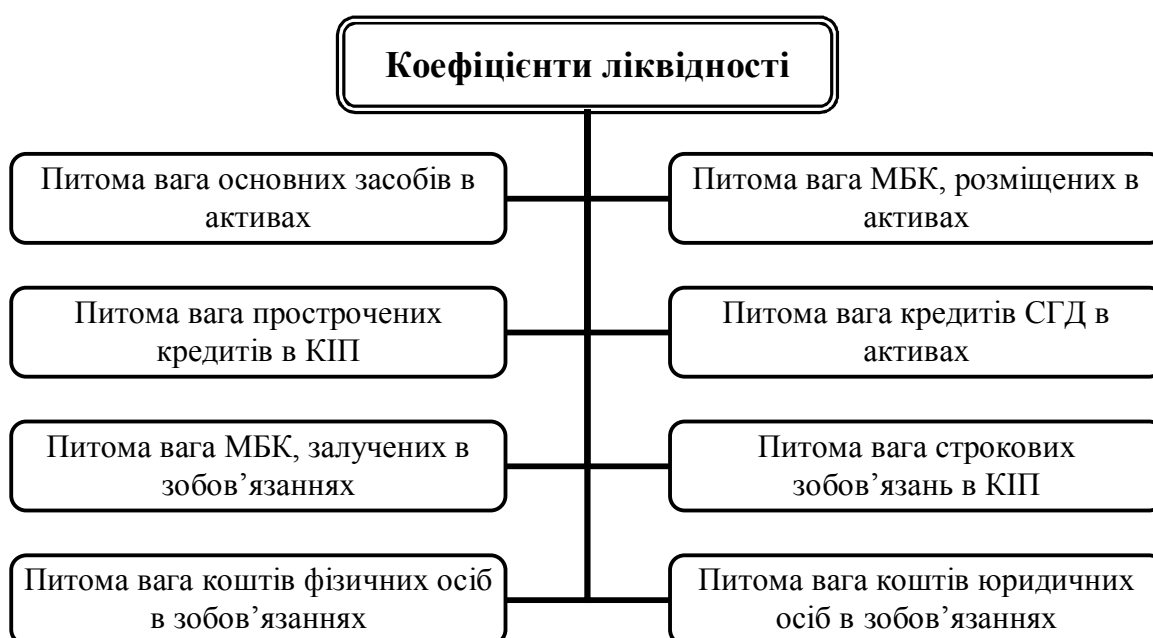

Рис. 2.1. Загальні показники ризику ліквідності, які застосовуються переважною більшістю вітчизняних банків

Динаміка всіх показників ліквідності розглядається Казначейством банку чи відповідними підрозділами ризик-менеджменту залежно від організаційної структури банку і розподілу повноважень між підрозділами. У процесі аналізу такої динаміки за певний період і зіставлення з фінансовим становищем банківських установ протягом цього періоду уповноважені підрозділи банків визначають оптимальні (бажані) і критичні значення коефіцієнтів.

Метод структури коштів використовуються банками в оперативному плануванні поточної ліквідності в режимі “сьогодні на завтра”.

При цьому банки на день, що планується, визначаються з обсягами:

- зобов'язань за „гарячими” грошима – коштами, які повинен сплатити банк;
- зобов'язань за „ненадійними коштами” – коштами, значна частина яких може бути вилучена протягом дня;
- зобов'язань за „стабільними коштами” – коштами, ймовірність вилучення яких найменша (депозити) [77].

З метою більш повного аналізу управління ліквідністю вітчизняними банками проведемо дослідження стану систем ризик-менеджменту та організаційної структури банків шляхом аналізу річних звітів.

Так, статистична вибірка становила 37 банків, в які входить кожен п'ятий банк рейтингу НБУ. Результати дослідження подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Стан системи ризик-менеджменту вітчизняних банків*

Рік	Наявність окремого підрозділу управління ризиками		Кількість сценаріїв планування стану ліквідності				Наявність Плану заходів на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідності)		Проведення стрес-тестування діяльності банку	
			2 сценарії		3 сценарії					
	шт.	%	Шт	%	шт.	%	шт.	%	шт.	%
2006	18	48,6	37	100	1	2,7	8	21,6	10	27,0
2007	19	51,4	37	100	1	2,7	10	27,0	11	29,7
2008	19	51,4	37	100	5	13,5	33	89,2	11	29,7

*Джерело: Річні звіти комерційних банків за відповідні роки.

Як бачимо з таблиці 2.2 видно, що основними недоліком управління ризиками, зокрема ризиком ліквідності, була відсутність у переважної більшості банків Плану заходів на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідності), також значна кількість банків здійснювала сценарне планування діяльності банку лише за двома сценаріями (оптимістичним та

сценарієм в умовах більш несприятливих для банку подій), крім цього 27-30% від загальної кількості банків здійснювали стрес-тестування своєї діяльності.

Що ж стосується організаційної структури банків, то лише половина банків-респондентів мала в наявності окремих відділ з управління ризиками.

Крім цього, за результатами дослідження, банки в яких організаційна структура найбільш універсальна з точки зору управління ліквідністю можна поділити на три групи (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Організаційні структури банків з точки зору управління ліквідністю

I група	II група	III група
КУАП	КУАП	КУАП
Казначейство	Казначейство	Казначейство
Відділ управління ризиками	Відділ управління ризиками	54% банків
Відділ управління ліквідністю	41% банків	
5% банків		

Як бачимо з таблиці 2.3, I група банків має найбільш універсальну організаційну структуру з точки зору управління ліквідністю, оскільки кожен з наведених підрозділів має відповідні обов'язки і виконує певні функції щодо управління ліквідністю. Наявність чотирьох підрозділів дозволяє на відміну II і III груп не перевантажувати підрозділ з управління активами і пасивами, і як наслідок застосовувати більш ефективні методики щодо оцінки й управління ліквідністю, а також приймати більш ґрунтовні і кваліфіковані управлінські рішення.

Однак така організаційна структура притаманна тільки 5% вітчизняних банків, а для інших банків потребує удосконалення (див. розділ 3).

Що ж стосується безпосередньо виконання функцій з зазначеними в табл. підрозділами, то *комітет з управління активами і пасивами* в ході управління ліквідністю виконує наступні функції:

- розробляє і впроваджує політику з управління ліквідністю;
- приймає рішення щодо поточного управління ліквідністю;

- встановлює і затверджує внутрішні ліміти ліквідності;
- формує оптимальну структуру балансу з метою досягнення максимальної прибутковості при обмеженні можливого рівня ризику;
- підтримує платоспроможність, контролює стан поточної ліквідності та стан ресурсів банку з урахуванням ризику ліквідності і відповідності строковості активів та пасивів;
- контролює дотримання лімітів ліквідності та виконання основних напрямків політики управління ліквідністю;
- здійснює збалансоване управління активами і пасивами;
- здійснює коригування активів і пасивів на основі звітів про виконання нормативів ліквідності НБУ та звітів Казначейства банку, підрозділу ризик-менеджменту (якщо є) та підрозділу з управління ліквідністю (якщо є).

Казначейство банку, в частині управління ліквідністю та грошовими потоками, забезпечує виконання поточних платежів та зобов'язань: проводить розрахунок перспективної ліквідності; оцінює стан ліквідності та приймає рішення з управління ліквідністю в межах делегованих повноважень та внутрішніх регламентних процедур; приймає превентивні заходи щодо управління ризиком ліквідності, що виникає в поточній роботі Банку та /або пов'язаний зі зміною ситуації на ринку.

Підрозділ з управління ризиками в частині управління ризиком ліквідності здійснює GAP-аналіз ризику ліквідності; моніторинг та аналіз всіх внутрішніх лімітів ліквідності, встановлених КУАП, усіма підрозділами банку; моніторинг балансових показників з ризику ліквідності та аналіз причин, що призвели до погіршення або наближення їх до граничних значень; підготовку та надання відповідних звітів та пропозицій щодо управління ризиком ліквідності КУАП, керівництву банку та казначейству [74].

Підрозділ з управління ліквідністю здійснює прогнозування нормативів ліквідності на найближчу звітну дату; моніторинг дотримання нормативів ліквідності та нормативу обов'язкового резервування встановлених НБУ; проводить моделювання та прогнозування стану ліквідності банку за різними

сценаріями (в основному за сценарієм кризових ситуацій та сценарієм оптимістичним); проводить експертизи методик, розроблених іншими підрозділами банку на відповідність політиці управління ліквідністю.

У випадку відсутності підрозділу з управління ліквідністю та підрозділу з управління ризиками, то їхні функції переходять до КУАП та казначейства банку, що створює додаткове навантаження на дані підрозділи [8].

Казначейство, підрозділ з управління ризиками та підрозділ з управління ліквідністю готують КУАП та Керівництву банку відповідні звіти, пояснювальні записки, висновки для прийняття адекватних управлінських рішень щодо управління ліквідністю, а саме:

- *звіт по розриви ліквідності.* Мета цього звіту полягає у визначенні профілю ліквідності банку за кожним часовим кошиком. Основна увага приділяється короткостроковому розриву ліквідності. Ці звіти складаються на підставі даних аналітичного бухгалтерського обліку в розрізі валют та структурних підрозділів банку;

- *звіти про концентрацію.* Мета цих звітів полягає в наданні огляду концентрації напрямків розміщення та джерел фінансування;

- *звіти про моделювання за різними сценаріями.* Мета цих звітів полягає в наданні результатів моделювання ситуацій за різними сценаріями та їх впливу на стан ліквідності банку. Аналіз сценаріїв включає в себе: аналіз концентрацій джерел фінансування з метою оцінки недоцільної залежності від будь якого окремого джерела коштів, аналіз депозитів великих клієнтів для визначення концентрацій зобов'язань, аналіз співвідношень для забезпечення ефективності поточного управління очікуваними потоками грошових коштів, сценарії нештатних ситуацій, котрі полягають у моделюванні аномальної поведінки ринку. Наприклад, стрімкий рівень зняття коштів за роздрібними вкладками, ризик невиконання зобов'язань за кредитами, термін погашення яких є близьким та ін., а також оцінка впливу таких сценаріїв на ситий притік та відтік коштів з розбивкою по термінах до погашення;

- *звіти про дотримання внутрішніх лімітів (обмежень)*. Мета цих звітів полягає в наданні можливості моніторингу та контролю виконання структурними підрозділами банку встановлених профільними комітетами лімітів [76].

Що ж стосується нормативного забезпечення управління і планування ліквідності банками, то можна виокремити таких чотири типових документи:

1. Політика управління ліквідністю банку.
2. Політика управління ризиком ліквідності банку.
3. Положення про управління активами і пасивами.
4. План першочергових заходів на випадок виникнення кризи ліквідності.

Перелічені документи, в більшій мірі спрямовані на регулювання управління ліквідністю банку і містять лише деякі аспекти планування, зокрема затвердження показників приросту депозитів та встановлення лімітів на кредити і нормативи ліквідності.

Однак, слід зазначити, що через свою малу ефективність виміру реального стану ліквідності банку шляхом застосування нормативи ліквідності, ліміти на дані нормативи не мають суттєвого значення в забезпеченні оптимального рівня ліквідності.

Щодо плану першочергових заходів на випадок виникнення кризи ліквідності, то в більшості банків такі плани розроблені поспішно і задекларовані лише на папері, тому потребують удосконалення.

Крім цього, з метою дослідження реального стану планування ліквідності, на наш погляд потрібно визначити основні проблеми з якими стикаються банки при плануванні ліквідності.

На нашу думку, суттєвою проблемою при плануванні ліквідності є структура депозитної бази, оскільки в Україні саме депозити є основним джерелом ліквідності банків. Строковість депозитної бази в більшій мірі визначає кредитну політику банків.

З метою визначення строковості депозитної бази вітчизняних банків та частки тих чи інших коштів у структурі депозитного портфеля побудуємо графік (рис. 2.2).

Рисунок показує, що від 33 до 36% депозитної бази банків складають кошти “на вимогу”, що ускладнює планування ліквідності, адже “кошти на вимогу” є найбільш непередбачуваними і мінливими. Крім цього, “кошти до 1 року”, за 2 роки зросли від 20,26% до 40,41% депозитної бази.

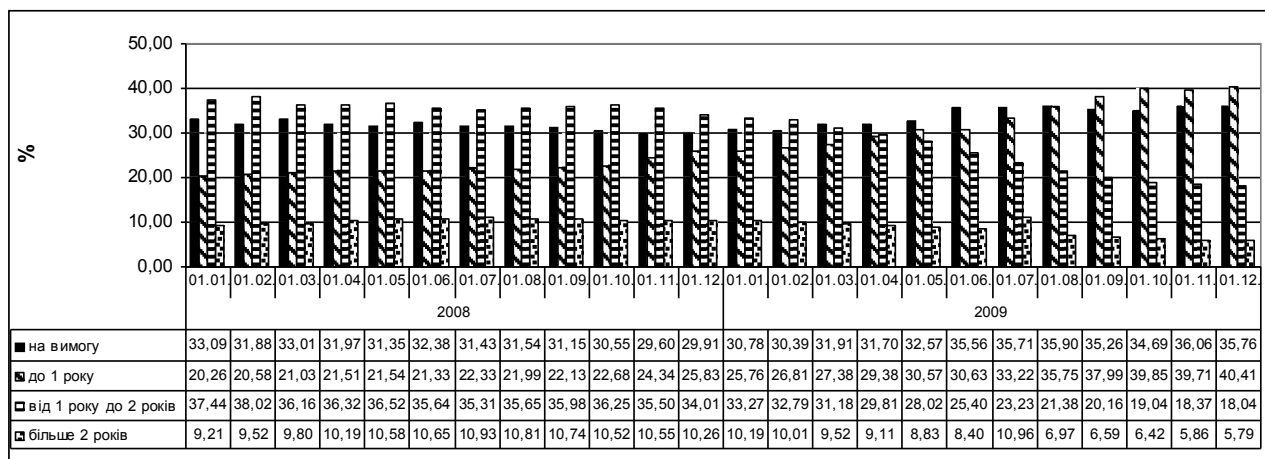

Рис. 2.3. Динаміка депозитів залучених вітчизняними банками у 2011-2012 роках у розрізі строків погашення*

*Джерело: розраховано за даними Національного банку України [24; 25]

Таким чином “кошти на вимогу” і “кошти до 1 року” складають на 1.12.2012 року 76,16% депозитної бази. В зв’язку з цим, банки не мають змоги за допомогою депозитних коштів розширити свій кредитний портфель, і як наслідок заморозили кредитні програми.

Наступна проблема – нестабільність депозитних коштів “на вимогу”, “до 1 року”, “від 1 до 2 років”, що знову ж таки ускладнює планування ліквідності. В першу чергу, стабільність депозитної бази банків залежить від довіри населення до банку, розвитку політичної та економічної ситуації в країні, а також “ощадної культури” населення – сукупність необхідних знань про ефективність заощадження вільних коштів та наявність традицій заощадження і економії в країні.

Нестабільність політичної ситуації та зниження темпів росту економіки призводить до зростання недовіри населення, до фіскальної та монетарної влади, а отже і до банків, а також разом зі зниженням темпів розвитку економіки і зростання дефіциту бюджету знижуються доходи населення та

підприємств, що таким чином впливає на зниження приросту, строковості депозитної бази та зростання її мінливості.

В наслідок цього, в більшості банків України формують тільки оперативні плани ліквідності до 3-х місяців, а прогнози розвитку банківського бізнесу складаються на строк від одного до трьох років.

Довгострокове планування ліквідності, як і планування розвитку бізнесу банками не здійснюється взагалі, що зумовлено відсутністю стратегії розвитку України та стратегії розвитку банківської системи. Крім цього у вітчизняній економічній науці приділяється мало уваги стратегічному управлінню і плануванню в банках, що зменшує ймовірність розробки ефективних методик планування ліквідності.

Плани ліквідності складаються у головному офісі банку, а філіям і відділенням доводяться лише елементарні показники, яких потрібно досягнути.

Як приклад, зобразимо на рисунку план залучення ліквідних коштів одного з вітчизняних банків (рис. 2.4).

	Короткий опис	Припущення	Ефект в N p. (млн. грн.)	
			Нові обсяги	Чистий дохід
Активізація 80 тисяч існуючих клієнтів	• Продаж депозити	• 10% активних клієнтів зарплатних проектів (тобто 5 тис. клієнтів з середнім обсягом 50 тис. грн.)	≈250	≈3-4
	• Продаж кредитних карток	• 25% активних забезпечених клієнтів, заможних і VIP (тобто 500 кредитних карт з середнім обсягом 10 тис. грн.)	≈6	≈2
	• Збільшення кількості клієнтів, які розміщують кошти на рахунках в банку	• 20% клієнтів запланованих проектів (тобто 10 тис. клієнтів із середнім обсягом 10 тис. грн.)	≈100	≈6-7

Рис. 2.4. План залучення ліквідних коштів

Доповненням до таких планів повинна бути матриця фондування, в яка відображає потенційні джерела залучення ліквідних коштів та напрями їх використання. Однак таких матриць фондування у вітчизняних банках не має, що знижує ефективність управління ліквідністю і потребує удосконалення.

2.2. Криза ліквідності банківської системи України кінця 2008 початку 2009 років як прояв неефективного управління та планування

Починаючи з жовтня 2008 року банківська система України зіткнулася з проблемами ліквідності, що впродовж наступних тижнів призвела до кризи ліквідності банківської системи. Однак слід зазначити, що деякі теоретики і практики банківської системи України вважають, що нині відсутні ознаки кризи ліквідності банківської системи України. Втім, як пояснити той факт, що у 2008 році загальний обсяг кредитів рефінансування банків становив 169,5 млрд. грн. (у 2007 році – 2,5 млрд. грн.), а у 2009 році – 64,6 млрд. грн. Крім цього, майже всі банки України скоротили обсяги кредитування, а також з банківської системи було достроково вилучено за різними даними від 70 до 90 млрд. грн. внаслідок втрати довіри населення до банків тощо [64]. Також варто звернути увагу на те, що країна перебуває в умовах загальноекономічної кризи, якої ніхто не заперечує, а за такої ситуації знижується ліквідність підприємств, і як наслідок зростає частка “проблемних” кредитів, що, відповідно, знижує ліквідність банківської системи.

Кількісно ліквідність вітчизняної банківської системи визначається обсягом коштів на кореспондентських рахунках банків у Національному банку України, а стан ліквідності банківської системи відображає вільна ліквідність (кошти на рахунках банків у центральному банку, за винятком коштів сформованих обов’язкових резервних вимог). Таким чином за допомогою показника вільної ліквідності банківської системи можна проаналізувати наявність профіциту чи дефіциту ліквідності, а отже і кризу ліквідності (рис. 2.5).

Як показано на рисунку 1, у жовтні 2008 року відбулося суттєве зниження вільної ліквідності банківської системи України, що свідчить про наявність кризових явищ у банківському секторі, а у листопаді 2009 року кризові явища поглибилися, причинами, які призвели до цього були наступні:

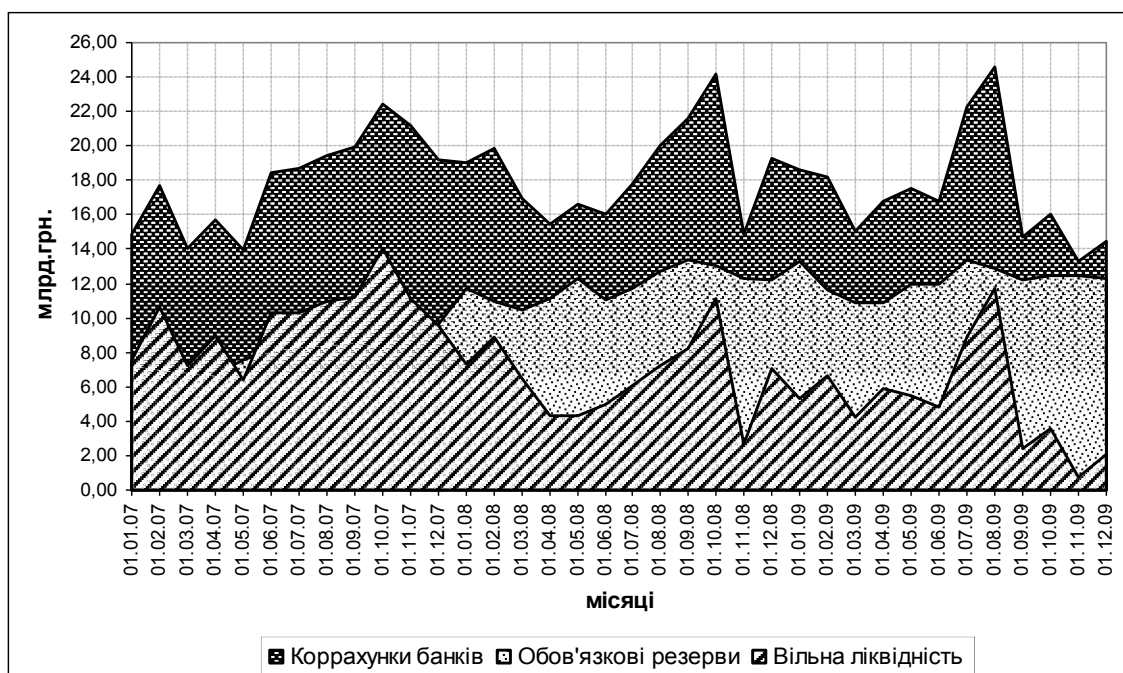

Рис. 2.5. Динаміка деяких показників ліквідності банківської системи України у 2007-2009 роках*

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

1. Активне нарощування банками обсягів споживчого кредитування у 2006-2007 роках, які за термінами і валютою не мали адекватних джерел фінансування. Значне зростання обсягів споживчого кредитування стимулювалося досить ліберальною монетарною політикою Національного банку України, а також зростанням попиту на кредити в іноземній валюті, частка яких в окремих періодах перевищувала 50% від загального обсягу кредитів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка обсягів наданих кредитів вітчизняними банками в економіку України у 2000-2009 роках (млн. грн.)*

Роки Види кредитів	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
кредити в національній валюті	10568	15845	24463	39563	51207	81274	123783	213798	300220	350918
кредити в іноземній валюті	9006	12528	17572	28272	37372	62144	121443	213065	433801	367799

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Із таблиці 2.4 випливає, що зростання кредитів в іноземній валюті відбувалося досить швидкими темпами і в 2008 році значно перевищило зростання кредитів в національній валюті.

Така ситуація зумовлена певними перевагами валютного кредитування як для банків, так і для позичальників. Для банків переваги валютного кредитування полягають у тому, що валюта виступає дешевим ресурсом для видачі дорогих кредитів з високою маржею. Також в умовах нестабільності національних грошей кредити в іноземній валюті надаються з метою страхування інфляційних ризиків. Що ж стосується позичальників, то вони надають перевагу валютним кредитам з метою зниження вартості запозичення.

В кінцевому підсумку швидке зростання обсягів валютного кредитування призводить до доларизації економіки країни, яка в свою чергу призводить до негативному впливу зовнішніх шоків на економіку, насамперед, на її фінансовий сектор (в.т.ч і на банківську систему).

Швидке зростання кредитного портфеля банків не супроводжувалося відповідним зростанням депозитної бази, що спричинило значні розриви у покритті депозитами кредитів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка розривів покриття депозитами кредитів
у 2000-2008 роках (млн. грн.)***

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Надані кредити (всього)	19574	28373	42035	67835	88579	143418	245226	426863	734010	718717
Залучені депозити (всього)	18738	25674	37715	61617	82959	132745	184234	279738	357768	327996

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Дані таблиці 2.13 свідчать, що розриви у покритті депозитами кредитів є досить суттєвими, у процентному співвідношенні становили у 2008 році 53,4%,

а у 2009 – 48,7%. Така ситуація підвищує ризик незбалансованої ліквідності банківської системи і потребує негайного вирішення.

На нашу думку, про недостатній рівень залучення депозитних ресурсів банківськими установами України свідчить також депозитна політика банків, оскільки спостерігається тенденція швидкого залучення депозитів шляхом значного підвищення депозитних ставок. Цікаво, що в більш фінансово-потужних банках ставки за депозитами, як правило, на 5-7 пунктів нижчі, ніж в менш потужних банках. Також ведеться активна рекламна політика спрямована на залучення депозитів.

2. Спрямованість банків на активне використання запозичених коштів, які залучалися за кордоном, і на можливість подальшого рефінансування таких позик. Для покриття валютних кредитів вітчизняні банки вдалися до порівняно дешевих позик іноземних країн, що поступово збільшувало боргове навантаження як на банківську систему, так і на економіку України взагалі. Так, станом на 1 жовтня 2008 року зовнішній борг вітчизняних банків сягнув 42,1 млрд. грн., а за аналогічний період 2009 року – 36,6 млрд. грн. [60].

Швидке зростання боргового навантаження призвело до зростання ризику зниження ліквідності і стало одним з каталізаторів кризи ліквідності банківської системи, адже в листопаді 2008 року українські банки повинні були повернути борг близько 1 млрд. дол. США, який незабезпечений відповідною ресурсною базою [99].

3. Надання кредитів без належної оцінки кредитоспроможності позичальника. Така кредитна політика банківських установ була необґрунтованою і спрямованою на швидке нарощування прибутків, а в кінцевому випадку призвела до зростання частки “проблемних” кредитів.

4. Неефективна система ризик-менеджменту вітчизняних комерційних банків. В своїй діяльності у 2006-2007 роках вітчизняні банки зробили ставку на досягнення надприбутків, що зумовило зростання ризиковості активів та зниження ліквідності банків в цілому. З поглибленням світової фінансової кризи та внутрішніх дисбалансів системи ризик-менеджменту комерційних

банків не змогли своєчасно виявити фактори негативного впливу на банківську ліквідність та застосувати ефективні антикризові заходи.

5. Наслідки світової фінансової кризи. Світова фінансова криза мала кілька напрямків впливу на зниження ліквідності банківської системи України:

- суттєве підвищення ставок рефінансування на світових ринках. Так, зокрема, відсоткова ставка за зовнішніми запозиченнями навіть для великих вітчизняних банків підвищилася в середньому на 150-200 пунктів [50, с. 9-10]. Така ситуація обмежила доступ вітчизняних банків на ринок зовнішніх запозичень, що створило проблеми у перекритті тимчасових розривів за зобов'язаннями банків;

- зниження ліквідності, хоча й несуттєве, материнських компаній в банківських установах з іноземним капіталом;

- вплив іноземного інвестиційного капіталу з українського фінансового ринку, що знизило можливість залучення вітчизняними банками ресурсів на внутрішньому ринку.

Окрім цього, термін погашення синдікованих кредитів більшістю українських банків співпав з розгортанням світової фінансової кризи, що лише поглибило наявні дисбаланси ліквідності.

6. Проблеми у діяльності Промінвестбанку. Різке погіршення фінансового стану Промінвестбанку, спричинене інформаційною атакою, знизило довіру населення до банківської системи, а також довіру банків один до одного. Така ситуація призвела до дострокового вилучення коштів населення з банківських установ, зменшення кількості вкладів населення та продажу кредитів на міжбанківському ринку.

7. Значні курсові коливання і несвоєчасність дій НБУ. Відхід від режиму фіксованого курсу навесні 2008 р. не супроводжувався запровадженням чіткої доктрини валютно-курсного регулювання, що сприяло: високій невизначеності на валютному ринку України; вивід іноземного капіталу з фінансового сектору України; повернення синдікованих кредитів в іноземній валюті; переведення достроково знятих гривневих депозитів у долари США спричинили дефіцит

валюти на внутрішньому валютному ринку України, що в свою чергу призвело до девальвації курсу гривні приблизно на 60%.

Така ситуація, підкріплена несвоєчасними діями НБУ щодо стабілізації курсу гривні, призвела до зростання боргів банків внаслідок курсових коливань з 0,9 млрд. дол. до 1,5 млрд. дол. США [34], а також ускладнила повернення кредитів в іноземній валюті тими позичальниками, які одержують дохід в національній валюті.

8. Недостатньо жорсткий нагляд НБУ за управлінням ліквідністю в банках. Недостатня ефективність банківського нагляду в Україні спричинила уповільнення темпів удосконалення банками системи ризик-менеджменту, неадекватні дії менеджерів банків щодо управління ліквідністю, а також подання вітчизняними банками недостовірної інформації про стан ліквідності.

9. Поширення перебільшеної і недостовірної інформації про реальний стан банківського сектору. Поширення перебільшеної і недостовірної інформації про реальний стан банківського сектору в Україні здійснюється політиками, що виголошують популістські гасла, а також журналістами, які, користуючись ажіотажним попитом на інформацію, висвітлюють недостовірні факти у друкованих виданнях, на телебаченні та у радіоефірі.

Заяви політиків і журналістів сіють паніку серед населення, зменшують довіру населення до банківської системи і до влади, що відповідно позначається на депозитній базі банків. Крім ЗМІ і політиків недостатньо професійну інформаційну політику проводить і Національний банк.

Усі вище перелічені причини мали комплексний вплив на діяльність банківської системи України, призвели до різкого зниження її ліквідності та в значній мірі виявили приховані проблеми й суперечності розвитку банківського сектору. Розвиток кризових явищ, на наш погляд, можна умовно поділити на 6 етапи (рис. 2.6).

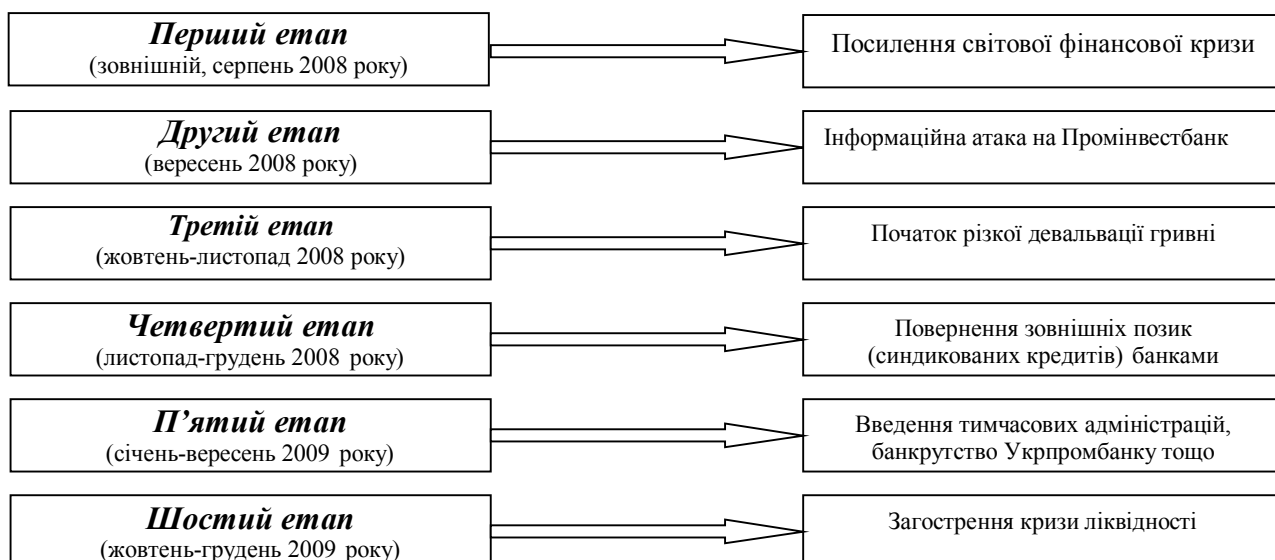

Рис. 2.6. Загальна характеристика етапів розвитку кризи ліквідності банківської системи в Україні

Перший етап (зовнішній, серпень 2008 року) – посилення світової фінансової кризи. Характерним для цього етапу стала серія банкрутств провідних світових фінансових компаній та поширення фінансової кризи на реальний сектор світового господарства, падіння попиту на світових ринках та, як результат, обвал цін на сировинних ринках, стагнація провідних економічних систем.

Зазначені тенденції мали вплив на розвиток економіки України, адже у серпні 2008 року вперше, починаючи з жовтня 2002 року, відбулося зменшення обсягів виробництва промислової продукції до відповідного місяця попереднього року на 0,5%, зокрема в металургії – на 8,6%, хімічній промисловості – на 9,1, у виробництві коксу, продуктів нафтопереробки – на 4,9%. Падінням цін на продукцію перелічених галузей української економіки, призвела до падіння експорту, а це в свою чергу призвело до зменшення валютної виручки і зниження ліквідності вітчизняних підприємств-діючих і потенційних позичальників банків.

На валютному ринку розпочались девальваційні процеси, і вже у вересні міжнародні валютні резерви скоротились на 0,6 млрд. дол. США. Як один із чинників, що прискорюють інфляцію, у вересні знову почали посилюватися

негативні інфляційні очікування. На готівковому валютному ринку сформувалося значне від'ємне сальдо продажу/купівлі населенням іноземної валюти на рівні 1321 млн. дол. США [28].

Другий етап (вересень 2008 року) – інформаційна атака на Промінвестбанк. Найгучнішою подією на фоні кризи стала інформаційна атака на Промінвестбанк, яка відбулася наприкінці вересня 2008 року. Така ситуація призвела до масового дострокового вилучення депозитів населенням з банку, що суттєво знизило його ліквідність, а також значно підірвало імідж банку, як стійкої і потужної фінансової установи країни.

Щоб запобігти банкрутству банку, Національний банк України виділив 5 млрд. (2 млрд. грн. надійшли на кореспондентський рахунок банку) на підтримку Промінвестбанку, ввів мораторій на задоволення вимог кредиторів терміном на 6 місяців і призначив тимчасового адміністратора. На цій хвилі рейтингове агентство “Moody's” знизило рейтинги “Промінвестбанку” [36].

Проблеми у діяльності Промінвестбанку доповнені негативною інформацією, яка йде з-за кордону: стан банків, фінансових установ, економіки, падіння фондових індексів, а також популістськими заявами окремих можновладців призвели до “ефекту доміно”, що сприяло зниженню довіри населення до всієї банківської системи, і як наслідок призвело до масового дострокового вилучення заощаджень і конвертацію їх у більш надійний актив – долари США.

Третій етап (жовтень-листопад 2008 року) – початок різкої девальвації гривні. Зменшення припливу капіталу до банківської системи України в зв'язку з світовою фінансовою кризою, нестачею ліквідності і перетіканням ресурсів у доларові активи; зростання ажіотажного попиту на долари на міжбанківському і готівковому валютному ринках (зокрема, внаслідок дій Нафтогазу, що готувався до дворазового підвищення цін на паливо з 2009 р., а також внаслідок зростання потреби вітчизняних банків у доларових ресурсах); вплив іноземного капіталу з країни; зменшення експортної виручки внаслідок падіння світових цін; продовження зростання обсягів імпорту; спекуляції на валютному

ринку призвели до різкої девальвації гривні приблизно на 40%, а в деякі проміжки часу і на 80%.

Девальвація гривні призвела до зростання боргів банків, а також до зростання “проблемних” кредитів, адже ті позичальники, які отримують дохід у гривнях не в змозі у повному обсязі погасити кредити в доларах США.

Четвертий етап (листопад-грудень 2008 року) – повернення зовнішніх позик (синдікованих кредитів) українськими банками. Дефіцит доларів США і значна частка боргового навантаження на банківську систему України посилили проблеми з ліквідністю, оскільки до кінця 2008 року українські банки повинні були повернути близько 1 млрд. дол. США синдікованих кредитів.

За нормальних умов більшість цих запозичень після настання часу їх повернення могла бути рефінансована, тобто пролонгована іноземними фінансовими установами. В умовах же фінансової кризи більшість іноземних банків закрили ліміти на банки країн, що розвиваються. Таким чином, певна кількість великих банків упродовж наступних двох років може зіштовхнутися із кризою ліквідності.

П'ятий етап (січень-вересень 2009 року) – введення тимчасових адміністрацій в окремі банківські установи, банкрутство Укрпромбанку та Банку Надра, поглиблення економічної та політичної кризи в країні.

Так, за дев'ять місяців 2009 року промислового виробництва становило 24,1% в порівнянні з відповідним періодом минулого року [23, с. 9], що призвело до зменшення платоспроможного попиту на кредити реального сектору економіки, а це в свою чергу спричинило від'ємний приріст кредитування економіки. Крім цього збиткова діяльність підприємств, а також зростання безробіття та недовіра населення до банків зумовили зниження темпів приросту депозитів як юридичних, так і фізичних осіб.

Шостий етап (жовтень-грудень 2009 року) – загострення кризи ліквідності.

Загострення кризи ліквідності (див. рис. 2.8) відбулося, перш за все, за рахунок падіння промислового виробництва, стабілізації курсу гривні, що

сприяло зменшенню спекулятивного доходу банків, зниження темпів кредитування і залучення депозитів, зростання простроченої заборгованості, і відповідно зростання відрахувань у резерви, а також як і в 2008 році в зв'язку з поверненням банками синдигованих кредитів.

Однак слід зауважити, що порівняно з осінню 2008 року криза ліквідності банківської системи України не набула масштабного розголосу через засоби масової інформації, оскільки, на нашу думку, практично всі вітчизняні і закордонні інформаційні джерела були направлені на висвітлення перебігу спочатку пандемії грипу, а згодом – передвиборчої кампанії. Виходячи з цього можна припустити, що якщо б ситуація в банківській сфері була висвітлена в пресі з елементами чорного PR, як це було в кінці 2008 року, зростання панічних настроїв серед населення було б неминучим, а отже колапс банківської системи України також.

Варто зазначити, що після президентських виборів в Україні поступово стабілізується ситуація в політичній та економічній сферах, що позитивно позначається на ліквідності вітчизняної банківської системи. Так, за чотири місяці 2010 року порівняно з груднем 2009 року вільна ліквідність банківської системи зросла на 6,4 млрд. грн. і становить 8,9 млрд. грн., також прослідковуються позитивні тенденції у зростанні депозитної бази банків та у поступовому “відродженні” кредитування фізичних осіб (в основному автокредитування та кредитування VIP-клієнтів). Таким чином можна стверджувати, що з січня 2010 року розпочався сьомий етап кризи ліквідності – *етап стабілізації*.

Виявлені нами у даному дослідженні певні ознаки кризи ліквідності банківської системи України потребують детального теоретичного дослідження та розробки на цій основі адекватних практичних заходів її подолання. Слід зауважити, що дієві заходи щодо виявлення та запобігання ознак кризових явищ у банківській системі необхідно, з одного боку, провадити на рівні центрального банку як основного регулятора діяльності банків та на рівні

окремого комерційного банку в частині удосконалення управління ліквідністю, з іншого.

2.3. Проблеми та перспективи управління ліквідністю банківської системи в умовах стагнації вітчизняної економіки

Розглядаючи підходи до визначення суті поняття управління ліквідністю банківської системи можна зробити висновок, що єдиного визначення в економічній літературі не існує. Так, на думку, англійських вчених С. Грея і Н. Телбота управління ліквідністю банківської системи є невід'ємною складовою діяльності центрального банку, і спрямоване на запобігання короткостроковій невизначеності і нестабільності цін (процентних ставок), що могло б призвести до щоденних коливань ліквідності ринку [27, с. 4]. І. Лис... вважає, що управління банківською ліквідністю – це процес створення передумов щодо забезпечення та підтримання оптимального рівня ліквідності банку та банківської системи загалом [3]. На думку М. Сорокіна, управління ліквідністю банківської системи здійснюється Національним банком України в процесі реалізації грошово-кредитної політики, тобто регулювання грошово-кредитного ринку. Таким чином, переслідується нівелювання впливу волатильності банківської ліквідності на процентні ставки на грошово-кредитному ринку [68].

На наш погляд, поняття управління ліквідністю банківської системи є дещо ширшим, аніж те, яке висловили перелічені вище автори, оскільки, до структури ліквідності банківської системи варто віднести і золотовалютні резерви, які знаходяться в розпорядженні та управлінні центрального банку, а центральний банк становить перший рівень банківської системи. Окрім цього, як свідчить практика, держава в особі уряду може здійснювати вливання коштів в банківську систему через державні банки шляхом їх рекапіталізації та фінансування різного роду державних програм, більше того держава шляхом прийняття певних управлінських рішень може створювати умови для

ефективного управління ліквідністю, так і проблеми, внаслідок прийняття помилкових і популістських рішень. Також варто звернути увагу і на управління коштами, які перебувають на єдиному казначейському рахунку уряду в центральному банку, адже внаслідок різкого коливання обсягу даних коштів знижується ефективність управлінських рішень центрального банку. Таким чином держава може приймати дотичну, опосередковану участь в управлінні ліквідністю банківської системи.

Відтак, під управлінням ліквідністю банківської системи варто розуміти процес діяльності центрального банку і держави, в межах її повноважень, спрямований на забезпечення стабільного й оптимального обсягу банківської ліквідності, а також золотовалютних резервів шляхом застосування інструментів монетарної політики з метою задоволення платоспроможного попиту економічних агентів та досягнення ефективності функціонування банківської системи країни.

Досить часто в економічній літературі ототожнюються поняття управління та регулювання ліквідністю банківської системи, однак таке ототожнення є помилковим, оскільки управління не є процесом регуляції, навіть, якщо його розуміти, як цілеспрямовану або цілераціональну діяльність. Суттю регуляції, як виду діяльності є впорядкування, приведення до певного ладу (тобто заняття певного місця в структурі, ієрархії, або дотримання певної послідовності дій), підпорядкування певним правилам. Процес регулювання без регуляторів не здійснюється [68]. Такими регуляторами в даному випадку виступають нормативи ліквідності, тобто ті норми, яких повинні дотримуватися комерційні банки задля забезпечення прийнятного рівня своєї ліквідності, а в сукупності – ліквідності всієї банківської системи.

Регулювання є специфічним видом діяльності, предметом якої є діяльність інших людей, установ, організацій з метою її впорядкування, тобто підпорядкування правилам (нормам) встановленим тими, хто і здійснює регулювання [68].

Таким чином, регулювання розрізняється змістовно, хоча і відносяться до діяльності, будучи її різними видами. У них один і той же предмет діяльності, в нашому випадку – ліквідність банківської системи. Але різні цілі, що і визначає характер (зміст) самої діяльності. Так, метою управління ліквідністю банківської системи є забезпечення стабільного й оптимального обсягу банківської ліквідності задля задоволення платоспроможного попиту економічних агентів та досягнення ефективності функціонування банківської системи країни, а метою регулювання – є упорядкування (націлювання) діяльності банківських установ щодо досягнення прийняттого рівня своєї ліквідності шляхом виконання певних норм та законів.

На практиці, управління ліквідністю вітчизняної банківської системи здійснюється Національним банком України шляхом використання таких інструментів монетарної політики, як: норма обов'язкових резервів, облікова ставка, операції на відкритому ринку, рефінансування комерційних банків, мобілізація ліквідних коштів на депозитні сертифікати (абсорбування ліквідності), інтервенції на валютний ринок.

Найбільш активно інструменти управління ліквідністю Національний банк України використовував в період кризи ліквідності у вітчизняній банківській системі, а зокрема у 2008-2009 роках (рис. 2.7).

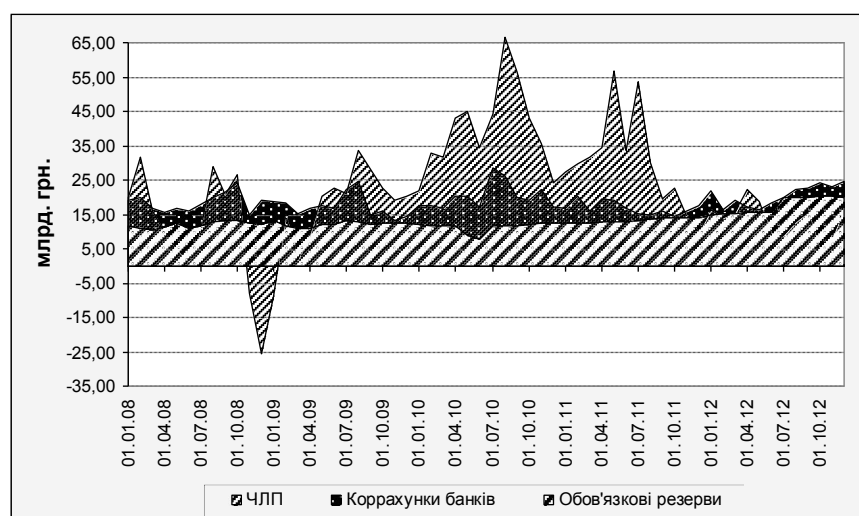

Рис. 2.7. Динаміка деяких показників ліквідності банківської системи України у 2008-2012 роках

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Як бачимо з рисунку 2.7, чиста ліквідна позиція системи комерційних банків сягнула свого історичного мінімум і становила -25,47 млрд. грн., а обсяг коштів на кореспондентських рахунках, у жовтні 2008 року, дорівнював 2,62 млрд. грн. Така ситуація призвела до різкого скорочення обсягу кредитування комерційними банками економічних агентів поглибивши дисбаланси розвитку національної економіки взагалі, і грошово-кредитного ринку зокрема.

Такий стан речей, вимагав від Національного банку України застосування всіх інструментів грошово-кредитної політики і наглядово-контрольних функцій для врегулювання ситуації з ліквідністю банківської системи та економіки в цілому. Реагуючи на кризу ліквідності, НБУ знизив облікову ставку з 12 % до 11% у 2009 році, а впродовж наступних років до 7,5% станом на 01.01.2013, також переглянув норми обов'язкових резервів в сторону зниження до 0% в національній валюті та 9-10% в іноземній валюті, застосував механізм рефінансування комерційних банків. Однак, НБУ, здійснюючи управління ліквідністю в умовах кризи, дещо знехтував контрольними функціями, що призвело до використання комерційними банками коштів рефінансування для спекуляцій на валютному ринку, а це в свою чергу спричинило ажіотажний попит на валюту та стрімку девальвацію курсу гривні.

Починаючи з 2010 року, банківська система України, як і вся економіка, перейшла від кризового стану в стан стагнації, чому посприяло стабілізація курсу гривні, зростання довіри економічних агентів до банків, зниження інфляції. Покращення соціально-економічного стану країни сприяло утворенню надлишку ліквідності у банківській системі, який за відповідних обставин міг перетворитися у досить великий внутрішній ресурс для відновлення кредитування реального сектору економіки. Однак, зважаючи на високу ризиковість економіки, – близько 50% підприємств є збитковими, високе податкове навантаження, низька рентабельність внутрішнього виробника, комерційні банки почали відновлювати споживче кредитування, а також використовувати надлишкові ліквідні кошти для спекуляцій на валютному ринку. Відтак, з метою недопущення спекуляцій на валютному ринку та вирівнювання сальдо платіжного балансу, НБУ почав

вилучати надлишкову ліквідність на депозитні сертифікати, вилучивши за 2010-2011 роки 425 млрд. грн. (рис. 2.8).

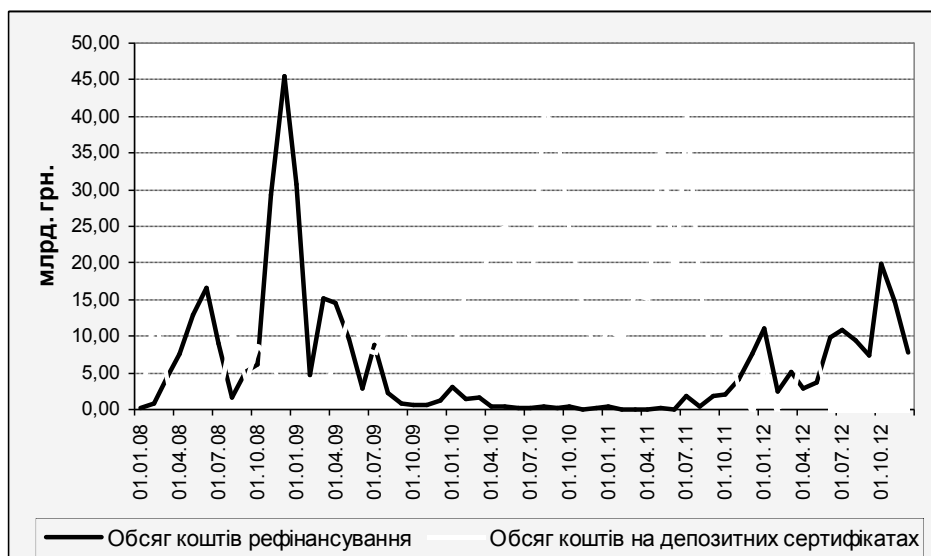

Рис. 2.8 Динаміка операцій рефінансування та мобілізації коштів з банківської системи України у 2008-2012 роках

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Вилучення надлишкової ліквідності з банківської системи для підтримки стабільного валютного курсу та вирівнювання сальдо платіжного балансу (рис. 2.9) за рахунок золотовалютних резервів може призвести до значних ризиків як для національної економіки, так і для банківської системи зокрема.

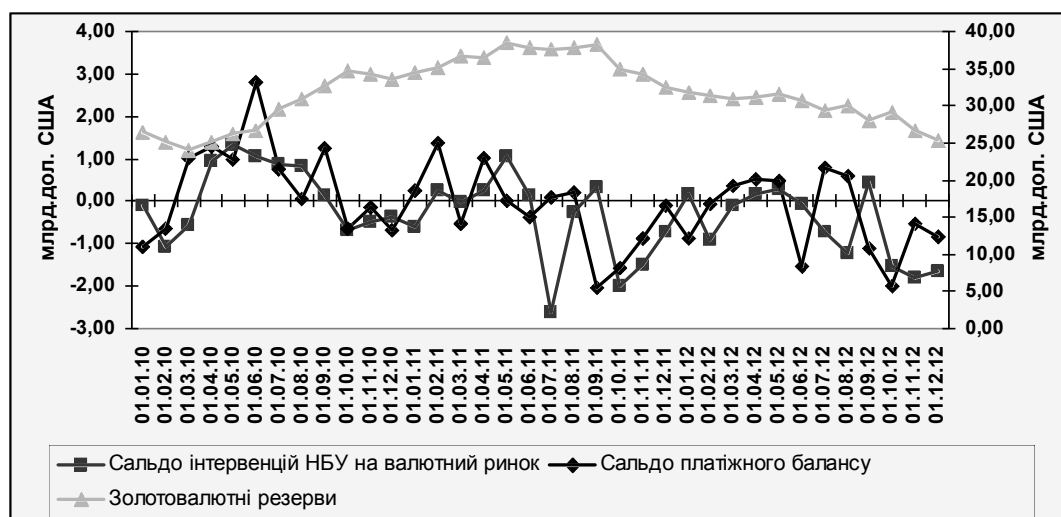

Рис. 2.9. Динаміка інтервенцій НБУ на валютний ринок, сальдо платіжного балансу та золотовалютних резервів у 2010-2012 роках

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Рисунок 2.9 показує, що підтримка валютного курсу та вирівнювання сальдо платіжного балансу призводить до виснаження золотовалютних резервів, що створює ризики невиконання зобов'язань НБУ перед Міжнародним валютним фондом щодо погашення кредитів «стенд-бай» та ризики технічного дефолту України, оскільки обсяг золотовалютних резервів повинен забезпечувати обсяг вартості імпорту за 3 останніх місяці. Таким чином, така валютна політика в перспективі може призвести до зниження ліквідності НБУ та міжнародної ліквідності України як держави. Більше того, здійснюючи валютну політику, направлену на підтримку стабільності валютного курсу, що дозволяє підтримувати мінімальний рівень інфляції, НБУ вилучає гривневу ліквідність з банківської системи, а це, в кінцевому підсумку, може спричинити голод ліквідності або так звану «ліквідну пастку».

Що ж стосується управління ліквідністю банківської системи України у 2012 – початку 2013 року, то Національний банк України з метою регулювання процентних ставок за кредитами, а, отже, і забезпечення дешевими ліквідними ресурсами комерційних банків знизив до мінімуму як облікову ставку, так і ставки рефінансування (рис. 2.10).

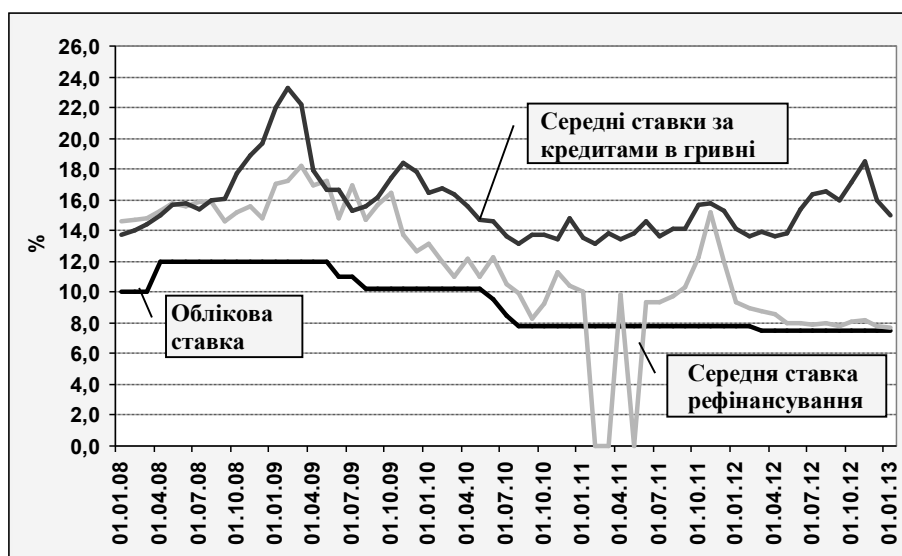

Рис. 2.10. Динаміка облікової ставки, середньої ставки рефінансування та середньої ставки за кредитами наданими комерційними банками у 2008-2012 роках

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Як видно з рисунку 2.10, Внаслідок спрямованості валютної політики на підтримку валютного курсу будь-якою ціною знижується ефективність процентної політики НБУ, адже зниження ставок рефінансування, практично до історичного мінімуму, не сприяють зниженню ставок за кредитами наданими в економіку, оскільки: а) вільна гривнева ліквідність вилучається або на депозитні сертифікати, або шляхом валютних інтервенцій; б) високі кредитні ризики; в) короткострокова ресурсна база; г) високий фіскальний тиск на підприємства. Таким чином, реальна ефективна ставка відсотка за кредитами для корпоративного сектору коливається в межах від 19,5% до 29% річних в залежності від цілі кредитування [64], тоді як середня ставка рефінансування становить 8-9%.

Незважаючи на високу ризиковість економіки та високі процентні ставки за кредитами, фінансовий 2012 рік банківська система України закінчила з прибутком в розмірі 4,8 млрд. грн., а це означає, що для отримання прибутку комерційні банки використали наявну вільну ліквідність. Однак, варто зазначити, що серед джерел формування прибутку банку в умовах мінімального обсягу ліквідності, присутні такі ризикові джерела, як надходження доходів від наданих кредитів інсайдерам та афілійованим особам, тобто в умовах нестачі ліквідності банки кредитують підприємства фінансово-промислових груп, в які вони входять. Таке кредитування призводить до накопичення суттєвих ризиків, адже вразі банкрутства великих позичальників, банк може зіткнутися з кризою неплатежів і, як наслідок, з кризою ліквідності. Так, серед банків, в яких показник нормативу Н8 є найбільший варто виділити наступні: Банк «Національні інвестиції» (653,9%), Банк «Демарк» (617,2%), Банк «Український фінансовий світ» (610,9%), Банк «Таврика» (588,8%), Єврогазбанк (565,0%), Банк інвестицій та заощаджень (557,6%), Фінбанк (550,4%), Інтеграл-банк (548,4%) та Укрбізнесбанк (541,7%) [98].

У випадку, коли норматив Н8 досягає критичних значень, деякі вітчизняні банки приховують реальні обсяги фінансування інсайдерів у статті «інші фінансові активи». Так, найчастіше в статті «інші фінансові активи» банки

відображають векселі своїх «кишенькових» компаній. Їм доводиться фінансувати бізнес власників за рахунок купівлі цінних паперів. Векселі в цьому випадку підходять найбільше, так як їх емісія ніде не реєструється, а термін погашення таких цінних паперів може бути яким завгодно. Таким чином, декілька вітчизняних банків мають на своєму балансі векселі з терміном погашення в 2250 році [98]. Протягом останніх трьох років обсяг коштів за статтю «інші фінансові активи» збільшився вдвічі (рис. 2.11), що свідчить про зростання ризиків ліквідності та фінансової стійкості банківської системи.

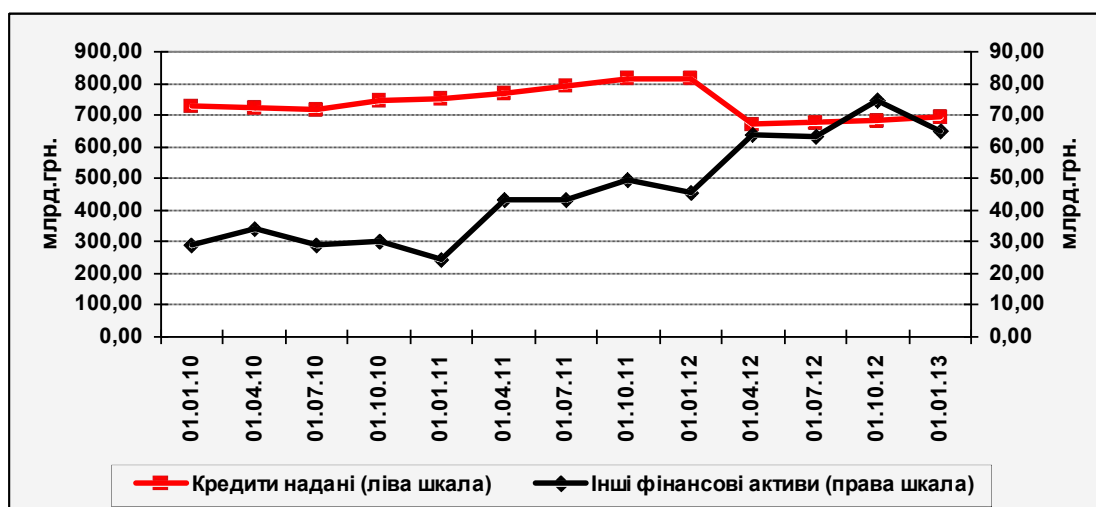

Рис. 2.11. Динаміка зростання обсягу кредитного портфелю та коштів статті «інші фінансові активи» у 2010-2012 роках

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Серед банків, в яких стаття «інші фінансові активи» займає більше 30% активів виділяють наступні: Інтеграл-банк (65,6%), Банк 3/4 (57,4%), Авант-Банк (44,0%), БТА Банк (32,6), Ерде Банк (40,8%), Банк «Глобус» (33,7%) [99].

Досить суттєвий вплив на ліквідність банківської системи України має непередбачуваний і важкопрогнозований рух коштів уряду на єдиному казначейському рахунку в НБУ (рис. 2.12). Так, коли уряд розміщує великі суми коштів на своєму рахунку (наприклад, після надходження податкових платежів) без своєчасного повідомлення НБУ, ліквідність банківської системи зменшується, а процентні ставки підвищуються, що призводить до викривлення сигналів монетарної політики.

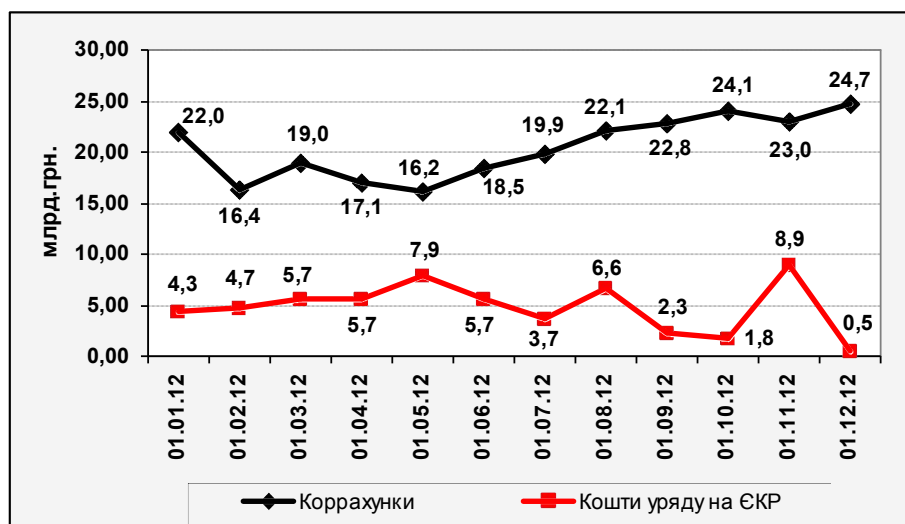

Рис. 2.12. Динаміка коррахунків комерційних банків та коштів уряду на ЄКР у 2012 році

**Джерело: розраховано за даними Національного банку України [64]*

Таким чином, з огляду на особливості загальноекономічної політики, самостійно, без підтримки уряду, в умовах стагнації економіки України НБУ не зможе ефективно управляти ліквідністю вітчизняної банківської системи. В умовах стагнації економіки метою управління ліквідністю банківської системи повинен бути запуск «маховика» національної економіки, тобто кредитне стимулювання розвитку виробництва.

Власне, з метою удосконалення управління ліквідністю вітчизняної банківської системи, на наш погляд, Національному банку України необхідно поступово відходити від режиму фіксованого валютного курсу, принаймні встановити валютний коридор в межах 10%. Такий захід дасть змогу знизити навантаження на золотовалютні резерви, зменшить обсяги вилучення вільної гривневої ліквідності через валютні інтервенції, дозволить отримати банкам інфляційний прибуток, а отже і підвищити ефективність їх діяльності. Ключову роль в контексті підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи повинен відіграти уряд шляхом створення умов для вигідного використання ліквідних коштів. До таких умов варто віднести: створення механізмів щодо розподілу кредитних ризиків між державою та комерційними банками через надання державних гарантій за кредитами в пріоритетні галузі

економіки; зниження податкового тиску на підприємства і, тим самим, підвищення рівня їх кредитоспроможності; ведення політики імпортозаміщення та енергозбереження, що зменшить навантаження на платіжний баланс і сприятиме розвитку ринку внутрішнього споживання; оптимізація державних соціальних видатків, як немонетарного чинника інфляції тощо.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Вітчизняні комерційні банки застосовують такі два способи управління ліквідністю як управління активами та управління ліквідними позиковими коштами. З метою оцінки ризику ліквідності застосовують метод GAP-аналізу, а для оцінки потреби банку у ліквідних коштах використовують метод джерел і використання коштів (метод визначення величини розриву ліквідності), коефіцієнтний метод (або метод показників ліквідності) та метод структури коштів. В рамках коефіцієнтного методу застосовуються нормативи ліквідності НБУ, а також розроблені коефіцієнти самими банками такі, як: питома вага основних засобів в активах; питома вага прострочених кредитів в КІП; питома вага МБК, залучених в зобов'язаннях; питома вага коштів фізичних осіб в зобов'язаннях; питома вага МБК, розміщених в активах; питома вага кредитів СГД в активах; питома вага строкових зобов'язань в КІП; питома вага коштів юридичних осіб в зобов'язаннях.

2. В ході аналізу системи управління та планування ліквідності вітчизняних банківських установ було виявлено такі основні недоліки та перешкоди ефективного управління ліквідністю, як: застосування в переважній більшості банків найпростіших методик аналізу ліквідності, недосконалість системи ризик-менеджменту, невідповідність організаційної системи банку з точки зору управління ліквідністю, відсутність стратегії управління ліквідністю, короткостроковість ресурсної бази банків тощо.

3. Вищеперелічені недоліки в управлінні ліквідністю, а також такі фактори негативного впливу на банківську ліквідність як: активне нарощування банками обсягів споживчого кредитування у 2006-2007 роках, які за термінами і валютою не мали адекватних джерел фінансування; спрямованість банків на активне використання запозичених коштів, які залучалися за кордоном, і на можливість подальшого рефінансування таких позик; надання кредитів без належної оцінки кредитоспроможності позичальника; наслідки світової фінансової кризи; проблеми у діяльності Промінвестбанку; значні курсові коливання і несвоєчасність дій НБУ; недостатньо жорсткий нагляд НБУ за

управлінням ліквідністю в банках та поширення перебільшеної і недостовірної інформації про реальний стан банківського сектору призвели до кризи ліквідності банківської системи України.

4. Дослідження кризи ліквідності дозволило виділити такі етапи її розгортання як: 1) посилення світової фінансової кризи (серпень 2008 року); 2) інформаційна атака на Промінвестбанк (вересень 2008 року); 3) початок різкої девальвації гривні (жовтень-листопад 2008 року); 4) повернення зовнішніх позик (синдикованих кредитів) українськими банками (листопад-грудень 2008 року); 5) введення тимчасових адміністрацій в окремі банківські установи (січень-вересень 2009 року); 6) загострення кризи ліквідності (жовтень-грудень 2009 року); 7) етап стабілізації (починаючи з січня 2010 року і до сьогодні).

5. Аналізуючи управління ліквідністю банківської системи України в умовах стагнації економіки зроблено висновок, що підтримка валютного курсу та вирівнювання сальдо платіжного балансу, будь-якою ціною, призводить до виснажування золотовалютних резервів, що створює ризики невиконання зобов'язань НБУ перед Міжнародним валютним фондом щодо погашення кредитів «стенд-бай» та ризики технічного дефолту України, оскільки обсяг золотовалютних резервів повинен забезпечувати обсяг вартості імпорту за 3 останніх місяці. Таким чином, така валютна політика в перспективі може призвести до зниження ліквідності НБУ та міжнародної ліквідності України як держави. Більше того, здійснюючи валютну політику, направлену на підтримку стабільності валютного курсу, що дозволяє підтримувати мінімальний рівень інфляції, НБУ вилучає гривневу ліквідність з банківської системи, а це, в кінцевому підсумку, може спричинити голод ліквідності або так звану «ліквідну пастку».

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

3.1. Першочергові заходи щодо удосконалення управління ліквідністю та прибутковістю на макро- і мікроекономічному рівнях

Аналіз вітчизняної практики управління, планування та регулювання банківської ліквідності на мікро- та макроекономічному рівнях дає змогу виявити основні недоліки та прорахунки як Національного банку України так і комерційних банків, що зумовлює необхідність розробки та реалізації заходів щодо їх усунення.

Так, з нашої точки зору, можна виокремити декілька основних напрямів вирішення проблем ліквідності вітчизняної банківської системи на макроекономічному рівні.

По-перше, потребує підвищення ефективності валютної політики НБУ, а також реформування і покращення роботи його управлінського апарату.

По-друге, необхідно удосконалити механізм рефінансування українських банків, насамперед, з метою запобігання виникнення проблем ліквідності банківських установ.

По-третє, потребує напрацювання дієвих механізмів заміщення зовнішніх ресурсів банків внутрішніми.

По-четверте, слід розробити відповідні економічні та правові засади модернізації процедури злиття і поглинання банківських установ України.

Так, для підвищення ефективності *валютно-курсової політики* з метою подолання кризових явищ в банківському секторі України Національному банку потрібно вжити таких заходів: проводити чітку, передбачувану і послідовну політику курсоутворення; розробити середньострокову стратегію курсоутворення, зосередити зусилля на створенні належних інституційно-організаційних умов для розвитку ринкових засад курсоутворення і більш

раціонального використання валютних коштів; підвищувати мотивацію суб'єктів валютних відносин до підтримання збалансованих валютних позицій і страхування валютних ризиків; вдосконалити політику валютних інтервенцій; запровадити жорсткіші правила торгівлі на валютному ринку; удосконалити механізм управління гнучким валютним курсом з метою недопущення його різких стрибків проводити “детінізацію” валютного ринку тощо.

Щодо механізму рефінансування комерційних банків, то, на нашу думку, він є недостатньо ефективним, оскільки характеризується слабкою прозорістю і зрозумілістю, а також вузькістю надання кредитів. Тому Національному банку потрібно приділити особливу увагу його удосконаленню, а саме потрібно підвищити прозорість і зрозумілість надання кредитів рефінансування; розширити спектр фінансових інструментів, які надаються під заставу, за рахунок запровадження асортименту корпоративних цінних паперів та кредитних зобов'язань підприємств тощо [88].

Заслуговує увагу, з нашої точки зору, пропозиція щодо активізації політики рефінансування банків під заставу корпоративних цінних паперів та кредитних зобов'язань підприємств. Можливість здійснення операцій рефінансування під заставу комерційних векселів, облігацій підприємств та майнових прав за договорами про раніше надані банками кредити передбачена відповідними положеннями НБУ.

Для успішної реалізації заходів із рефінансування комерційних банків під заставу боргових зобов'язань підприємств вважаємо за необхідне:

1) розробити методику оцінки кредитоспроможності емітентів боргових зобов'язань, які можуть прийматися як забезпечення кредитів. Для цього можна використати методологію дискримінантного аналізу з підвищеним рівнем значень шкали та експертну систему щоб оцінити якісні критерії кредитоспроможності;

2) систематизувати підходи до оцінки вартості цінних паперів – предметів застави. Особливу увагу при цьому слід звернути на розробку адекватних методик розрахунку ставок дисконтування;

3) запровадити “пулову” систему об’єднання забезпечення: всі предмети застави об’єднуються в один пул, який може використовуватися для всіх операцій рефінансування;

4) відповідні інструменти рефінансування застосовувати в комплексі з регулярним моніторингом підприємств.

Особливої уваги, з нашої точки зору, заслуговує *напрацювання механізмів заміщення зовнішніх ресурсів банків внутрішніми*. До таких механізмів можна віднести:

- розвиток і розширення обсягів довгострокового рефінансування банківської системи, що дозволить не лише компенсувати потребу банків у зовнішніх запозиченнях, а й збільшити роль процентних чинників регулювання грошової пропозиції;

- створення спеціальних державних фондів для підтримки ліквідності банків та з метою подолання кризових ситуацій на ринку, зокрема для викупу цінних паперів;

- збільшення кількості банків, які мають право на отримання ліквідності у кризових в ситуаціях;

- подовження термінів погашення наданої ліквідності для окремих груп фінансових установ;

- розбудова механізмів надання державних фінансових гарантій комерційним банкам, компенсації частини збитків по кредитах, виданих іншим кредитним організаціям, у яких була відкликана ліцензія;

- розширення спектра та підвищення якості банківських послуг у напрямі поєднання таких банківських продуктів, що приносять ризикові процентні доходи, з продуктами, що генерують безризикові комісійні доходи [32, с. 278].

Крім запропонованих нами першочергових заходів вирішення проблем ліквідності українських банків, на нашу думку, потрібно вжити таких відповідних заходів на рівні Національного банку України з метою попередження кризових ситуацій в майбутньому: 1) сприяти підвищенню ефективності управління ризиком ліквідності; 2) вдосконалити існуючу систему

економічних нормативів; 3) покращити моніторинг за станом ліквідності банків, поданням звітів про поточний фінансовий стан; 4) проводити детальну оцінку стратегій банку з управління ліквідністю і забезпечення фінансової стійкості; 5) зобов'язати банки розробити ефективний план на випадок непередбачуваних подій, який має містити добре обгрунтовані розрахунки та широкий вибір потенційних заходів щодо підтримання ліквідності; 6) підвищити вимоги щодо кваліфікації і стажу роботи керівництва банку при видачі ліцензій та дозволів.

Крім цього, потребує удосконалення й існуюча законодавча база, а саме прийняття законів “Про кредит” та “Про валютний контроль і валютне регулювання”. Дані закони повинні чітко регламентувати кредитні відносини в країні, умови надання кредитів, підвищувати вимоги банків до оцінки кредитоспроможності позичальників, регулювати валютні відносини, надання валютних кредитів і залучення валютних синдикованих позик, запобігати спекуляціям на валютному ринку тощо [82].

На мікроекономічному рівні з метою удосконалення управління ліквідністю потрібно вжити таких заходів, як:

1) підвищення ефективності аналізу ліквідності банку, що включає в себе три складові:

- підвищення ролі аналізу факторів впливу на ліквідність банку, зокрема варто приділити більшу увагу аналізу політичного та інформаційного факторів, які, як показала практика, мають значний вплив на ліквідність банку, що відображається на рівні довіри до банку з боку населення, а також суб'єктів вітчизняного та зарубіжного бізнесу;

- удосконалення сценарного аналізу, що передбачає окрім сценаріїв, які охоплюють стандартні та більш несприятливі ринкові умови, розробку сценаріїв управління ліквідністю в умовах загальноекономічної кризи. В даному сценарії особливу увагу слід приділити аналізу відтоку клієнтської бази до запитання, строкової клієнтської бази, зниження об'ємів міжбанківського

кредитного ринку, аналізу фінансових ринків, як джерела фондування та аналізу стану власного портфеля цінних паперів;

- окрім нормативів ліквідності НБУ, які не дають змоги достовірно оцінити стан ліквідності банку, оскільки створені для середньостатистичного банку, якого фактично не існує, а також є ретроспективними і швидко застарівають, слід запровадити додаткові коефіцієнти оцінки ліквідності (коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань, коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів, коефіцієнт генеральної ліквідності, коефіцієнти трансформації та фондування тощо), які дають змогу більш точно проаналізувати динаміку ліквідності банку. Даний аналіз доцільно доповнити технологією врахування мінливості ресурсної бази банків, яка базується на припущенні, що випадкова поведінка ресурсної бази банку в майбутньому буде подібною до її поведінки у минулому;

2) перегляд підходів до оцінки запасів ліквідних активів, зокрема, перш за все потрібно звернути увагу на аналіз ліквідності власного портфеля цінних паперів, що дасть відповідь на питання: який об'єм того чи іншого портфеля цінних паперів може бути реалізований у заданий проміжок часу без суттєвих коливань ринку, відповідно – без суттєвих цінових коливань;

3) підвищення ефективності аналізу потенційних джерел поповнення ліквідності, що передбачає моніторинг потенційних джерел поповнення, а також розробку плану використання того чи іншого джерела поповнення ліквідності;

4) перегляд підходів до встановлення лімітів на розриви ліквідності, що має на меті в залежності від ситуації знижувати або збільшувати дані ліміти, а також збільшення частоти перегляду розміру даних лімітів;

5) розробка порядку фондування активних операцій банку в умовах кризи, яка повинна здійснюватися на основі вище перелічених способів аналізу ліквідності, а також супроводжуватися встановленням лімітів не лише на розриви ліквідності, а й на здійснення активних операцій. Розробка порядку фондування активних операцій повинна дати відповідь на такі питання: які

операції фондує банк, чи фондується сукупність портфелів операцій чи фондується тільки кожна конкретна операція, яка процедура відбору заявок при недостатньому фондуванні тощо [92];

б) особливу увагу слід приділити оптимізації інформаційної політики банку спрямовану на створення і підтримку позитивного іміджу банку, що позначається на довірі до банку з боку населення, а також інших суб'єктів ринку. Щодо самого процесу удосконалення інформаційної політики банку, то на наш погляд доцільним є розробка антикризового PR, впровадження якого повинно здійснюватися шляхом відкриття на веб-сайтах банків спеціальних сторінки, де повинні опубліковуватися різні статті та інформаційні повідомлення з багатьох джерел, які могли прочитати раніше клієнти з послідовними коментарями і оцінками керівників та аналітиків банку. Також з метою підвищення ефективності роз'яснювальної роботи банку серед населення потрібно розробляти спеціальні повідомлення та статті і публікувати їх у рейтингових друкованих виданнях, інтернет-виданнях, а також озвучувати у радіо- і телеефірах [79].

Наступним вагомим заходом щодо удосконалення управління ліквідністю банків є удосконалення їхньої організаційної структури.

Так, проведене нами дослідження організаційних структур вітчизняних банків в контексті управління ліквідністю дає підстави стверджувати, що у більшості банків України організаційна структура не дає змоги ефективно здійснювати управління не лише ліквідністю, а й банком в цілому. Так, у 51% вітчизняних банків не має окремого відділу управління ризиками, що перевантажує працівників аналітичного підрозділу та комітету управління активами і пасивами, а якщо такі підрозділи існують, то значимість керівника даного підрозділу настільки низька, що він не може вести діалог на рівних з керівниками фронт-офісів, тобто з тими керівниками які відповідають за продаж, з тими, хто в першу чергу зацікавлений в отриманні прибутку; відсутність незалежного ризик-менеджера серед топ-менеджерів; жоден банк не має окремого відділу з управління ліквідністю; фронт-офісні операції й

управління ризиками невідокремлені тощо. Відсутність вищезазначених підрозділів та низька кваліфікація банківського персоналу призводить до застосування спрощених методик як для аналізу факторів негативного впливу на ліквідність, так і для аналізу ліквідності використовуючи внутрібанківську інформацію.

Таким чином, виходячи з результатів проведеного дослідження на наш погляд до існуючої організаційної структури вітчизняних банків необхідно додати такі підрозділи як: підрозділ ризик-менеджменту, підрозділ оперативного управління ліквідністю, підрозділ методології, а також удосконалити роботу підрозділу стратегічного планування та підрозділу зв'язків з громадськістю (рис. 3.1).

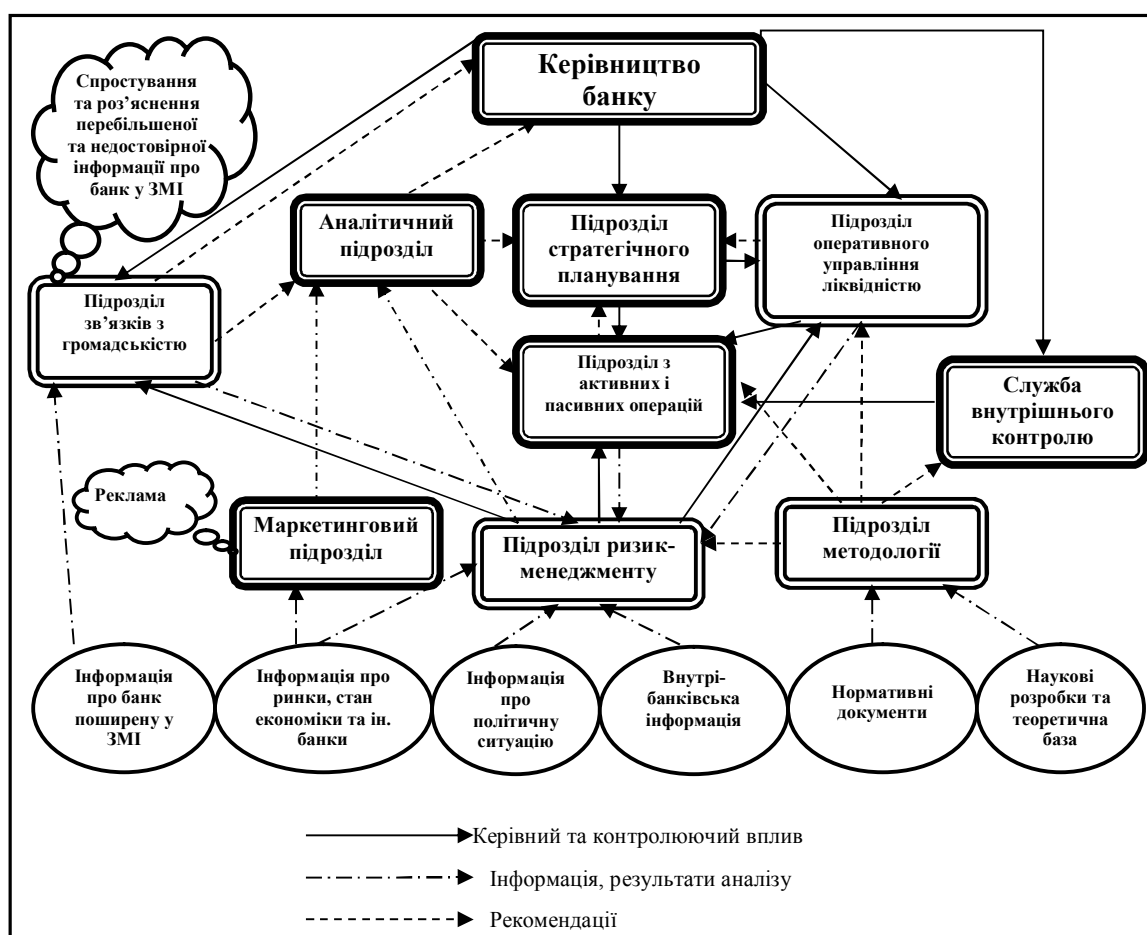

Рис. 3.1. Модель взаємозв'язку підрозділів банку в процесі управління ліквідністю

Що ж стосується *підрозділу ризик-менеджменту*, то даний підрозділ повинен здійснювати контроль за роботою менеджменту при управлінні кредитним, ринковим ризиком, ризиком ліквідності, операційним, правовим та іншими видами ризиків. При управлінні ліквідністю фахівці даного підрозділу повинні проводити аналіз таких блоків інформації: 1) інформація про ринки, стан економіки та інформацію про діяльність інших банків; 2) інформація про політичну ситуацію; 3) внутрібанківська інформація (звіти, баланс, картотека клієнтів, кредити, депозити тощо). Даний аналіз дасть змогу виявити фактори внутрішнього і зовнішнього характеру, що негативно впливають на ліквідність банку, виявити недоліки в управлінні ліквідністю відділом оперативного управління та комітетом з управління активами і пасивами. Крім цього, даний підрозділ повинен контролювати дотримання обов'язкових нормативів ліквідності встановлених НБУ та дотримання внутрібанківських нормативів і лімітів. Для виявлення ступеня ризику ліквідності, а також інших ризиків та проведення стрес-тестів даний підрозділ повинен використовувати найновіші системи інформаційних технологій та останні теоретичні і практичні розробки в сфері ризик-менеджменту. Також *керівництво підрозділу ризик-менеджменту повинно мати право привілейованого голосу участі у колегіальних органах, а видача кредитів, залучення міжбанківських кредитів та проведення інших операцій, що здійснюють вплив на рівень ліквідності банку повинні в обов'язковому порядку погоджуватися з підрозділом ризик-менеджменту та підрозділом оперативного управління ліквідністю.*

Підрозділ оперативного управління ліквідністю відповідальний за розробку короткострокового прогнозу ліквідності та вжиття заходів щодо відновлення втраченої або зняття надлишкової ліквідності. Також у функції цього підрозділу входить доведення оперативних планів до підрозділів, що безпосередньо формують портфелі активів і пасивів (КУАП, казначейство) та контроль за виконанням цих планів на підставі оперативної інформації [47, с.

12]. Даний підрозділ як і підрозділ ризик-менеджменту повинен мати право привілейованого голосу у колегіальних органах банку.

Підрозділ методології створюється з метою відстеження змін нормативних актів, аналіз теоретичних та практичних розробок вітчизняних та зарубіжних вчених, а також відстеження розробку нових інформаційних технологій спрямованих на підвищення аналізу та управління ризиками. Цей підрозділ вигідний тим. Що централізація і обробка зазначеної вище інформації у спеціалізованому відділі є менш витратною, ніж децентралізований спосіб її одержання.

Враховуючи те, що одним з найвагоміших факторів негативного впливу на ліквідність банківської системи України, що призвело до значного відтоку коштів населення та зниження довіри до банків, був інформаційний, тобто поширення перебільшеної і недостовірної інформації на радіо і телевізійних та друкованих засобах нашої країни, виникає необхідність залучення *підрозділу зв'язків з громадськістю* до управління ліквідністю. В даному випадку управління ліквідністю матиме опосередкований характер, оскільки до компетенції підрозділу зв'язків з громадськістю входить збір і аналіз інформації про банк, що поширена у ЗМІ, а при виявленні недостовірності чи перебільшення даної інформації відділ повинен надати роз'яснення та спростувати негативну інформацію. Крім цього, у випадку загострення економічної чи політичної ситуації в країні яка певним чином впливає на функціонування банку, підрозділ повинен надавати достовірні факти та статистику діяльності банку, а також публікувати статті аналітичного та рекламного характеру у рейтингових ЗМІ України з метою підтримки довіри до банку суб'єктів вітчизняного та іноземного бізнесу на належному рівні [83].

Зібрана, згрупована і оброблена інформація підрозділами ризик-менеджменту, оперативного управління ліквідністю, методології, а також підрозділу зв'язків з громадськістю повинна передаватися до аналітичного підрозділу. Окрім цієї інформації, аналітичному підрозділу надає маркетинговий підрозділ інформацію про ринки, стан економіки та інформацію

про інші банки оброблену і проаналізовану з точки зору наявних і потенційних джерел надходження коштів, а також напрямів розміщення активів. На основі отриманої інформації аналітичний підрозділ разом з підрозділом оперативного управління ліквідністю та підрозділом управління активами і пасивами розробляє матрицю фондування. Крім цього аналітичний підрозділ разом з підрозділом стратегічного планування формують стратегію управління ліквідністю, яка повинна співпадати з цілями та основними положеннями стратегії розвитку банку.

Поряд з формуванням стратегії управління ліквідністю відділ стратегічного управління повинен розробити також план на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідності).

Розроблена стратегія і план на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідності) повинна бути затверджена на рівні вищого керівництва банку, оскільки є важливою складовою управління ліквідністю.

3.2. Впровадження світового досвіду у вітчизняну практику регулювання та управління банківською ліквідністю і прибутковістю

В контексті розробки заходів щодо удосконалення управління банківською ліквідністю в Україні, на наш погляд, потрібно окрім власних розробок використовувати і кращі зразки управління ліквідністю банків зарубіжних країн.

Так, на нашу думку, заслуговують на увагу такі заходи щодо удосконалення механізму обов'язкового резервування, як застосування механізму усереднення резервів.

Механізм усереднення резервів орієнтований на сприяння в утриманні міжбанківських короткострокових ставок у відповідності з ключовою ставкою центрального банку в останній день періоду резервування шляхом дотримання принципу усереднення, платності за дотримання цільового рівня резервних вимог та застосування штрафних санкцій. Усереднення обов'язкових резервних вимог означає, що банкам не потрібно дотримуватися обов'язкового рівня резервів

щодня, що нівелює вплив цього чинника на попит на кошти та волатильність короткострокових процентних ставок.

На обсяг сформованих банками резервів нараховується центральним банком процент, як правило, у розмірі офіційної ставки. Таким обсягом оплачуваних виконаних резервних вимог є, наприклад, в Банку Англії, цільовий обсяг ± 1 %. Банки резервної схеми можуть вибирати між проведенням операцій на міжбанківському ринку і зміною свого резервного залишку в центральному банку. Наприклад, якщо ринкові ставки вищі, ніж офіційна ставка центрального банку, банки мають стимул знизити свої резерви і кредитувати ринок. А якщо ринкові ставки нижчі, це спонукає банки накопичувати резерви, залучаючи їх на міжбанківському ринку, що сприяє утриманню розміру короткострокових ставок близько офіційної ставки [62].

Утриманню міжбанківських короткострокових ставок у межах офіційного процентного коридору сприяє також штрафний механізм за невиконання обсягів резервних вимог. Так, банки Великобританії, фактичні залишки резервів яких не відповідають цільовому діапазону ± 1 %, обкладаються штрафом у розмірі офіційної ставки Банку Англії, який вираховується із нарахованих процентів на цільовий обсяг резервних вимог.

Такі штрафні санкції спонукають банки користуватися постійно діючими механізмами депонування та кредитування з метою розміщення надлишкової ліквідності чи залучення необхідних коштів для виконання обов'язкових резервних вимог у необхідному обсязі, тим самим підтримуючи криву короткострокової доходності на міжбанківському ринку в межах офіційного процентного коридору. В останній день щомісячного періоду виконання резервних вимог визначає процентні ставки за постійними механізмами депонування чи кредитування овернайт на рівні ± 25 % базисних пунктів відносно офіційної ставки центрального банку, а в усі інші дні – ± 100 % базисних пунктів [27]. Звуження офіційного процентного коридору в день виконання банками обов'язкових резервних вимог поряд із механізмом усереднених резервів дозволяє

обмежити коливання короткострокових міжбанківських ставок, спричинених коливаннями в стані ліквідності банків.

Важливим фактором покращення управління банківською ліквідністю також є рівень розвитку фондового ринку. Оскільки в Україні розвиток фондового ринку перебуває на початковому етапі, то необхідно вживати заходів щодо пришвидшення його розвитку. Так, одним з першочергових кроків щодо розвитку фондового ринку в Україні має стати стимулювання розвитку ліквідного та прозорого ринку державних цінних паперів. Основними заходами в цьому напрямі можуть бути удосконалення структури боргових державних запозичень як за строками розміщення, так і за власниками. Випуск короткострокових (до 1 року), а також довгострокових (понад 5 років) державних боргових зобов'язань, орієнтація боргової політики держави на внутрішній ринок позитивно вплине на розвиток ринку цінних паперів та криву доходності на фінансовому ринку.

Ще одним напрямом вирішення проблеми стимулювання розвитку ринку державних цінних паперів та міжбанківського ринку є, на нашу думку, активізація співпраці Національного банку України з банками маркет-мейкерами щодо визначення ставок-орієнтирів. Досвід багатьох країн світу показує, що співпраця центрального банку з найбільшими банками країни дозволила встановити ставки-орієнтири на ринку державних цінних паперів та міжбанківському ринку. Зокрема, в Словаччині на початковому етапі (1993-2000 рр.) розвитку фінансового ринку сприяла практика співпраці центрального банку з сімкою основних банків щодо домовленості про ставку-орієнтир на ринку державних цінних паперів із певною строковістю та обсягами. У міру розвитку ринку державних цінних паперів практика їх котирування за домовленістю з банками маркет-мейкерами припинена. На сучасному етапі розвитку словацької банківської системи сімка найбільших банків визначає депозитні ставки на міжбанківському ринку, які є орієнтиром для Національного банку Словаччини у визначенні основної депозитної ставки [52].

Крім цього, цікавим є досвід Словаччини у плані мінімізації такого негативного чинника впливу на ліквідність банківської системи як

важкопрогнозованість грошових потоків бюджетних коштів на рахунках у центральному банку. Так, в Словаччині вплив даного чинника було нівельовано шляхом переведення рахунків міністерства фінансів з Національного банку Словаччини в управління спеціальної Агенції – державної небанківської установи, яка зобов'язалася якісніше і за більшу платню управляти бюджетними коштами. Вилучення основного рахунку міністерства фінансів із центрального банку розв'язало проблему негативного цього чинника на ліквідність банківської системи. Нині міністерство фінансів може розміщувати не більше 2 млрд. крон на безпроцентному рахунку, проте не використовує цю можливість через недоцільність.

Таку модель взаємовідносин з урядом Національний банк Словаччини побудував за прикладом Європейського центрального банку. В інших країнах єврозони діють свої механізми співпраці з міністерством фінансів: у деяких відсутні державні рахунки в центральному банку, в інших – застережено можливість розміщення певної суми коштів міністерства фінансів на безпроцентній чи процентній основі [96, с. 9].

Зважаючи на те, що однією з причин кризи ліквідності банківської системи України було надмірне залучення банками дешевих ресурсів з-за кордону у вигляді синдигованих позик, які призвели до суттєвого збільшення боргового навантаження на вітчизняні банки, необхідно вдосконалювати нагляд за обсягами залучення валютних коштів від нерезидентів. Так, в цьому плані доцільно врахувати досвід Національного банку Республіки Казахстан, який з метою зниження негативного впливу іноземних запозичень банків на їх ліквідність ввів нормативи резервних вимог на зобов'язання банків перед банками-нерезидентами [63].

З метою забезпечення оптимального рівня ліквідності банківської системи та запобігання кризовим явищам потребує удосконалення й вітчизняна система банківського нагляду в контексті управління ліквідністю банку.

Враховуючи досвід таких країн як Сполучені Штати Америки, Канада, Великобританія та Німеччини, в Україні з метою удосконалення системи нагляду за управлінням ліквідністю в банках необхідно вжити таких заходів:

1) ***підвищення ефективності аналізу адекватності ліквідності банку***, зокрема, на основі визначення наступних факторів:

- адекватність джерел ліквідності порівняно з теперішніми та майбутніми потребами; спроможність банку забезпечувати відповідні потреби без негативного впливу на умови діяльності;
- здатність активів без затримки, легко та без втрат бути конвертованими в готівку;
- оцінка грошового ринку та інших джерел фінансування;
- рівень диверсифікації джерел фінансування як балансових, так і позабалансових;
- ступінь короткострокової надійності, нестабільні джерела фінансування, включаючи запозичення та депозити, що набуті через посередників, для фінансування довгострокових активів;
- тенденції депозитів та рівень їх стабільності;
- здатність до сек'юритизації та продажу певних фондів активів;
- потенційна здатність управлінського персоналу правильно ідентифікувати, виміряти, здійснювати моніторинг та контролювати позицію ліквідності банку, включаючи ефективність стратегії управління джерелами фінансування, політики щодо ліквідності, управління інформаційними системами та планування фінансування на випадок непередбачуваних подій;

2) ***підвищити вимоги Національного банку України до управління ліквідністю в банку, а саме:***

- наявність відповідного документа про визначення політики ліквідності та фінансування, яка затверджується та контролюється щодо виконання радою директорів банку;
- наявність адекватної системи проведення постійного моніторингу за ліквідними активами та потребами у фінансуванні;

- наявність управління інформаційними системами, які забезпечують своєчасну та достатню інформацію щодо її змісту, форми та частоти для адекватного управління ліквідністю;

- проведення аналізу змін щодо вимог у фінансуванні залежно від різних сценаріїв подій;

- наявність політики щодо диверсифікації джерел фінансування;

- планування фінансування на випадок настання непередбачуваних подій;

- використання стрес-тестування та сценаріїв аналізу, які пов'язані з ризиком ліквідності;

- усі кредитні установи щомісяця повинні подавати інформацію у вигляді офіційних звітів про стан ліквідності та розрахунки поточних показників;

- у разі не дотримання відповідних вимог ліквідності Національний банк України повинен вжити заходів впливу щодо заборони чи обмеження: вилучення частки прибутку акціонерам, розподілу прибутку чи видачу кредитів [45].

Важливим етапом у покращенні нагляду за управлінням ліквідністю в банках є запровадження *якісної оцінки управління ліквідністю*, що передбачає оцінку діяльності керівництва та управлінського персоналу банку щодо визначення стратегії управління ризиком ліквідності та її використання у щоденній діяльності банку, разом з стрес-тестуванням та складанням резервних планів.

В цьому плані певні напрацювання є в Угорщині, де регулювання ліквідності здійснюється переважно на якісній основі. Відповідно до вимог Управління із здійснення нагляду за фінансовими установами банки подають звіти у формі відповідей на запитання. Такий звіт включає наступні питання:

- Яким чином здійснюється управління активами і пасивами банку?

- Яка відповідність виконання вимог центрального банку щодо резервування ліквідності?

- Яка стабільність запасу ліквідності?

- Яка чиста позиція банку на грошовому ринку та ринку капіталу (міжбанківські кредити + ліквідні цінні папери – міжбанківські депозити)?

- Які цінні папери можуть вільно брати участь в операціях РЕПО?

- Чи відбувалось будь-яке перегрупування цінних паперів з тих, що утримуються з метою продажу, в ті, за якими настають строки погашення, наприклад, контрольовані банком, яка причина такого перегрупування?

- Які обмеження на укладання угод на грошовому ринку між пов'язаними установами, ефективність цих лімітів, особливо щодо готовності материнської компанії здійснювати вкладення?

- Чи були зміни показника великих кредитів у загальних активах та причини таких змін?

З метою удосконалення управління ліквідністю в практичній діяльності банків, органи регулювання та нагляду, вчені та практики банківської справи працюють над створенням *Стандарту якості управління ризиком ліквідності*, проект аналогічного Стандарту вже є розроблений в Російській Федерації [97].

Однак, на нашу думку, задля підвищення якості управління ліквідністю в банку до Стандарту якості управління ризиком ліквідності доцільно розробити п'ятибальну **Шкалу оцінки якості управління ліквідністю**, яка повинна ґрунтуватися на принципі “бонус-штраф” і включати в себе п'ять критеріїв оцінки: *організаційна структура – персонал – методика розрахунку показників ліквідності – документація – IT-підтримка* (дод. Б).

Запропонована нами шкала оцінки якості управління ліквідністю спрямована на стимулювання банків вжити необхідних заходів щодо підвищення якості управління ліквідністю, а саме удосконалення організаційної структури; підвищення кваліфікації персоналу; удосконалення методики розрахунку показників ліквідності; розробка необхідної документації для підвищення ефективності управління ліквідністю; удосконалення та розробка нових інформаційних та комп'ютерних систем прогнозування ліквідності банку тощо.

Оцінка якості управління ліквідністю банків за запропонованою нами шкалою повинна здійснюватися щомісяця. За результатами оцінювання банки повинні групуватися у рейтинг. Даний рейтинг Національний банк України повинен розміщувати на своєму Офіційному сайті, Газеті “Голос України”, Телевізійних каналах “Український бізнес канал” та “Український бізнес ресурс”,

що дасть змогу створити позитивний імідж для банків, які оцінені на 4 і 5 балів, а банки, що отримали оцінку 1, 2, і 3 з метою підняття власного іміджу та зниження витрат на штрафи НБУ вживатимуть зазначених вище заходів.

Що ж стосується зарубіжного досвіду управління ліквідністю окремого банку, то цікавим є досвід банків Сполучених Штатів Америки. Так, при організації управління ліквідністю комітет з управління активами і пасивами чи інший уповноважений підрозділ комерційних банків США повинен відповісти на такі вісім запитань:

1. Який рівень ліквідності нашого банку?
2. Які відносні витрати?
3. Яка сума ліквідних коштів потрібна у короткостроковій та довгостроковій перспективі?
4. Яким чином позначиться зміна ринкових та економічних умов на ліквідності банку?
5. Яким чином криза чи інші події можуть вплинути на оперативну ліквідність та ускладнити доступ до резервних/альтернативних джерел залучення коштів?
6. Чи є в банку ефективна система раннього попередження кризових явищ? Які дії чи фактори можуть призвести до проблем з ліквідністю банку?
7. Які заходи можуть бути вжиті у випадку кризи ліквідності, і як довго банк зможе проводити операції?
8. Чи має банк адекватні процедури та методи контролю за управлінням ліквідністю в банку? [103].

На наш погляд, така постановка питань допоможе банкам чітко виявити внутрішні проблеми в організації управління та планування ліквідністю, і на основі відповідей на вищеперелічені запитання розробити відповідні заходи щодо удосконалення системи управління ліквідністю в банку.

В контексті впровадження кращих зразків світового досвіду у вітчизняну практику управління та регулювання ліквідності комерційних банків, на нашу

думку, заслуговує уваги підхід комерційних банків Великобританії до планування ліквідності та її оцінки через проведення стрес-тестів.

Так, провідними науковцями і практиками було розроблено модель плану фінансування, який використовується деякими банками Великобританії. Дана модель зображена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**План фінансування, що застосовується
комерційними банками Великобританії [104]**

План фінансування
<i>Звітність:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Акт про систему раннього попередження; • Оперативні заходи щодо уникнення або пом'якшення можливих криз.
<i>План прийняття управлінських рішень:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Визначення і характеристика альтернативних джерел ліквідності; • Встановлення внутрішніх лімітів.
<i>Аналіз широкого спектру можливих сценаріїв.</i>
<i>Комунікативний план:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Внутрішні і зовнішні зв'язки; • Заходи щодо запобігання подальшому руйнуванню зв'язків.
<i>Характеристика та аналіз традиційних джерела ліквідності.</i>
<i>Затвердження і розподіл повноважень між підрозділами.</i>

Розробка таких планів була зумовлена негативними наслідками світової фінансової кризи, яка вплинула на банки Великобританії і була направлена на удосконалення управління ліквідністю. Доповненням до таких планів була розробка моделей стрес-тестів (рис. 3.2), що застосовувалися для оцінки ліквідності банківських установ в умовах різноманітних сценаріїв.

Також варто прийняти до уваги те, що банки Великобританії в контексті підвищення довіри населення, а також суб'єктів вітчизняного та закордонного бізнесу почали проводити політику прозорості, яка передбачає відкриття інформації про систему управління ліквідністю банку, про ризик ліквідності та про заходи, які банк планує вжити з метою удосконалення управління ліквідністю.

Рис. 3.2. Підхід до стрес-тестування ліквідності, що застосовується комерційними банками Великобританії [104]

Як бачимо з дослідження світовий досвід управління, планування та регулювання ліквідністю є досить багатим, а впровадження його кращих зразків вітчизняними банками дало б можливість підвищити ефективність управління банківською ліквідністю. Однак, варто зазначити, що досвід банків зарубіжних країн потрібно впроваджувати поступово адаптувавши його до українських реалій, при чому, з метою підвищення ефективності нововведень потрібно вносити корективи до суміжних з банківською справою сфер діяльності.

3.3. Розробка стратегії управління ліквідністю банку як необхідна умова підвищення прибутковості банку

Сучасні умови ведення банківського бізнесу потребують від менеджменту банку розроблення нових та ефективного застосування перевірених часом підходів до управління ліквідністю, відповідних захисних заходів для зменшення негативного впливу на її рівень, зважаючи на швидкозмінність перебігу економічних процесів та необхідність постійної підтримки належного

рівня фінансової стійкості банку. При цьому, на нашу думку, необхідно застосовувати системний підхід і забезпечити комплексне управління ліквідністю.

Проте банки досі приділяють недостатньо уваги системному аналізу, діагностиці та прогнозуванню своєї діяльності й, відповідно, розробленню ефективних стратегій, зокрема стратегії управління ліквідністю.

Розробка стратегії – своєрідний пошук балансу між внутрішніми можливостями банку та зовнішніми чинниками впливу на його діяльність. Чітко визначена й оптимально обрана стратегія є визначальним фактором успіху банку.

Стратегія управління ліквідністю комерційного банку має, бути представленою, на нашу думку, у вигляді окремого документа, котрий чітко визначав би основи банківського менеджменту щодо забезпечення належного рівня ліквідності. Стратегію управління ліквідністю слід розглядати як процес реалізації певної послідовності заходів, а також завчасно підготовлених варіантів рішень на випадок суттєвих зовнішніх чи внутрішніх змін, котрі б у кінцевому підсумку забезпечували належний рівень ліквідності [49, с. 112].

Зважаючи на специфіку кожного банку, зокрема його величину, обсяги діяльності, особливості операцій, різноманітність клієнтури та репутацію, стратегія управління ліквідністю, яку обере банк також відрізнятиметься.

Слід зауважити, що Рада директорів банку має схвалити дану стратегію та інші важливі положення, що стосуються процесу управління ліквідністю. Завдання менеджменту банку – забезпечити функціонування відлагодженої структури щодо ефективного управління ліквідністю відповідно до затвердженої стратегії. Зокрема, відповідальність за належне управління ліквідністю покладають зазвичай на Комітет з управління активами і пасивами банку (КУАП), а також на Казначейство банку. Усі підрозділи банку мають працювати згідно з розробленою стратегією, зокрема дотримуватися встановлених процедур та лімітів.

Зважаючи на специфіку кожного банку, зокрема його величину, обсяги діяльності, особливості операцій, різноманітність клієнтури та репутацію, стратегія управління ліквідністю, яку обере банк також відрізнятиметься, однак загальні положення стратегії управління ліквідністю є однаковими для будь-яких банків. Відобразимо основні блоки стратегії управління ліквідністю комерційного банку на рисунку 3.3.

Перший блок стратегії управління ліквідністю включає мету та цілі банку щодо управління ліквідністю. Так, *мета*, якої мають досягти банки в процесі управління ліквідністю, – це необхідність уникати як дефіциту, так і надлишку ліквідних коштів. Оскільки дефіцит призводить до виникнення ризику втрати ліквідності банку та всіх наслідків, що випливають із цього (порушення нормативних вимог, штрафні санкції, втрата платоспроможності, порушення фінансової стійкості, ймовірність банкрутства), а надлишок ліквідних коштів є наслідком нераціонального розміщення коштів банку і прямим чинником втрати його майбутнього прибутку. Саме тому з метою уникнення чи хоча б мінімізації ризику незбалансованої ліквідності, зміст якого впливає зі зазначеного, кожний банк зобов'язаний підтримувати оптимальне співвідношення між рівнем ліквідності та прибутковості, сукупність основних прийомів, методів і заходів, які повинні чітко формулюватися у стратегії управління ліквідністю.

Що ж стосується *целей* управління ліквідністю, то вони поділяються на короткострокові, середньострокові та довгострокові. Короткострокові цілі передбачають забезпечення банком миттєвої ліквідності, зокрема в короткостроковому періоді повинно здійснюватися управління грошовими потоками банку для виконання зобов'язань банку, а в середньостроковому – необхідність забезпечення оптимальної структури балансу, враховуючи раціональне співвідношення між ліквідністю та прибутковістю.

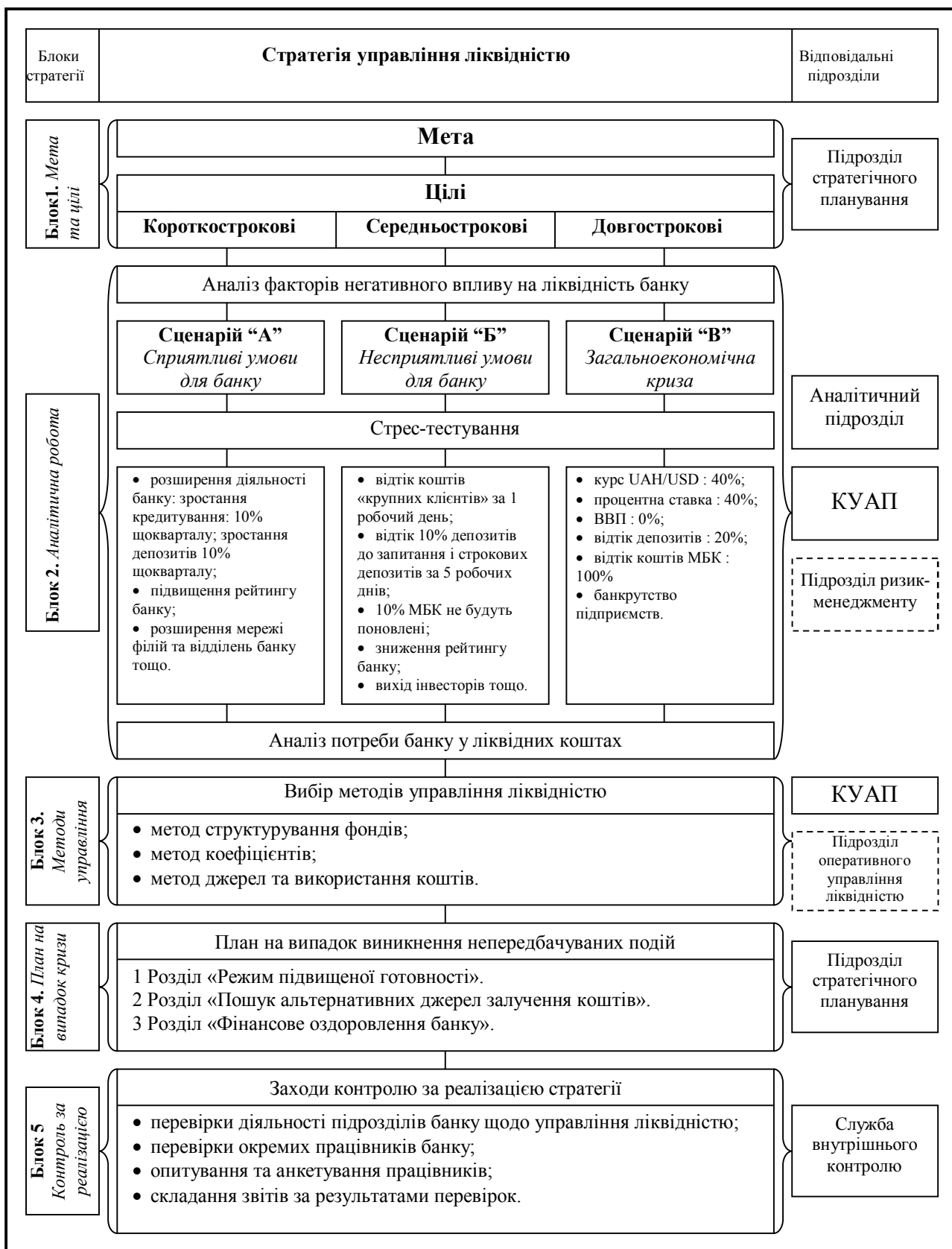

Рис. 3.3. Стратегія управління ліквідністю комерційного банку та підрозділи що беруть участь у її розробці та реалізації

Варто зауважити, що у короткотерміновому періоді важливого значення набуває проблема належного прогнозування залишків на депозитах “до запитання”, оскільки вони становлять основну частку залучених ресурсів, є, з одного боку, найдешевшим ресурсом, а з іншого – найнестабільнішим. А в середньостроковому періоді основним завданням є необхідність формування такого портфеля, який був би достатньою мірою диверсифікованим, прогнозованим та прийнятним за вартістю. Довгострокові цілі управління ліквідністю повинні співпадати із стратегічними цілями розвитку банку в цілому. В довгостроковому періоді передбачається дотримання оптимального та стабільного рівня ліквідності банку.

Розробку мети та цілей управління ліквідністю повинен здійснювати підрозділ управління ліквідністю.

Процес управління ліквідністю слід розпочинати з всебічного аналізу не лише банківської установи а й зовнішнього середовища. Аналітична робота і складає другий блок стратегії управління ліквідністю.

Зважаючи на те, що в Україні як держави не існує чіткої стратегії розвитку, також такої стратегії не має і у вітчизняної банківської системи, тому будь-яким суб'єктам української економіки важко спрогнозувати свою діяльність більш ніж на 2-3 роки. Таким чином аналітична робота як етап стратегії управління ліквідністю має чи не найважливіше значення для банку.

Виходячи з цієї ситуації, аналітичний підрозділ та підрозділ з управління активами і пасивами повинні здійснювати детальний аналіз факторів негативного впливу на ліквідність банку.

Окрім аналізу факторів негативного впливу на ліквідність банку, аналітичному підрозділу слід розробляти відповідні сценарії функціонування банку. Вважаємо за доцільне розробку трьох сценаріїв, а саме:

- **Сценарій “А”.** “Сприятливі умови для банку”, що передбачає аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища та розробку заходів управління ліквідністю при розширенні діяльності банку та зростання його прибутковості.

- **Сценарій “Б”.** ”Несприятливі умови для банку”, що передбачає аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища та розробку заходів управління ліквідністю при настанні кризових ситуацій у конкретному комерційному банку.

- **Сценарій “В”.** “Загально економічна криза”, передбачається здійснення аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища та розробку заходів управління ліквідністю при настанні загальноекономічної кризи [49, с. 117].

При настанні того чи іншого сценарію здійснюється стрес-тестування за відповідними критеріями (рис. 3.3) та періодами. Так, при сценарії “А” стрес-тестування здійснюється щокварталу, при сценарії “Б” – щомісяця, при сценарії “В” – щотижня.

За результатами аналізу фактичних даних та прогнозування майбутнього стану банку розробляють фінансові плани. У плані мають бути чітко відображені цільові значення показників банківської ліквідності. Також варто зазначити проблемні операції, що супроводжуються підвищеним ризиком. Плани, що стають основою стратегії управління ліквідністю та прибутковістю, повинні не перешкоджати загальнообраній банківській стратегії, бути об’єктивними та реально оціненими.

Раціональне планування ліквідності варто базувати на: 1) вимірюванні ліквідної позиції як за “нагромадженою”, так і за “купленою” ліквідністю; 2) планах щодо підтримки ліквідності у випадку непередбачуваних обставин, які сформовані на основі стрес-тестів; 3) визначенні граничних меж відхилення ризику ліквідності.

Для аналізу потреби банку у ліквідних коштах використовують відповідні методи зокрема: 1) метод структурування фондів, який передбачає забезпечення співвідношення між обсягом необхідних резервів ліквідності та заявок за кредитами з обсягом ліквідних активів; 2) метод коефіцієнтів, котрий передбачає розрахунок співвідношення обсягу активів різних видів та згрупованих належним чином пасивів; 3) метод джерел та використання коштів, передбачає розрахунок обсягу ліквідних активів на основі вивчення

Невід'ємним елементом стратегії управління ліквідністю банку повинен бути План на випадок виникнення непередбачуваних подій (кризи ліквідністю).

Планування банком ліквідності на випадок виникнення непередбачуваних подій здійснюється з метою запобігання або згладжування кризових ситуацій, тому є важливою складовою стратегій управління ліквідністю.

Виходячи з результатів аналізу та стрес-тестування при настанні кризових ситуацій у банку або в економіці необхідно переходити до застосування і реалізації “Плану ліквідності банку на випадок виникнення непередбачуваних подій”.

Так, *першим розділом* даного плану повинен бути “**Режим підвищеної готовності**”. Режим підвищеної готовності повинен оголошуватися керівниками відділу активно-пасивних операцій та аналітичного відділу за згодою з керуючим банком. Режим оголошується в наступних випадку, якщо: девальвація курсу гривні на 10% і більше; зменшення прибутку банку на 15% і більше; погіршення нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6); відтік депозитів на 10% і більше; поширення недостовірної інформації про банк (чорний PR); зниження ліквідності наявних і потенційних клієнтів банку тощо.

На цій стадії банк повинен перейти до застосування внутрішньобанківських нормативів ліквідності, оскільки нормативи ліквідності НБУ встановлені для середньостатистичного банку, якого фактично не існує, а отже, залежно від типу банку нормативні вимоги до ліквідності будуть різними.

На наш погляд, в даному випадку кожному конкретному банку потрібно дотримуватися більш жорстких нормативів миттєвої (Н4), поточної (Н5) і короткострокової (Н6) ліквідності, а також використовувати такі коефіцієнти ліквідності (табл. 3.3).

Окрім застосування внутрішньобанківських нормативів і коефіцієнтів ліквідності, важливим елементом даного розділу є перегляд і коректування відповідно до ситуації, що склалася заходів і методів роботи з проблемними кредитами; управління кореспондентськими рахунками і касою (мобілізація засобів на основних рахунках, мінімальні залишки, сума видачі з каси);

управління лімітами (тимчасове припинення лімітів на “ненадійні” банки, скорочення лімітів за операціями на фінансовому ринку з видачі кредитів, закриття коротких позицій, позицій за деривативами) [16]; складання графіку реалізації резервів ліквідності, плану переуступки кредитного портфеля; вироблення пропозицій щодо зміни процентних ставок за кредитами.

Таблиця 3.3

Коефіцієнти ліквідності та їх зміст

Показник	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника	Орієнтоване значення
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих валютних кредитів і залучених валютних депозитів (з метою визначення незбалансованої валютної ліквідності)	$\hat{E}\tilde{n} = \frac{\hat{E}D_A}{\hat{A}_A}$	Розкриває наскільки видані валютні кредити (КР _В) забезпечені всіма залученими депозитами (Д _В), тобто показує чи є незбалансована ліквідність	80-90%
Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (з метою визначення незбалансованої ліквідності)	$\hat{E}\tilde{n} = \frac{\hat{E}D}{\hat{A}}$	Розкриває наскільки видані валютні кредити (КР) забезпечені всіма залученими депозитами (Д), тобто показує чи є незбалансована ліквідність	70-80%

Також, на даному етапі варто розробити антикризовий PR, суть якого полягає у здатності зрозуміти, мобілізувати, скоординувати й підпорядкувати всі функції планування стратегії і тактики, всю майстерність публік рілейшнз досягненню єдиної мети – активній участі в розробці політики щодо громадськості, від якої залежить доля людей та інституту [102, с. 26].

Перш за все доцільно було б на веб-сайтах банків відкрити спеціальні сторінки, де повинні опубліковуватися різні статті та інформаційні повідомлення з багатьох джерел, які могли прочитати раніше клієнти. Зазначені статті повинні доповнюватися відповідними коментарями і роз’ясненнями спеціалістів банків спрямованими на спростування неправдивих та панічних чуток, або на підтвердження достовірної інформації. Крім цього, на таких сторінках доцільно висвітлювати досягнення банку в тій чи іншій галузі його діяльності, а також коментарі і роз’яснення основних показників фінансової звітності, а головне обсяги залучених синдікованих кредитів з-за кордону та

план і джерела їх погашення. Ще одним доповненням веб-сайтів повинно стати відкриття форуму, через який реальні або потенційні клієнти банку мали б змогу задавати відповідні питання про діяльність банку і отримувати на них кваліфіковану відповідь. Також з метою підвищення ефективності роз'яснювальної роботи банку серед населення потрібно розробляти спеціальні повідомлення та статті і публікувати їх у рейтингових друкованих виданнях, інтернет-виданнях, а також озвучувати у радіо- і телеефірах.

Другий розділ – “Пошук альтернативних джерел залучення коштів”.

Оскільки, внаслідок відтоку депозитів, значного зростання ставок за кредитами на вітчизняному міжбанківському ринку та ускладнення доступу до зовнішніх ринків запозичень ресурсна база банків поступово скорочується, тому робота менеджерів банку має бути спрямована на:

- розширення співпраці з НБУ (здійснення операцій РЕПО, залучення кредитів “овернайт” і рефінансування) та іноземними валютно-фінансовими організаціями (залучення кредитів “стендбай”);
- пошук ділових партнерів і банків-кореспондентів, які б могли надати допомогу в ситуації що склалася;
- розробку заходів з реалізації і сек'юритизації активів за відповідним графіком;
- прийняття рішення про “заморожування” кредитування тощо.

Третій розділ – “Фінансове оздоровлення банку”. До третього розділу переходять лише в тому випадку, якщо уникнення дефолту банку є неможливим. В такому разі до НБУ подається план з фінансового оздоровлення банку, після затвердження якого оздоровлення може здійснюватися у таких аспектах: капіталізації банку за рахунок власників та інвесторів; капіталізації банку за рахунок держави; реорганізації банку за рішенням власників та реорганізації банку в умовах тимчасової адміністрації [7].

Даний план дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення у випадку прояву кризових явищ, і як наслідок зменшити втрати банку у зв'язку з проявом кризових явищ.

Розробку “Плану ліквідності банку на випадок виникнення непередбачуваних подій” здійснює підрозділ стратегічного управління у співпраці з КУАП, підрозділами оперативного управління ліквідністю та ризик-менеджменту.

Банк має створити адекватну систему внутрішнього контролю за процесом управління ліквідністю, запровадивши контрольні положення та процедури і постійно їх перевіряти, що є останнім блоком стратегії управління ліквідністю.

Так, обов’язки щодо контролю за дотриманням стратегії управління ліквідністю слід покласти на службу внутрішнього контролю банку, яка повинна складати відповідні звіти за результатами перевірок, опитувань, анкетувань та доводити їх до вищого керівництва банку.

Запропонована нами стратегія може бути використана у практичній діяльності вітчизняних комерційних банків у сфері управління та планування ліквідності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Криза ліквідності банківської системи України кінця 2008 та 2009 років стала тим явищем, яке, на нашу думку, найбільш повно висвітлило основні недоліки управління, планування та регулювання банківської ліквідності в Україні. З метою вирішення нагальних проблем в управлінні банківською ліквідністю на сучасному етапі та запобігання негативним тенденціям в майбутньому необхідно розробити ряд заходів спрямованих на удосконалення управління, планування та регулювання банківської ліквідності на мікро- і макроекономічному рівні в Україні.

1. На макроекономічному рівні, на наш погляд, необхідно вжити таких заходів як: підвищити ефективність валютної політики НБУ, а також реформувати і покращити роботу його управлінського апарату; удосконалити механізм рефінансування українських банків, насамперед, з метою запобігання виникнення проблем ліквідності банківських установ; напрацювати дієві механізми заміщення зовнішніх ресурсів банків внутрішніми; розробити відповідні економічні та правові засади модернізації процедури злиття і поглинання банківських установ України.

2. На мікроекономічному рівні потребує удосконалення система аналізу ліквідності банку, перегляд підходів до оцінки запасів ліквідних активів, підвищення ефективності аналізу потенційних джерел поповнення ліквідності, перегляд підходів до встановлення лімітів на розриви ліквідності, розробка порядку фондування активних операцій банку в умовах кризи, інформаційної політики банку тощо. Також важливим заходом щодо удосконалення управління банківською ліквідністю на макрорівні є оптимізація організаційної структури комерційних банків, зокрема створення підрозділу ризик-менеджменту, підрозділу оперативного управління ліквідністю, підрозділу методології та залучення до управління ліквідністю відділу зв'язків з громадськістю.

3. Важливим етапом в ході удосконалення управління, планування та регулювання банківської ліквідності є вивчення світового досвіду в цій сфері та впровадження його кращих зразків у вітчизняну практику. На наш погляд, цікавим є досвід банку Англії щодо застосування механізму усереднення резервів при здійсненні політики обов'язкового резервування, досвід Словаччини у сфері удосконалення фондового ринку, Республіки Казахстан в контексті регулювання зовнішніх запозичень банків спеціальними нормативами. Крім цього варто взяти до уваги досвід США, Канади, Німеччини, Великобританії та Угорщини у сфері регулювання та нагляду за управлінням ліквідністю в банках, а також досвід комерційних банків США та Великобританії у контексті планування та стрес-тестування ліквідності.

4. Одним з найважливіших заходів щодо удосконалення планування ліквідності комерційними банками є розробка стратегій управління ліквідністю та планів на випадок виникнення непередбачуваних подій.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження теоретичних аспектів банківської ліквідності, а також на основі аналізу вітчизняної практики управління, планування та регулювання банківської ліквідності на мікро- і макроекономічному рівні можна зробити ряд висновків, головними серед яких є такі:

1. Виходячи з аналізу вітчизняної та зарубіжної економічної літератури можна стверджувати, що єдиного визначення поняття ліквідності банку не існує. Однак, на наш погляд, найбільш ґрунтовним визначенням поняття ліквідності банку є визначення українського вченого Д.М. Олійника: “Ліквідність банку – це здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе балансові та позабалансові зобов’язання та своєчасно і в повному обсязі забезпечити можливі потреби платоспроможних клієнтів в кредитних коштах, за умови збереження постійної позитивної маржі між середньою вартістю наданих та залучених коштів, з урахуванням затрат пов’язаних з кредитним ризиком та затрат пов’язаних з обов’язковим резервуванням”.

2. На основі розгляду основних підходів до трактування ліквідності банку та аналізу інших економічних видань можна сформульовано визначення ліквідності банківської системи. Так, ліквідність банківської системи – це спроможність банківської системи своєчасно і в повному обсязі виконувати всі взяті на себе зобов’язання перед вкладниками, кредиторами та акціонерами банківських установ, а також спроможність залучати вільні кошти фізичних і юридичних осіб на зовнішніх та внутрішніх ринках з метою задоволення платоспроможного попиту суб’єктів економіки.

3. Ліквідність, як окремого комерційного банку, так і банківської системи взагалі піддається впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, при чому внутрішні фактори впливу на ліквідність банківської системи є, водночас, зовнішніми факторами впливу на ліквідність окремого комерційного банку. До факторів впливу на банківську ліквідність слід віднести: якість активів і пасивів; рівень

незбалансованості активів та пасивів за строком, сумою і в розрізі окремих валют; рівень менеджменту комерційного банку; імідж банку, спрямованість грошово-кредитної політики; організаційну побудову банківської системи; ефективність системи законодавчого регулювання діяльності банків та системи показників і нормативів; рівень незалежності та менеджменту центрального банку, загальний стан економіки. Крім цього, виокремлено та обґрунтовано негативний вплив на банківську ліквідність таких факторів як інформаційний фактор (поширення перебільшеної і недостовірної інформації про банк) та політичний фактор (політична нестабільність, що знижує довіру населення до органів монетарної та фіскальної влади, а отже довіру і до банківської системи).

4. Виявлено, що при розгляді питань формування банківського прибутку і ліквідності, їх сутності та взаємодії, з першого погляду виникає враження їх повної протилежності і взаємної конфліктності. У прагненні досягти максимального значення прибуток і ліквідність переслідують зовсім протилежні цілі. Позиція ліквідності вимагає наявності певної частки активів у вигляді готівки або прирівняних до них коштів для своєчасного виконання своїх зобов'язань. Таке розміщення за своєю природою зазвичай не приносить доходу або ж є низькодохідним. У той же час комерційний банк повинен бути достатньо прибутковим підприємством і забезпечувати покриття своїх витрат. Крім того, для залучення стійких депозитних коштів він повинен забезпечити високу норму прибутковості за ними. Власники акцій або паїв комерційного банку, подібно всім іншим інвесторам, розраховують на норму прибутковості, відповідну інвестиційному ризику і порівнянну за величиною з прибутком від аналогічних інвестицій. Очікування власників акцій банку, як фактор, вимагає від комерційного банку встановлення мінімальної довгострокової норми прибутку, яка забезпечувала б власникам акцій дохід. Принцип отримання максимального прибутку вимагає проведення відповідного високоприбуткового тривалого, ризикового розміщення. Таким, чином неможливо розглядати прибутковість і ліквідність як діаметрально протилежні величини. Керуючи ними необхідно говорити про єдину, взаємопов'язану систему «ліквідність –

прибутковість», в якій деформація одного з параметрів призводить до погіршення другого.

5. Регулювання ліквідності банківської системи в різних країнах має свої особливості. В Україні регулювання ліквідності комерційних банків здійснюється Національним банком України шляхом застосування певних механізмів та інструментів, а саме нормативів миттєвої (Н4), поточної (Н5), короткострокової (Н6); норми обов'язкових резервних вимог; операцій з рефінансування банків; операцій РЕПО; операцій з обміну іноземної валюти на національну валюту з метою підтримання ліквідності банків (своп); операцій з власними борговими зобов'язаннями; операцій на відкритому ринку.

6. Вітчизняні комерційні банки застосовують такі два способи управління ліквідністю як управління активами та управління ліквідними позиковими коштами. З метою оцінки ризику ліквідності застосовують метод GAP-аналізу, а для оцінки потреби банку у ліквідних коштах використовують метод джерел і використання коштів (метод визначення величини розриву ліквідності), коефіцієнтний метод (або метод показників ліквідності) та метод структури коштів. В рамках коефіцієнтного методу застосовуються нормативи ліквідності НБУ, а також розроблені коефіцієнти самими банками такі, як: питома вага основних засобів в активах; питома вага прострочених кредитів в КІП; питома вага МБК, залучених в зобов'язаннях; питома вага коштів фізичних осіб в зобов'язаннях; питома вага МБК, розміщених в активах; питома вага кредитів СГД в активах; питома вага строкових зобов'язань в КІП; питома вага коштів юридичних осіб в зобов'язаннях.

7. В ході аналізу системи управління та планування ліквідності вітчизняних банківських установ було виявлено такі основні недоліки та перешкоди ефективного управління ліквідністю, як: застосування в переважній більшості банків найпростіших методик аналізу ліквідності, недосконалість системи ризик-менеджменту, невідповідність організаційної системи банку з точки зору управління ліквідністю, відсутність стратегії управління ліквідністю, короткостроковість ресурсної бази банків тощо.

8. Вищеперелічені недоліки в управлінні ліквідністю, а також такі фактори негативного впливу на банківську ліквідність як: активне нарощування банками обсягів споживчого кредитування у 2006-2007 роках, які за термінами і валютою не мали адекватних джерел фінансування; спрямованість банків на активне використання запозичених коштів, які залучалися за кордоном, і на можливість подальшого рефінансування таких позик; надання кредитів без належної оцінки кредитоспроможності позичальника; наслідки світової фінансової кризи; проблеми у діяльності Промінвестбанку; значні курсові коливання і несвоєчасність дій НБУ; недостатньо жорсткий нагляд НБУ за управлінням ліквідністю в банках та поширення перебільшеної і недостовірної інформації про реальний стан банківського сектору призвели до кризи ліквідності банківської системи України.

9. Дослідження кризи ліквідності дозволило виділити такі етапи її розгортання як: 1) посилення світової фінансової кризи (серпень 2008 року); 2) інформаційна атака на Промінвестбанк (вересень 2008 року); 3) початок різкої девальвації гривні (жовтень-листопад 2008 року); 4) повернення зовнішніх позик (синдікованих кредитів) українськими банками (листопад-грудень 2008 року); 5) введення тимчасових адміністрацій в окремі банківські установи (січень-вересень 2009 року); 6) загострення кризи ліквідності (жовтень-грудень 2009 року); 7) етап стабілізації (починаючи з січня 2010 року і до сьогодні).

10. Враховуючи наслідки кризи ліквідності банківської системи та основні недоліки в управлінні, плануванні та регулюванні банківської ліквідності на мікро- і макроекономічному рівнях в Україні Національному банку України, а також вітчизняним комерційним банкам запропоновано вжити ряд заходів щодо подолання наслідків кризи ліквідності та запобігання такій ситуації в майбутньому. Так, на макроекономічному рівні, на наш погляд, необхідно вжити таких заходів як: підвищити ефективність валютної політики НБУ, а також реформувати і покращити роботу його управлінського апарату; удосконалити механізм рефінансування українських банків, насамперед, з метою запобігання виникнення проблем ліквідності банківських установ;

напрацювати дієві механізми заміщення зовнішніх ресурсів банків внутрішніми; розробити відповідні економічні та правові засади модернізації процедури злиття і поглинання банківських установ України.

11. На мікроекономічному рівні потребує удосконалення система аналізу ліквідності банку, зокрема: підвищення ролі аналізу факторів впливу на ліквідність банку, удосконалення сценарного аналізу, що передбачає окрім сценаріїв, які охоплюють стандартні та більш несприятливі ринкові умови, розробку сценаріїв управління ліквідністю в умовах загальноекономічної кризи та розробити власні показники оцінки ліквідності банку враховуючи специфіку його діяльності; перегляд підходів до оцінки запасів ліквідних активів, де зосередити увагу на аналізі ліквідності власного портфеля цінних паперів; підвищення ефективності аналізу потенційних джерел поповнення ліквідності, що передбачає моніторинг потенційних джерел поповнення, а також розробку плану використання того чи іншого джерела поповнення ліквідності; перегляд підходів до встановлення лімітів на розриви ліквідності, що має на меті в залежності від ситуації знижувати або збільшувати дані ліміти, а також збільшення частоти перегляду розміру даних лімітів; розробка порядку фондування активних операцій банку в умовах кризи; удосконалення інформаційної політики банку тощо. Також важливим заходом щодо удосконалення управління банківською ліквідністю на макрорівні є оптимізація організаційної структури комерційних банків, зокрема створення підрозділу ризик-менеджменту, підрозділу оперативного управління ліквідністю, підрозділу методології та залучення до управління ліквідністю відділу зв'язків з громадськістю.

12. Аналіз зарубіжного досвіду управління і регулювання банківської ліквідності дозволяє адаптувати кращі його зразки до вітчизняних реалій. Так, на наш погляд, цікавим є досвід банку Англії щодо застосування механізму усереднення резервів при здійсненні політики обов'язкового резервування, досвід Словаччини у сфері удосконалення фондового ринку, Республіки Казахстан в контексті регулювання зовнішніх запозичень банків спеціальними

нормативами. Крім цього варто взяти до уваги досвід США, Канади, Німеччини, Великобританії та Угорщини у сфері регулювання та нагляду за управлінням ліквідністю в банках, зокрема, взяти до уваги досвід зазначених країн у сфері нагляду за якістю управлінням ліквідністю в комерційних банках. Також вагомим є досвід комерційних банків США та Великобританії у контексті планування та стрес-тестування ліквідності, що може стати відправною точкою в удосконаленні управління та планування ліквідності вітчизняних банків.

13. Одним з найважливіших заходів щодо удосконалення планування ліквідності комерційними банками є розробка стратегій управління ліквідністю та планів на випадок виникнення непередбачуваних подій. Варто зауважити, що при розробці стратегії управління ліквідністю необхідно проаналізувати великий обсяг інформації не лише про діяльність банку, а й про функціонування і розвиток економіки країни, політичну ситуацію, розвиток міжнародних ринків тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.1999 № 679-IV зі змінами і доп. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 29, ст.238.
2. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III, зі змінами і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.1993 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Національного банку України №368 від 28.08.2001 зі змінами і доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Національного банку України №315 від 02.06.2009 зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Положення про Порядок регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затверджено Постановою Національного банку України №378, від 26.09.2006 зі змінами і доповненнями. – Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Постанова НБУ “Про затвердження спеціального порядку здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків” №405 від 01.12.2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Положення про Управління контролю ринкових та операційних ризиків Департаменту контролю банківських ризиків ВАТ ВТБ Банк, затвержене Постановою Правління № 16 від 05.10.2007 року.

9. Аналіз банківської діяльності [Текст]: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. — 599 с.
10. Банківські операції [Текст]: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”, 2009. – 696 с.
11. Банковские риски [Текст]: учебное пособие / кол. авторов; под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н.И. Валенцевой. – М.: КНОРУС, 2007. - 232 с.
12. Банковское дело [Текст]/ О.И. Лаврушин, И.Д. Мамонова, Н.И. Валенцева и др. // Под ред. О.И. Лаврушина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2005. – 768 с.
13. Банковское дело [Текст]: учебник / под ред. д-ра экон. наук, проф. Г.Г. Коробовой. – изд. с изм. – М.: Экономистъ, 2006. – 766 с.
14. Береславська О. Чинники курсової нестабільності в Україні // Вісник НБУ. – 2009. – №2. – С.8-14.
15. Бондаренко Д. Оценка рисков ликвидности и процентной ставки в соответствии с Базельскими принципами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ifc.org/ifcext/eca.nsf/Content/Russia_TAProjects
16. Бондаренко Д. Управление активами и пассивами в условиях кризиса. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www/ifc.org/RBAP.
17. Бруч Ю. Как банк среднего размера может улучшить систему управления активами и пассивами (риск ликвидности и процентной ставки)? [Текст]. – IFC. – 2009. – 66 с.
18. Буздалин А. Оптимальный ФОР / А. Буздалин // Банковское дело в Москве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www/bdm.ru/arhiv/2005/07/10-11/htm.
19. Буздалин А. Равновесная ликвидность / А. Буздалин // Банковское дело в Москве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www/bdm.ru/arhiv/2005/06/17-20/htm.

20. Буздалин А. Факторы оптимальной ликвидности / А. Буздалин // Банковское дело. – 2005. – № 1. – С. 2-7.
21. Буздалин А. Формула оптимальной ликвидности / А. Буздалин // Банковское дело. – 2005. – № 3. – С. 14-19.
22. Бурлай Т. Методичні підходи до прогнозно-аналітичної оцінки банківської ліквідності на макрорівні / Т. Бурлай // Банківська справа. – 2003. – №2. – С. 22-33.
23. Бюлетень Національного банку України. – 2011. – №11. – 192 с.
24. Бюлетень Національного банку України. – 2011. – №3. – 196 с.
25. Бюлетень Національного банку України. – 2012. – №3. – 189 с.
26. Все о коммерческом банке. Кн. 6. Методологии анализа, обеспечивающие основные банковские процессы управления [Текст]. Том 2. / Под ред. В.И. Видяпина, К.Р. Тагирбекова. – М.: Кучково поле; Ассоциация “Военная книга”, 2007. – 368 с.
27. Грей С., Телбот Н. Денежно-кредитные операции [Текст]/ Центр исследований деятельности центральных банков Английского банка. – Лондон. – 2006. – 96 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:// www.bankofengland.co.uk.
28. Данилишин Б. Світова фінансова криза – тест для України / Б. Данилишин // Дзеркало тижня, № 38 (717) від 11.10.2008.
29. Дворецкая А. Выход из кризиса / А. Дворецкая // Банковское дело. – 2008. – №. – С. 16-22.
30. Деревська О. Активно-пасивні операції та управління ліквідністю банківських установ / О. Деревська // Вісник НБУ. – №7. – 2008. – С. 44-50.
31. Дзюблюк О. Грошова система України: глобалізаційні фактори впливу / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2007. – №7. – С. 14-22.
32. Дзюблюк О.В., Малахова О.Л. Банки і підприємства: кредитні аспекти взаємодії в умовах ринкової трансформації економіки [Текст]: монографія. – Тернопіль “Вектор”. – 2008. – 323 с.
33. Довгань Ж. Фінансовий менеджмент у банку [Текст]: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 306 с.

34. Дубецький Д. НБУ почав роздавати гроші через кризу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kreschatic.kiev.ua/print/art/1223494705.html>.
35. Економічна енциклопедія [Текст]: У трьох томах. Т. 2 / За заг. ред. С.В. Мочерного. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 848 с.
36. Жертва рейдерів. Хроніки атаки на Промінвестбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.liga.net/ukr/articles/NUA08063.html>
37. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи / І. Зарицька // Вісник НБУ. – 2009. – №6. – С. 20-29.
38. Иванов В. Экспресс-анализ ликвидности кредитной организации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankclub.ru/library.htm>.
39. Ильясов С. Управление активами и пассивами банков / С. М. Ильясов // Деньги и кредит. – 2011. – № 5. – С. 20–26.
40. Ковальчук Т.Т., Коваль М.М. Ліквідність комерційних банків [Текст]: Навч. посібник. – К.: Знання, КОО, 1996. – 120с.
41. Крилова В., Набок Р. Складові процесу управління ліквідністю банку // Вісник НБУ. – 2011. – №6. – С. 24-26.
42. Крішталь Т.Е. Методика аналізу ліквідності комерційного банку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Т.Е. Крішталь. – Київ, 2003. – 17 с.
43. Лис І. М. Управління ліквідністю банківської системи України: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Лис Ігор Михайлович. – Київ, 2010. – 244 с.
44. Ліквідність банківської системи України [Текст]: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 12 / В.І. Міщенко, А.В. Сомик та ін. – К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
45. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду [Текст]: Наук.-аналіт. матеріали. Вип. 11 / В.С. Стельмах, В.І. Міщенко та ін. – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. – 286 с.

46. Малахова О.Л. Теоретичні засади банківської ліквідності та фактори , що її визначають / О.Л. Малахова, В.Я. Рудан // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2010. – Вип. 6. – Т. 1. – С. 217-223.
47. Марущак М. Інституційна модель процесу управління банківською ліквідністю / М. Марущак // Фондовий ринок. – 2010. – №2. – С. 10-16.
48. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Школи стратегий / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел ; пер. с англ., под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб.: “Питер”, 2000. – 336 с.
49. Михайлюк Р., Рудан В. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків / Р.Михайлюк, В.Рудан // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – Випуск 15. – С. 112-120.
50. Міщенко В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків / В. Міщенко, В. Жупанин // Вісник НБУ. – 2008. – №7. – С. 8-11.
51. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу. Стаття 1 / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2008. – №11. – С. 6-19.
52. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: сучасний стан, чинники та напрями підвищення ефективності регулювання. Стаття 3 / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 34-41.
53. Міщенко В.І. Банківські операції [Текст]: підручник / В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янська, О.Г. Корнєєва. – 2 вид. перероб і доп. – К.: Знання, 2007. – 796 с.
54. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін [Текст]/ За ред. В.С. Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.
55. Муравьев В. Определение потребности банка в ликвидных средствах на основе “теорий спроса на деньги” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bankclub.ru/library.htm?id=21>

56. Науменкова С. Стрес-тестування як інструмент діагностики фінансової стійкості банків / С. Науменкова, С. Міщенко // Вісник НБУ. – 2012. – №5 – С. 18-23.
57. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – Минск: Харвест; М. : ООО “Издательство АСТ”, 2001. – 976 с.
58. Оконська О.О. Банківська ліквідність: оцінка, регулювання та оптимізація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси грошовий обіг і кредит” / О.О. Оконська. – Тернопіль, 2005. – 20с.
59. Олійник Д.М. Ліквідність комерційного банку: управління та регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 “Фінанси грошовий обіг і кредит” / Д.М. Олійник. – Київ, 2002. – 20 с.
60. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Dynamics/2001-Last.htm
61. Основні принципи ефективного банківського нагляду Базельський комітет з банківського нагляду, жовтень 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org>
62. Основы операций Банка Англии на денежных рынках стерлингов / Банк Англии. – май 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bankofengland.co.uk/markets/money.
63. Офіційний сайт Національного банку Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nationalbank.kz>.
64. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
65. Пацера М. Світова фінансова криза та її наслідки для банківської системи України / Пацера М. // Вісник НБУ. – 2009. – №1.– С. 28-33.
66. План дій на випадок надзвичайних обставин ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс] : положення, затверджене протоколом засідання Загальних зборів акціонерів Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» від 17 квітня 2010 р. № 9. Режим доступу: <http://www.unicreditbank.com/uploads/files/436.doc>.

67. Поморина М. Некоторые подходы к управлению эффективностью деятельности банка / М. Поморина // Банковское дело. – 2021. – № 10. – С. 11–16.
68. Пономарьова Н. Огляд практики управління ризиками в російських банках та банках країн СНД. Основні напрямки удосконалення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ifc.org/rbar
69. Приживара С. В. Управління як специфічний вид діяльності [Електронний ресурс]/ С. В. Приживара // Державне будівництво. – Харків. – 2012. - №1. –Режим доступу до журн.: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-1/index.html#ru>.
70. Примостка Л. Управління активами і пасивами комерційного банку / Л. О. Примостка // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 2. – С. 39–43.
71. Примостка Л. Фінансовий менеджмент у банку [Текст]: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2004. — 468 с.
72. Принципи ефективного управління ліквідністю у банківських установах / Базельський Комітет з банківського нагляду. – лютий. – 2000. – 24 с.
73. Райзберг Б. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, У.Б. Стародубцева. – 3-е изд., испр. – М.: ИНФРА – М, 2000. - 478 с.
74. Ребрик, Ю. С. Проблема трактування категорій «ліквідність» і «платоспроможність» у банківській діяльності [Текст] / Ю. С. Ребрик // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – Вип. 28. – С. 93-99.
75. Річний звіт АТ “ОТП Банк” за 2008 рік згідно локальних стандартів бухгалтерської звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.otpbank.com.ua/uab/about/annual_reports.
76. Річний звіт закритого акціонерного товариства комерційного банку “ПриватБанк” за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://privatbank.ua/html/2_13_18u.html.
77. Річний звіт Національного банку України за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/an_rep.htm.

78. Річний фінансовий звіт Відкритого акціонерного товариства “Мегабанк” за 2008 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.megabank.net/ua/an_reports/

79. Річний фінансовий звіт публічного акціонерного товариства “Ерсте Банк” станом на 31.12.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.erstebank.ua/sPortal/sportal.porta>.

80. Рид Э., Коттер Р. Коммерческие банки. – М.: Прогресс, 1983. – 500 с.

81. Российская банковская энциклопедия [Текст]/ Редкол.: О.И. Лаврушин и др. – М.: Энциклопедическая Творческая Ассоциация, 1995. – 552 с.

82. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання [Текст]: монографія / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 384 с.

83. Роуз П. Банковский менеджмент [Текст]: Учеб. пособие. / Пер. с англ. со 2-го изд. – М.: «Дело Лтд», 1995. – 768 с.

84. Рудан В. Планування банками ліквідності на випадок виникнення непередбачуваних подій // Розвиток України в XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми. Збірник тез доповідей П'ятої Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Тернопіль, червень 2008 року). – С. 224-228.

85. Рудненко Т. Проблеми корпоративного управління в діяльності комерційних банків // Цінні папери України. – 2012. - №8. – С. 34-41. 108.

86. Рябініна, Л. Ліквідність банківської системи та роль НБУ в її підтримці [Текст] / Л. Рябініна // Банківська справа. – 2010. – № 2-3. – С. 51-59.

87. Рябініна, Л. Ліквідність та платоспроможність комерційного банку, їх взаємозв'язок та відмінності [Текст] / Л. Рябініна // Банківська справа. – 2009. – № 6. – С. 72-84.

88. Рябіченко, Д. О. Ліквідність банків в сучасних умовах: макроекономічний огляд [Текст] / Д. О. Рябіченко, Г. Ю. Калюжна // Молодіжний науковий вісник УАБС. – 2012. – № 1. – С. 96-109.

89. Серпенінова Ю. С. Чинники, що впливають на ліквідність банку [Текст] / Ю. С. Серпенінова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: погляд у майбутнє : збірник наукових праць / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми, 2009. – С. 354-359.
90. Синиченко К. Г. Методи управління ліквідністю [Текст] / К. Г. Синюченко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10 – С. 16-21.
91. Сілантьєв М. Світова криза ліквідності та її наслідки для банківської системи України // Вісник УБС НБУ. – 2008. – №3. – С. 82-85.
92. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки-мл. ; пер. с англ. А. Левинзон. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.
93. Сомик А. Ліквідність банківської системи України: структура, аналіз чинників і напрями підвищення ефективності регулювання / А. Сомик // Вісник УБС НБУ. – 2011. – №3. – С. 68-72.
94. Сомик А., Шульга С. Ліквідність банківської системи: зарубіжний досвід управління. Стаття 2 / А. Сомик, С. Шульга // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 6-11.
95. Стандарт качества управления риском ликвидности в кредитных организациях. Проект 1.0 от 17.02.2010.
96. Стратегия управления ликвидностью ОАО “Коммерческий банк “Ярославич”. Протокол №1 от “13” февраля 2008г. г. Ярославль.
97. Струк О. Боргова ямка / О. Струк, Г. Сайченко // Український діловий тижневик “Контракти”, № 46 від 17.11.2008.
98. Топ-8 банків с раздутими активами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/business/1341087-top-8-bankov-s-razdutymi-aktivami/1341090#cut>.
99. Топ-9 банків с самыми большими кредитными рисками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/business/1341998-top-9-bankov-s-samymi-bolshimi-kreditnymi-riskami/1342023#cut>.

100. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст]. Підручник / Кол. авт.: А. М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
101. Шальнов П. Управление ликвидностью: механизм прогноза денежных потоков банка / П. Шальнов // Банковское дело. – 2005. – № 9. – С. 56-60.
102. Щукін Л. Інформаційні загрози для банківської системи: уроки українського антикризового PR / Л. Щукін // Вісник НБУ. – 2009. – №1. – С. 26.
103. Щукін Л. Створення позитивного іміджу банківської системи в умовах кризи / Л. Щукін // Вісник НБУ. – №2. – 2009. – С. 14-15.
104. Michael R. Guglielmo. Managing Liquidity Risk // BANK ACCOUNTING & FINANCE.– 2009. – №6. – С. 3-10.
105. Richard Barfield, Shyam Venkat. Liquidity risk management // The Journal. Global perspectives on challenges and opportunities. – 2009. – № 5. – С. 26-32.

ДОДАТКИ

Додаток А

Коефіцієнти ліквідності банку

Назва показника	Примітка
<p>1. Показник невиконаної заборгованості перед клієнтами банку.</p> <p>K1=Залишок на рахунках, що відображають картотеку банку.</p>	<p>Даний показник дозволяє оцінити наявність проблем, які виникли з проведенням платежів і наявність затримок клієнтських платежів.</p> <p>Якщо значення даного показника більше 0 на низку останніх дат і має тенденцію до зростання, а інші показники демонструють погіршення і недостатній рівень ліквідності, то даний банк є повністю неплатоспроможним.</p> <p>Якщо значення даного показника більше 0 на окремі дати, то ймовірно банк намагається вирішити серйозні проблеми з ліквідністю, але цей процес іде недостатньо ефективно.</p> <p>Якщо значення даного показника більше 0 тільки на останню дату, то можна констатувати появу проблем з управлінням ліквідністю, а характер випадковості чи закономірності даних проблем буде залежати від рівня та динаміки інших показників ліквідності.</p>
<p>2. Показник виникнення поточних затримок платежів.</p> <p>K2 = Дт. оборот за рахунками, що відображають картотеку банку.</p>	<p>Даний показник дозволяє оцінити наявність передумов виникнення проблем з проведенням платежів і наявністю затримок клієнтських платежів.</p> <p>Якщо значення даного показника більше 0 на низку останніх дат і має тенденцію до зростання, K1 дорівнює 0, а інші показники демонструють погіршення і недостатній рівень ліквідності, то даний банк у будь-який момент може виявитися цілком неплатоспроможним.</p> <p>Якщо значення даного показника більше 0 на окремі дати, то або якість управління банком знаходиться на низькому рівні, або банк має серйозні проблеми з ліквідністю, здатні в будь-який момент часу позбавити банк поточної платоспроможності.</p> <p>Якщо значення даного показника більше 0 тільки на останню дату, то можна констатувати появу передумов проблем з управлінням ліквідністю, а характер випадковості чи закономірності даних проблем буде залежати від рівня та динаміки інших показників ліквідності.</p>
<p>3. Рівень ділової активності банку.</p> <p>K3 = $\frac{\text{Кт. оборот за рахунками, Валюта балансу} - \text{брутто}}{\text{Валюта балансу} - \text{брутто}}$</p>	<p>Даний показник дозволяє оцінити рівень ділової активності банку та вплив ризиків, що банк взяв на себе на його стійке функціонування.</p> <p>Якщо даний показник має виражене зниження динаміки до значення 0,5-0,3 це може свідчити, про те, що банк активно згортає свою діяльність.</p> <p>Якщо даний показник має стабільне значення менше 0,3, то можна констатувати фактичне припинення нормальної поточної банківської діяльності (причини, як і в попередньому випадку, а відповідно і висновки можуть бути різними – низька якість активів, проблеми з проведенням платежів, відтік клієнтів).</p>
<p>4. Динаміка коштів на коррахунку в центральному банку (НБУ).</p> <p>K41 = Залишок на рахунку в ЦБ (НБУ) K42 = Кт. оборот за рахунком в ЦБ (НБУ)</p> <p>K43= $\frac{\text{Кт. оборот за рахунком в ЦБ (НБУ)}}{\text{Кт. оборот за рахунками (каса, коррахунок в ЦБ(НБУ), рахунки Ностро)}}$</p>	<p>Дані показники служать для оцінки характеристик найбільш ліквідних активів, за рахунок запасу яких банк в першу чергу здатний вирішити проблеми з проведенням платежів, що виникли несподівано.</p> <p>Як показує практика, з одного боку банки намагаються мінімізувати залишки на кореспондентському рахунку в центральному, крім того, динаміка платежів може бути досить нерівномірною з плином часу. Разом з тим, наростання проблем з ліквідністю характеризується, як правило, динамікою зниження зазначених вище показників, тобто залишок на коррахунку починає значно знижуватися до величин близьких до 0, ще більш важливим є аспект, коли обсяг реально проведених через коррахунок платежів знижується від 50% до декількох разів. Нерідко у разі виникнення проблем банки починають проводити різного роду фіктивні операції, спрямовані на прикрашення балансів банку. З точки зору ліквідності це найчастіше може зачіпати зростання залишків і оборотів по рахунках Ностро банку. Тому зменшення частки платежів, що проходять через центральний банк нарівні і з падінням значення K41 і K42 швидше за все свідчить про суттєве падіння платіжного потенціалу банку.</p>
<p>5. Показник чистої ліквідної позиції банку строком до 1 місяця.</p> <p>Накопичена ліквідність до 1 міс. K5= $\frac{\text{Купівельна ліквідність до 1 міс.} + \text{Невиконана клієнтська заборгованість}}{\text{Купівельна ліквідність до 1 міс.} + \text{Невиконана клієнтська заборгованість}}$</p>	<p>де Накопичена ліквідність до 1 міс. – Кошти на рахунках в центральному банку, в інших банках і в касі; Купівельна ліквідність до 1 міс. – Кошти залучені з інших банків, кредити центральному банку.</p> <p>Даний показник служить для оцінки наявності вільних коштів у банку в поточному періоді.</p> <p>Якщо цей показник менше 1-0,9, то банк для фінансування ризикових операцій фактично використовує залучені кошти.</p>

Назва показника	Примітка
<p>6. Показник запозичень в центральному банку (НБУ)</p> <p>K6 = Залишки за рахунками отриманих кредитів у центральному банку (НБУ)</p>	<p>Даний показник служить для оцінки ступеня втрати стійкості ресурсної бази банку.</p> <p>Якщо значення даного показника більше 0 це означає, що банк, маючи відтік ресурсної бази, з одного боку виявився не в змозі розплатитися за рахунок власних ресурсів або залучення додаткових ресурсів з ринку (тобто втратив довіру у контрагентів як надійний позичальник), з іншого боку дані проблеми носять, швидше за все, тимчасовий характер і в банку існує можливість вирішити проблеми з ліквідністю в перспективі (залежить від значень показників K8, K9).</p>
<p>7. Показник потенційної здатності банку залучати позикові кошти.</p> <p>Цінні папери, придбані банком і вільні від застави</p> <p>K7 = $\frac{\text{Портфель цінних паперів банку}}{\text{Портфель цінних паперів банку}}$</p>	<p>Даний показник дозволяє зробити висновок про потенційну спроможність банку залучати в разі потреби ресурси з фінансового ринку для заміщення відтоку ресурсної бази, і при відсутності на балансі банку ліквідних активів необхідних для покриття всіх виплат за зобов'язаннями.</p> <p>Якщо портфель цінних паперів в основному вільний від застав, то це з одного боку говорить, про те, що до цього моменту поточні проблеми з управлінням ліквідністю банку не були надто серйозними, з іншого боку, що незважаючи на погіршення фінансового становища банк може отримати додаткові міжбанківські ресурси на величину портфеля цінних паперів, або продати їх.</p> <p>Якщо портфель цінних паперів частково знаходиться під заставою більше 50%, але при цьому, тих що залишилася, достатньо, щоб покрити дефіцит ліквідності в поточному періоді. Отже, банк має певні проблеми з проведенням платежів, проте все ще має у своєму розпорядженні внутрішніми ресурсами для її вирішення в поточній перспективі.</p> <p>Якщо більша частина портфеля цінних паперів знаходиться під заставою (більше 80%), і при цьому, що залишилася, недостатньо, щоб покрити дефіцит ліквідності в поточному періоді, то в банку практично відсутні резерви із залучення позикових коштів з фінансового ринку необхідних для підтримки платоспроможності банку.</p>
<p>8. Показник поточної збалансованості активно-пасивних операцій банку</p> <p>Активи банку до 1 місяця</p> <p>K8 = $\frac{\text{Активи банку до 1 місяця}}{\text{Пасиви банку до 1 місяця}}$</p>	<p>Даний показник дозволяє оцінити характер початкової причини виникнення потенційних проблем з проведенням поточних платежів (до 1 місяця).</p> <p>Якщо даний показник більше 1-0,9, то з самого початку, якщо у банку і буде виникати нестача коштів на рахунках для проведення поточних платежів, його величина буде незначною, і, отже, у банку виявиться достатньо навіть внутрішніх ресурсів для вирішення даної ситуації.</p>
<p>9. Показник збалансованості активно-пасивних операцій банку на середньострокову перспективу.</p> <p>Активи банку до 6 місяця</p> <p>K9 = $\frac{\text{Активи банку до 6 місяця}}{\text{Пасиви банку до 6 місяця}}$</p>	<p>Даний показник аналогічний попередньому, але на відміну від нього дозволяє оцінити характер початкової причини виникнення потенційних проблем з проведенням платежів на середньострокову перспективу (до 6 місяців).</p> <p>Якщо даний показник більше 1-0,9, то з самого початку, якщо у банку і буде виникати нестача коштів на рахунках для проведення платежів на строк до 6 місяців, його величина буде незначною, і, отже, у банку виявиться достатньо навіть внутрішніх ресурсів для вирішення даній ситуації.</p>
<p>10. Показник масштабу діяльності банку.</p> <p>K10 = Валюта балансу банку - нетто.</p>	<p>Даний показник дозволяє приблизно оцінити можливу швидкість негативного розвитку подій у банку. Так, за інших рівних умов у більш великих банках кількість і обсяг здійснюваних операцій досить широкий і різноманітний, тому при виникненні проблем з проведення частини операцій у банку залишається деякий запас міцності за рахунок інших операцій. Крім того, більші банки мають більше реальних переваг із залучення позикових коштів, ніж невеликі банки.</p> <p>Слід також врахувати, що одночасне зниження даного показника з плином часу свідчить про відтік клієнтських коштів з банку. Якщо цей відтік супроводжується зниженням поточної платоспроможності, то цей факт свідчить про зростання ризику неліквідності банку [38]</p>
<p>11. Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів</p> <p>K11=Кредити/Депозити</p>	<p>Даний показник розкриває наскільки видані кредити забезпечені всіма залученими депозитами, тобто показує чи є незбалансована ліквідність. Орієнтовне значення показника становить 70-80%.</p> <p>Зазначений показник також можна використовувати для аналізу покриття депозитами кредитів у розрізі валют.</p>

Додаток Б

Шкала оцінки якості управління ліквідністю

Бал	Рівень	Критерій	Найменування критерію	Бонус/ Штраф	Примітки
5	Оптимізований	<i>Організаційна структура</i> (підрозділи, що беруть участь в управлінні ліквідністю)	<ul style="list-style-type: none"> • КУАП; • Казначейство; • Підрозділ ризик-менеджменту; • Підрозділ управління поточною ліквідністю; • Підрозділ методології; • Підрозділ стратегічного планування; • Підрозділ зв'язків з громадськістю (опосередкована участь в управлінні ліквідністю); • Служба внутрішнього аудиту; • Аналітичний підрозділ; 	Знижка процентної ставки за кредитами овернайт на 2,5%, за іншими кредитами рефінансування – на 2%	Подання звітів про управління ліквідністю до НБУ кожного кварталу
		<i>Персонал</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Голова правління банку (стаж роботи на керівній посаді в банку 10 років + науковий ступінь у галузі економіки/права) і його заступники (стаж роботи на керівній посаді в банку 7 років); • Керівники відділів (стаж роботи в банку 5 років). • Працівники відділів: (вища економічна або юридична освіта або еквівалентний рівень підготовки; досвід управління ризиком ліквідності; знання математичних дисциплін та інформаційного обчислення; хороші навички читання англійської літератури; хороші аналітичні навички тощо). 		
		<i>Методика розрахунку показників ліквідності</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6) встановлених НБУ і їх прогноз; • Показники що характеризують стан ліквідності банку і їх прогноз; • Внутрішні ліміти і обмеження на операції з метою забезпечення необхідного рівня ліквідності; • Тестування прогнозних значень показників ліквідності, що характеризують стан ліквідності банку для різних сценаріїв, в тому числі стрес-сценаріїв (оптимістичний, криза банку, загальноекономічна криза). 		
		<i>Документація</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Положення про управління ліквідністю банку; • Технологічна карта дій підрозділів банку, що беруть участь в управлінні ліквідністю; • Стратегія управління ліквідністю банку; • План дій на випадок виникнення непередбачуваних подій (криза ліквідності); • Матриця фондування. • Окремий звіт про управління ліквідністю. 		
		<i>ІТ-підтримка</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Інформаційні технології інтегровані в бізнес процеси і повністю їх автоматизують, дозволяють підвищувати якість та ефективність роботи банку. Інформаційні системи містять необхідну інформацію необхідну для управління ліквідністю (в.т.ч., ризиком ліквідності). • Здійснюється постійне тестування та удосконалення програмного та інформаційного забезпечення. Використовуються кращі зразки програмного забезпечення. 		

Бал	Рівень	Критерій	Найменування критерію	Бонус/ Штраф	Примітки
4	Управлючий	Організаційна структура (підрозділи, що беруть участь в управлінні ліквідністю)	<ul style="list-style-type: none"> • КУАП; • Казначейство; • Підрозділ ризик-менеджменту; • Підрозділ стратегічного планування; • Підрозділ зв'язків з громадськістю (опосередкована участь в управлінні ліквідністю); • Служба внутрішнього аудиту; • Аналітичний підрозділ; 	Знижка процентної ставки за кредитами овернайт на 1,5%, за іншими кредитами рефінансування – на 1,25%	Подання звітів про управління ліквідністю до НБУ кожного кварталу
		Персонал	<ul style="list-style-type: none"> • Голова правління банку (стаж роботи на керівній посаді в банку 7 років) і його заступники (стаж роботи на керівній посаді в банку 5 років); • Керівники відділів (стаж роботи в банку 3-4 роки). • Працівники відділів: (вища економічна або юридична освіта або еквівалентний рівень підготовки; досвід управління ризиком ліквідності; хороші аналітичні навички. 		
		Методика розрахунку показників ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6) встановлених НБУ і їх прогноз; • Показники що характеризують стан ліквідності банку і їх прогноз; • Внутрішні ліміти і обмеження на операції з метою забезпечення необхідного рівня ліквідності; 		
		Документація	<ul style="list-style-type: none"> • Положення про управління ліквідністю банку; • Технологічна карта дій підрозділів банку, що беруть участь в управлінні ліквідністю; • Стратегія управління ліквідністю банку; • План дій на випадок виникнення непередбачуваних подій (криза ліквідності); 		
		ІТ-підтримка	Банк застосовує програмні продукти, що дозволяють будувати математичні та статистичні для отримання прогнозних значень відтоку/притоку коштів на рахунки клієнтів, реальних строків погашення і вилучення активів і пасивів тощо.		
3	Задовільний	Організаційна структура (підрозділи, що беруть участь в управлінні ліквідністю)	<ul style="list-style-type: none"> • КУАП; • Казначейство; • Служба внутрішнього аудиту; 	Підвищення процентної ставки за кредитами овернайт на 1,5%, за іншими кредитами рефінансування – на 1,5%	Подання звітів про управління ліквідністю до НБУ кожного місяця
		Персонал	<ul style="list-style-type: none"> • Голова правління банку (стаж роботи на керівній посаді в банку 5 років) і його заступники (стаж роботи на керівній посаді в банку 3 років); • Керівники відділів (стаж роботи в банку 3 роки). • Працівники відділів: (вища економічна або юридична освіта) 		
		Методика розрахунку показників ліквідності	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6) встановлених НБУ; • Розрахунок показників, що визначають питому вагу статей пасивів в активах. 		
		Документація	<ul style="list-style-type: none"> • Положення про управління ліквідністю банку; • План дій на випадок виникнення непередбачуваних подій (криза ліквідності); 		
		ІТ-підтримка	Інформаційні системи дозволяють отримувати агреговану інформацію про структуру вимог і зобов'язань банку за строками до погашення.		

продовження дод. Б

Бал	Рівень	Критерій	Найменування критерію	Бонус/ Штраф	Примітки
2	Початковий	<i>Організаційна структура</i> (підрозділи, що беруть участь в управлінні ліквідністю)	<ul style="list-style-type: none"> • КУАП; • Казначейство; 	Підвищення процентної ставки за кредитами овернайт на 2,5%, за іншими кредитами рефінансування – на 3% Штраф 0,15% статутного капіталу	Подання звітів про управління ліквідністю до НБУ кожних 2 тижні
		<i>Персонал</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Голова правління банку (стаж роботи на керівній посаді в банку 4 роки) і його заступники (стаж роботи на керівній посаді в банку 2 років); • Керівники відділів (стаж роботи в банку 2 роки). • Працівники відділів:(вища економічна або юридична освіта) 		
		<i>Методика розрахунку показників ліквідності</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6) встановлених НБУ; 		
		<i>Документація</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Положення про управління ринковими ризиками 		
		<i>ІТ-підтримка</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Робота здійснюється за допомогою стандартних офісних додатків Microsoft. Є система обліку здійснення операцій. 		
1	Критичний	<i>Організаційна структура</i> (підрозділи, що беруть участь в управлінні ліквідністю)	<ul style="list-style-type: none"> • Казначейство; 	Підвищення процентної ставки за кредитами овернайт на 5%, за іншими кредитами рефінансування – на 6% Штраф 0,25% статутного капіталу. У випадку відсутності вдосконалення управління ліквідністю протягом 6 місяців штраф зростає в 2 рази	Подання звітів про управління ліквідністю до НБУ кожного тижня.
		<i>Персонал</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Голова правління банку (стаж роботи на керівній посаді в банку 3 роки) і його заступники (стаж роботи на керівній посаді в банку 1 рік); • Керівники відділів (стаж роботи в банку 1 рік). • Працівники відділів:(вища економічна або юридична освіта) 		
		<i>Методика розрахунку показників ліквідності</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок нормативів ліквідності (Н4, Н5, Н6) встановлених НБУ; 		
		<i>Документація</i>	Положення про управління ринковими ризиками		
		<i>ІТ-підтримка</i>	Не застосовується		